

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

V. évfolyam – 2010. április–május

KOSZTOLÁNYI 125

KÁLVIN-EMLÉKÉVEK

Kosztolányi- és Kálvin-margó

FILHARMONIKUS- ÉS KÓRUSMUZSIKA

Holló László-ünnepségek

(Tiszadada – Debrecen – Kiskunfélegyháza)

KODAY LÁSZLÓ naiv művészete

Múzeumi hírek, kulturális ajánlatok

Könyv- és folyóiratszemle

VITÉZ FERENC

irodalmi és művészeti

folyóirata

31–32. kötet

(21. megjelenés)

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC
folyóirata

Debrecen, V. évfolyam; 2010. április–május (31–32. kötet; 21. megjelenés) *

Írja, szerkeszti és kiadja:

VITÉZ FERENC



ferko824@gmail.com;

dr. Vitéz Ferenc, 4027 Debrecen, Füredi út 67/B. Fszt. 2.;

+36–20/965–2921

www.vitezferencphd.shp.hu

ISSN 1788–8034

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben (Debrecenben, a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárban, Hajdú-Bihar városaiban, nagyobb településein, a Debreceni Egyetem, a Kölcsey-főiskola és a Református Kollégium könyvtáraiban); Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Tolna, Somogy, Baranya és Zala megye egyes múzeumaiban, közintézményeiben; határon túli magyar művelődési intézményekben.

Fellapozható a *Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban*, a *Déri Múzeumban*, a *Holló László Emlékmúzeumban*, a Holló László-emlékhelyeken, a *Debreceni Művelődési Központban és egységeiben* (Belvárosi, Homokkerti, Újkerti, Józsai, Kismacsi Közösségi Ház, Debreceni Mű–Terem Galéria, Tímárház–Kézművesek Háza, Amerikai Kuckó), a *Holló László Galériában*, a *Csokonai Házban*, a *Líra Könyvruházban*, az *Alternatív Könyvesboltban*, a *Trombitás Sörözőben*, a debreceni főtéri *Korzó Kávézóban*, a *Szabó Magda Könyvesboltban és Kávézóban*, a *BLONDEX Művészellátóban*, a *VOLKSBANK Magyarország Zrt.* bankfiók-galériáiban; és egyes képzőművészeti események helyszínein.

Nyomta: ONIX Nyomda Kft.; felelős vezető: Dr. Karancsi János
Kötészet: Kapitális Kft.; tulajdonos: Kapusi József

* A Néző Pont 27. kötete KÜLÖNKIADÁS volt, Radnóti Miklós publicisztikájával foglalkozott, a költő születésének centenáriumán látott napvilágot.

A kötet – korlátozott számban – még megrendelhető,

„A szerelem csorog a reflektorból, a klarinétokból, oboákból, a sűgőlyukból a szerelem szavait suttogja fel a szűnpad felé egy láthatatlan lény, aki elítélve él az alvilágban, epedve és szerelem nélkül. Szerelem ellen a legbiztosabb antioxin ez a kitenyésztt szerelem, fenn a szűnpadon. A bonviván reszketve lép a nő mögé, aki fájdalmában énekel, s két kezét azzal a célzattal emeli fel, hogy szomjas ajkaihoz rántsza a nő fejét. De utolsó pillanatban mégis legyőzi magát, s hörögve és borzongva a vágytól, elfordul és a sarokba lép, arcát kezeibe temeti. Az *ejaculatio interruptus*nak ez a tipikus és fájdalmas esete megdöbbsentően hat a nézőkre, s érzékenyebb idegzetűek, ha látták ezt egyszer, soha többé életükben nem állanak egy nő mögé, hogy szomjas ajkaihoz rántsák az imádottt fejet. Inkább rögtön elmennek a sarokba. Első pillantásra is rendkűvűli ez a világ. Ha valami bajuk van, azonnal énekelnek. Kifogyhatatlan humorú emberek.

(...) Talán van egy világ valahol, egy világ grófokkal és árvalányokkal, macskabajszos komikusokkal és zokénadrágos kislányokkal, ahol az emberek így beszélnek és így szenvednek, így éreznek és így boldogok, és nem halnak bele soha: ilyen hősiesen és odaadással, a magas hangokat kissé hamisan, de érzéssel fogva, metsző kacajjal, fuldokló sűrással, hetyke életfölnnyel. Talán van egy ilyen világ, az ‘élet világa’, mely a ‘szűnpad világa’-nak csak elrajzolt s valószínűtlen másolata.

(...) A nézőtérén csupa baba ül, akiknek csörgött és cuclit és kis madarat mutatnak. Az arcokon fénylik az izzadság, s mézszűnű, édes és boldog mosoly, a szájak szélén tiszta nyál csurog le, önfeledten. Kacagnak és sírnak, mint azt nagyon találóan mondják a szűnpadon. Ha elmennek haza, a boldog este után, könnyen lehet, hogy háromnegyed ütemben éreznek, beszélnek, szenvednek tovább. Nem tudunk egymásról semmit. Néha azt képzeljük, hogy felnöttek között élünk. A sötét nézőtérén ezer kisbaba tátog tapsikálásra illesztett kezekkel, kerekre nyitott szemmel, s a komikus most kinyűjtja ujját, a levegőbe mutat és csűcsörített szájjal suttogja: ‘Ott repűl a kis madárka, ott, ott...’ – s a kisbabák mind bűtykös mutatoujja irányába néznek, csűcsörítik szűjukat és gyöngyözve kacagnak.”

Részletek Márai Sándor *Operette* című tárcájából – a *Tavaszi és szerelem* előadásról –, amely a *Műsoron kívűl* című kötetben jelent meg, itt is jól érzékelhetően figurázva ki a műfajt és közönségét. Elviselhetetlen a hűség még este is a nyári szűnházban, a 100. előadáson. Ez az atmoszféra mintha a produkciót, s általában az operett esztétikai értékeit is meghatározná. Szinte az abszurd határait sűrolja Márai leírása: transzpoziciójában mindaz komolytalannak tűnik, ami az előadásban élet s halál kérdése. Ez pedig nem más, mint a szerelem. E ponton azt érezhetjük, hogy talán nem is az előadást kellene kárhozottani, hanem az operett témáját, a tavaszt és a szerelmet. De persze, az operettet is! Az operettet, ami – Hauser

Arnold ítélete szerint – a giccset hozta a zenébe. Rabinovszky Máriusz úgy vélte, hogy közönsége, a kispolgárság nem vár el mást, mint a csűnya enyhítését, a sívár elpalástolását, egyébként pedig ragaszkodik a látszathoz, hogy amit olvas, amit a festményen vagy a szűnpadon lát, az feltétlenül hasonlítson a valósághoz. Ez odáig vezet, hogy előbb-utóbb az életét akarja a szűnpadhoz igazítani!

(A Márai-életműsorozatban legutóbb két publicisztikai kötet jelent meg: a *Pesti siker* és a *Bolhapiac*. A következő számban bemutatom e köteteket.)



Madarász Kathy Margit: Az öröm virágai I-II. (falitextil-képek)

A folyóirat ajánlott ára: 1. 350 Ft;

Ajánlott támogatói ár: 2. 500 Ft

HOLLÓ LÁSZLÓ PÉLDÁJA: EGY MŰVÉSZ SZABADSÁGA AZ UTAZÁSBAN

Holló László Emlékházat és képzőművészeti gyűjteményt avattak Tiszadadán

Holló László aktábrázolásainak hátterét vizsgálva jutottam arra a megállapításra, hogy mivel az akt, mint az alkotó szabadságfokának érzelmi kifejezése, nem elsősorban a női szépségről szól, hanem a szépség megragadása az egyén egzisztenciális önmegfogalmazása, Holló sokszor groteszk és ironizált aktjai, szándékosan „elcsúnyított” arcai arról tanúskodnak: a művész nem érezte magát szabadnak. Ezt támasztják alá egyébként Hollónak az előző folyóirat-kötetben ismertetett naplófeljegyzései is.

Hogy ez a belülről átélt szabadsághiány mégsem vezetett alkotói válsághoz, az egyértelműen annak is köszönhető, hogy Holló László, éppen az első fővárosi sikerei után szembesülésre készítő művészi célok és helyzetösszegzések idején, az 1920-as évek második felében fedezte fel magának „menekülési útvonalat”, Tiszadadát. Dada lett Holló számára az a sziget, amely biztonságot kínált számára, egyúttal a témák gazdagságát adta, megeremtette a folyamatos újjászületés lehetőségét.

Tiszadadára – ahol az általános iskolát Holló Lászlóról nevezték el, az iskola előtt Balogh Géza Holló-díjas szobrászművész névadóról készített bronzportréját állították föl – az elmúlt egy évtizedben számos Holló-alkotás került, több grafika Ujváry Zoltán professor emeritus és néhány festmény a művész özvegye, Holló Lászlóné Maksa Olga adományaként. Ez a kollekció időközben újabb, Tiszadadán szignált grafikai lapokkal és Holló korai festményeivel, valamint egy Olga asszonyt ábrázoló képpel (*Feleségem olvas*) egészült ki.



Holló László:
Tokaji vásár
(olaj, 1969)

Holló László tiszadai nyári lakát, melyet Vándor Ernő református plébános alakított ki a művész és felesége számára – az építési engedély hiányára hivatkozva – már az 1980-as években lebontatta a tanács, a tiszadai önkormányzat azonban a parókia épületében most emlékházat alakított ki, melyben a művész személyes tárgyai mellett a képzőművészeti gyűjteményt is elhelyezte. Ezt avatták föl március 4-én, ahol Ujváry Zoltán mondott beszédet. Alább Ujváry Zoltán professor emeritus szövegét közlöm.

Amikor a tiszadai Holló László Emlékház és Képzőművészeti Gyűjtemény megnyitására készültem, nemcsak az olyan utazások emléke elevenedett meg bennem, melyeket az utóbbi években tettem a településen, de szinte egy fél évszázadot visszabarangoltam az időben.



Holló László tiszadai grafikája

A Laci bácsival való megismerkedésem után, már az 1960-as években számos alkalommal elkísérhettem ide, illetve meglátogattam őt azon a helyen, ahol tulajdonképpen a legjobb szeretett lenni.

A művészettörténet általában azt emeli ki, hogy a Kossuth-díjas Kiváló és Érdemes Művész életpályája két nagy alföldi városhoz kapcsolódik. 1887-ben, 123 éve

született Kiskunfélegyházán. Bár a 89 évből alig két évtizedet töltött ott, az élete végéig meghatározó szerepe volt a szülőhelynek, az ősi gyökereknek.

A másik város Debrecen. Ide 1914-ben csöppent először, az I. világháború után, 1919-től 1976-ig, 57 esztendőn keresztül itt élt. Kiskunfélegyházán Petőfi emléke, Móra Ferenc élő közelsége, Debrecenben Csokonai és Ady városhoz kapcsoló elmentmondásos képe játszott nagy szerepet az ő Debrecenhez való viszonyának alakulásában is.

A Debrecenben történő letelepedést számos utazás előzte meg. Az édesanyját még kisgyerekként elveszítette, édesapját, aki az általa főgimnáziumi rangra emelt kiskunfélegyházi alma mater első főigazgatója volt, még a rajztanári diploma átvétele előtt siratta el.

Az árva ifjút a további úton egy ösztöndíj segítette, amely révén Németországban, Münchenben tanulhatott tovább. Megnyílt a lehetősége olaszországi, spanyolországi tanulmányutakra is. Párizsban több időt tölthetett, ott rangos kitüntetést kapott festői tehetsége elismeréseként, sőt, önálló műterem és tanítványok sora várta volna vissza.

Nyaranta a kárpátaljai Técsőn képezte tovább magát mesterénél, Hollósy Simonnál, de az I. világháború kítőrése megszakította a további, szakmai utazások sorát. Pontosabban, kényszerű utazásai voltak csak: előbb a felvidéki Podolinba vezényelték rajztanárnak, majd az erdélyi Karánsebesre került.

Enteriőrök a dadai Holló-emlékházból



Egy ilyen alkalom keretében, mint amilyen a mai, sem módodom, sem szándékom nincsen arra, hogy részletesen ismertessem a festői életpályát. Szeretnék viszont Holló László utazásairól beszélni.

Különösnek tűnhet, hogy utazásokat emlegetek, mikor az imént azt mondtuk, hogy 1919-től élete végéig Debrecenben élt és alkotott. A fővárosba és az ország számos, kisebb vagy nagyobb városába, településére többnyire a kiállításainak idején látogatott csak el. Mégis azt kell kiemelnünk, hogy Holló László életében és művészetében 1919 után is meghatározó szerepe volt az utazásoknak.



Holló László
tiszadadai
grafikáiból

Ám ezek az utazások immár csak egyféle irányultak. Tiszadada felé.

1927 és 1968 között, míg az egészsége ezt megengedte, a nyarakat Tiszadadán töltötte. Az emlékházat bemutató kis füzetben is azt olvashatjuk, hogy ez a hely volt az ő Nagybányája és Barbizonja.

Tóth Ervin, találóan, *egyszemélyes Barbizonnak* nevezte Tiszadadát. Míg Franciaországban festők egész csoportja alakított ki ott egy realista, a szabadtéri festészetet előnyben részesítő iskolát, Holló László egyszemélyes művésztelepet hozott létre Tiszadadán, mely így bekerült a magyar művészet történetébe is.

Nem sokkal a dadai felfedezések után kezdett hozzá *Naplója* írásához. Az 1929. október 29-i bejegyzésében a következőket olvassuk:

„Az a leghazugabb banalitás reám nézve, meg a piktúrámra, ha azt mondják, hogy debreceni vagyok, és Debrecent és debrecenit pingálok. Ekkor a legnagyobb felháborodás vesz rajtam erőt, s gyilkolni szeretnék. Ez ellen tiltakozom az utolsó lehetetelig. Semmiféle nevezendő közöségben nem érzem magam a várossal a legtávolabbról sem. Egymáshoz a világon semmi közünk sincs, mert sem Ő nem inspirál engem, sem én Őt – sőt – (azt hiszem, kölcsönös ez az érzés). Valamikor, ha isten segít, s távol leszek innen, be szomorú emlékeimet fogom temetni, ha erre az időkre, miket kénytelen voltam itt tölteni, visszailleszek. Mikor jön már el az az idő??!! Csak az a szerencsém, hogy itt kint lakom, s magamba zárkozva dolgozhatom. Messze Debrecentől.”

A „messze Debrecentől” kifejezés a Tócskertre vonatkozott. Egykori lakóhelyén áll a Holló László Emlékmúzeum, melynek anyagát (az ott ki nem állított művek sokaságával, illetve a lakóépülettel együtt) feleségével, Maksa Olga asszonnyal adományozta a városnak.

De ez a „messze Debrecentől” azért mégis elsősorban Tiszadadára vonatkozik, ahová nyaranta megszabadulhatott, ahol feltöltődhetett, ahol megnyugvást és békét talált. Viszontláthatta szülőhelyének szegény, de tiszta, őszinte, természetes arcait, a Tisza folyóvíze az állandóságot, az emlékeztetést, de a jelen idő örökérvényűségét és felelősségét is megmutatta számára. Hogy a művész, ha akarja, ha nem akarja, felelős az embersorsokért.

Valódi „szülőhely” lett Holló László számára Tiszadada is: az újjászületés helye. A folyamatos újjászületése, minden nyáron. Az a hely, ahol nem öntötte el őt a keserűség, ahová valóban befogadták, és sokkal inkább otthon érezte magát, mint Debrecenben.

Ennek a befogadásnak egyik ékes tanúja a Vándor Ernő református tiszteletes által a paplak udvarán a művész számára kialakított kis ház, a Holló-lak, amelyet tréfásan „Hollóvár-lak”-ra kereszteltek el. Vándor Ernő ezekről a dadai nyarokról meghatározó és hiteles emlékszülánkokat adott közre a Holló László születésének 110. évfordulójára megjelent albumban.

Ebből értesülhetünk Laci bácsiék hiteles napi programjairól, festő-szertartásairól, témaválasztásairól, vagy éppen „franciás” humoráról. De arról is, hogy nemcsak László naptól a jó idő végéig tartózkodtak Tiszadadán, hanem más-kor, néha váratlanul is a faluba érkeztek Olga asszonnyal.

Tulajdonképpen Tiszadada nemcsak lelki és fizikai municiót adott számára, de a festői témák sokaságával is felfegyverezte a művészt. Kész képeket is festett, mellette vázlatok és grafikai tanulmányok sorát készítette itt. Egyetlen nyár alatt telemerítkezett egy egész évre való témával.

Az emlékházi kiállítás-anyagban az 1910 és 1965 között készült művekből látható egy látványos válogatás, melynek nagy része a gazdag grafikai életműből származik. A korai alkotások a Hollóról kialakítandó kép mind teljesebb tételéhez



*Holló László:
Feleségem olvas*

járulnak hozzá, de az 1920-as évek második felétől bemutatott művek egyértelműen Tiszadada atmoszféráját sugározzák.

Számos művén dokumentálta is kézírásával, hogy az Dadán készült – a hagyatékból például több ilyen grafika maradt fenn. Híres festményei közül nemcsak a *Kérész-szedők*, a *Lakodalmások*, a *Vasárnap délután* vagy a *Tokaji vásár* itteni ihletésű, de nagyon sok önarcképe, szabadtéri aktábrázolása, vagy a faluszéli szegénysorok ábrázolása innen eredeztethető. Itt született a *Tokaji vásár* egyik, a gyűjteményben látható változata, és hadd emeljem ki a *Feleségem olvas* című festményét.

Az életmű teljes ismeretében az is világossá válik: nem kell ahhoz még a konkrét tiszadadai szignó sem, hogy felfedezzük egy-egy képe vagy grafikája dadai gyökereit. Eppen ezért tartom fontosnak, hogy méltó környezetben idézi fel és hagyja örökül a 20. század magyar festé-

zetének legnagyobbjai közül való, európai rangú festőművész, Holló László emlékét a község.

Az utókor emlékezete, jól tudjuk, hogy nem elsősorban a múltnak, hanem a jövőnek szól. Ezt szolgálta már korábban is az iskola névadása, az előtte felállított Balogh Géza-bronzszobor, s ezt szolgálja az emlékház, benne egy másik, utókori emlékezővel, Kövér József Holló-portrójával, mely a nyaranta kopaszra borotvált fejjel a dadai szabadságot és elmélyülést egyszerre idézi föl.

Holló utazásai nem értek véget.

Kívánom, hogy Tiszadada, a Holló László Emlékház és Képzőművészeti Gyűjtemény váljék egy fajta zárandokhelyé, a megtartó emlékezés helyévé!

Olyan helyé, ahol a művészi szépséget az emberi méltóság bástyázza körül.

Olyan helyé, ahol magunkra ismerhetünk, hiszen Holló László keze nyomán itt már vonallá és színné változott egyszer ez a szép és fájó magyar sors.



Ujváry Zoltán professor emeritus és Komiszár János Holló László-díjas festőművész a tiszadadai Holló-emlékházban, az avatás után

Holló László-ünnepség Debrecenben

AKNAY JÁNOS festőművész Holló László-díjat kapott

A Holló László-díjat a művész özvegye, Maksa Olga Asszony alapította a Kossuth-díjas festőművész születésének centenáriumán (1987. március 6-án). A díjak és (a születés 120. évfordulójára, 3 évvel ezelőtt alapított) emlékkoklevelek átadása máig elsősorban a születésnap megemlékezésekhez kapcsolódik, s adódott példa a más időpontokra, de Holló-aktualitáshoz rögzített elismerésre is. Korábban a Déri Múzeumban, néhány éve a Holló László Emlékmúzeumban zajlik e ceremónia, de volt díjátadás Putnokon, Tiszadadán, Kiskunfélegyházán is. Az idei Holló László-díjat Aknay János Munkácsy-díjas festőművész vehette át Debrecenben, Aknay életmű-kiállításra még fenn állt ekkor a Modemben. A Kuratórium döntését és a rövid méltatást Komiszár János Holló László-díjas festőművész ismertette.

„Aknay János festőművész Holló László munkáját, alkotásait, még debreceni diák korában megismerte, szerette, az alkotót is ismerte, tisztelte. Szentendrei festőként is mindig tisztelettel emlékezett rá.

A zebegényi Szőnyi István Nyári Képzőművészeti Szabadiskola rajz- és festőtanáraként szintén igyekezett Holló alkotásait példaként állítani diákjai elé.



*Aknay János
Holló László
festménye előtt
és a művész
özvegye,
Maksa Olga
mellett*

*Fotók:
ANDICS
ÁRPÁD*

Szentendrén. Gyakran megfordul Debrecenben is, elsősorban családja körében, illetve mint a MAOE alkotóművész szakértője és szakvéleményezője.

Művészetének jellegzetessége a nagy, klasszikus művészkarakternek való megfelelés szigorú grammatikája, elsősorban lírai absztraktív módon.

A szakma egyik legrangosabb elismerését a Munkácsy-díjat 2002-ben nyerte el. Mindig büszke volt debreceniségére.



Debrecenbe 4 éves korában, 1953-ban költözött szüleiével, innen került Budapestre, ahol 1967-ben a Képző- és Iparművészeti Középiskolában érettségizett. 1971 óta él a képzőművészek városában,

Ezt bizonyítja a művész 60. születésnapja alkalmából megrendezett „megatárlata” is a Modemben, mely nagyléptékű, szintetizáló, életmű-kiállítás – teljes képet adva egyedi alkotói világról.

A Kuratórium előtt bebizonyosodott, hogy Aknay János festőművész Szentendrén – és az általa betöltött tisztségek helyszínein – méltóan tudja ápolni Holló László festőművész kultuszát.

Az elhangzottak értelmében, a Kuratórium egyetértésben, Aknay János festőművésznek, a Holló László-díjat adományozza.”

(Aknay János egy héttel a Holló László-díj után, március 15-én a legrangosabb művészeti kitüntetést, a Kossuth-díjat vehette át dr. Sólyom László Köztársasági Elnöktől.)

ANGYAL



„ANGYAL SZÜLETIK”

Aknay János képeihez

A meg nem született,
a meghalt,
a mélybe hullott, vörös szemű gonoszok
torkába fült, fogpenge-élekkal szétszabott,
a gyilkos gyönyörben felfalt
ártatlanok énekéből,
a siratókönnyek gyomorba nyelt,
mázsakövéből, a hitnek szegülő félelemből,
a szálkakeresztet simogató holdból,
a lecsukott arcból és nevető voltból,
és a csendből,
a gyötrelomból, a hajnalszemekből és világ-ölekből,
az elrugaszkodásból és emelkedésből,
vagy csak egy csöppnyi akaratból,
a körbeépített gyászfalakból,,
a falakra húzott háztetőkből, gerendákra rótt
s egy sóhajjal égre küldött vallomás-jelekből,
a reggelre nőtt férfiráncból, a bennrekedt szóból,
kéményfüst-táncból és folyton-meghalásból,
egy széttört tükrű tóból, kristálytestű
párafényből, a hattyúfelhők nyakán
a borzolt tollpihékből,
az emelkedésből és süllyedésből,
a reményből és a repülésből,
a pengefog-veszejtó szárnyak tollkardjaiból,
a kapaszkodás karmaiból és az álomfésűk
percegő zenéjéből, egy kislány
énekéből és a harangok emlékezetéből,
az emlékezet pillangóiból,
egy sziromra-röppenésből a királylány kertjében,
az égi koronából, egy papírhajó-koronából,
egy tojásbélyeg-koronából, egy madonna
arcából és madonna-koronából és madonna-szárnyból,
a keresésből és szeretésből, a megértésből és elfogadásból,
az árnyékból s a fényből, a fényként lebegő mindenség-szövetből,
az ecsetből, a színből, a naponta festett, ikonszárnyú üdvözlétekből
születik egy angyal.

„A 200 ÉV MŰVÉSZETE”

Bicentenáriumi kiállítás és Holló László ünnepség Kiskunfélegyházán

A sanyarú múzeum-fenntartási és működtetési állapotok terhe, hogy egy megkurtított fűtési szezonban – számos városban – gyakorlatilag múzeumi kínálat nélkül marad a közönség. Kiskunfélegyházán, a Kiskun Múzeumban is évek óta arra kényszerülnek, hogy novemberben bezárják a kaput, ez időszakban kutatóhelyként működik az intézmény, így az évad csak március 15-én indul. Működtetésre nem lehet pályázni, csak felújításokra vagy új kiállítások rendezésére, szakmai projektekre. S a két éve kinevezett igazgatónak, az eredetileg régész-muzeológus Rosta Szabolcsnak hiába sikerült a 12 aspirantúra közül 11 nyertes pályázatot készíteni, vagy az iskolákkal való együttműködésnek köszönhetően megduplázni a látogatók számát, a „nyitott múzeumok” elve ez időszakban nem érvényesülhet.

A március 15-i ünnepi évadnyitó ezúttal a Móra Ferenc Gimnázium (illetve elődjei, a városi gimnázium, a Katolikus Főgimnázium, a Szent László Gimnázium) alapításának 200. évfordulós ünnepségsorozatához kapcsolódott, mely az egész tanévben tart. „A gimnázium levegőjében lehetett valami különös érték, amire nem lehet elég tisztelettel nézni. Nem elégedtek meg a hivatalból rájuk mért kötelességgel, túlnóttek az iskola falain. A gimnázium felelősségét

Félegyháza kulturális életének történetében messze ki kell emelni” – fogalmazott egy korábbi interjúban Fazekas István, a Kiskun Múzeum régi, Lükő Gábort e tisztben követő igazgatója.

A márciusi kiállítás arra tett kísérletet, hogy végigkövesse: a Móra Ferenc Gimnázium története során mennyi tehetséges alkotót adott a városnak és az országnak. A rajzoktatás intézményesítése után szinte azonnal feltűntek itt is a rajztanárok, és bár a gimnázium soha nem volt művészképző, a művészeti nevelésre mindig nagy súlyt fektetett. A képzőművészek mellett azért építészek, művészettörténészek, rajztanárok sora került ki az alma materből, s abban, hogy ma is meghatározó az a szemlélet, amely a szokottnál nagyobb szerepet szán a vizuális nevelés ügyének, talán szerepet játszik az is, hogy a gimnázium jelenlegi igazgatója, Rosta Ferenc: rajztanár (ő egyébként maga is Holló László-díjas).

„A 200 év művészete” című monumentális, a múzeum főszárnyának összes kiállítóterét betöltő kiállítás arra tett kísérletet, hogy a fennállása alatt az intézménybe járt, a képzőművészettel vagy a vizuális önkifejezés más formáival (építészettel, iparművészi tervezéssel, újabban a médiaművészettel) foglalkozó diákok munkáiból szemlézzen, az önálló, monografikus egységek mel-



lett tematikus blokkokat kínáljon. S közben utaljon arra is, hogy a különböző történeti és stílusbeli irányzatokba hogyan illeszkedett bele az itt folyó művészeti nevelés.

Az áttekintés természetesen alapvetően építkezett a múzeumi gyűjtemény állandó emlékkiállítási anyagát képező Holló László- és Szántó Piroska-kollekciókra, valamint kiemelte Morell Mihály szerepét (egyébként az utóbbi művész Szántó Piroska osztálytársa volt). A tárlatot ajánló Fele dy Balázs művészettörténész szintén hármójuk szerepét emelte ki, ám hasonlóan meghatározó erőt tulajdonított a tehetségeket felfedező és útra indító egykori és mai művésztanároknak.

Az ünnepség előkészületei a Holló László teremben

A tárlat első része, mely megkövetelte például az állandó Holló-kiállítás alkalmi átrendezését is, az ismert képzőművészeti anyaghoz kapcsolódó dokumentumok szempontjából több érdekességet tartogatott, gondolok itt elsősorban arra a két korabeli osztálytablóra, melynek egyikén Szántó Piroska és Morell Mihály, a másikon pedig, 1904-ből, Holló László és édesapja, a főgimnázium első igazgatója látható.

(Az időszaki kiállító-terem egyik tárlójában pedig Szántó és Morell ugyanarról a csendéleti beállításról készült iskolai tanulmányrajzát látjuk.)

A folyóirat korábbi köteteiben beszámoltunk arról, hogy a bicentenáriumi ünnepségsorozat 2009. évi szeptemberi megnyitóján avatták fel Józsa Lajos szobrászművész idős Holló Lászlót ábrázoló mellszobrát a gimnázium előkertjében, s ez a gesztus bizonyos értelemben úgy is értelmezhető, hogy a fiú „állított” szobrot az apának, hiszen a bronzszobor elkészítéséhez szükséges 4 millió forint jelentős része a Holló László-grafikák árverezéséből folyt be.

Az ünnepség része volt a Holló Lászlóra való emlékezés is, ezúttal két, Kiskunfélegyháza városa által a Holló-díjra fölterjesztett képzőművész, a ma is a gimnáziumban dolgozó Szabó Ildikó festő- és grafikusművész, valamint az innen indult Sáska Tibor festőművész jutalmazásával.



*A két Holló László az 1904. évi tablóról
– főgimnáziumi igazgató édesapa mellett
az ifjú Holló László, aki innen a fővárosi
Mintarajziskolába került*

Sáska Tibor önálló tárlatát a díjátadás után Bálványos Huba nyitotta meg a félegyházi Petőfi Könyvtár (Hattyúház) kiállítóteremben. (Sáska festett loviról a ló-ábrázolásról szóló tematikus fejezetben írok.)



*Részlet
a kiállítás
kortárs
anyagából*

A jubileumhoz kapcsolódva, március eleje és június vége között, egyébként több öregdiák alkotó (Csenki Tibor, Pintér Anna, Tábori Aranka, Lukács Ferenc, Fekete Zolt, Magony Zsuzsanna és Horváth Mónika, Rádi András, Mindszenti Lászlóné, Karsai Ildikó és Rátkai Zsuzsa) egyéni kiállítását rendezték és rendezik meg a Móra Ferenc Művelődési Központban és az Ipartestület székházában.

*Fekete Zolt:
Egy esős nap*

A Holló László-díj Kuratóriuma művészeti és művészetpedagógiai tevékenységéért, Holló László kultuszának ápolásáért Holló László-díjat adományozott **Szabó Ildikó** tanár, festő- és grafikusművész, valamint **Sáska Tibor** festőművész részére.

Szabó Ildikó csoportkiállításon szereplő munkáiból



Szabó Ildikó rajztehetsége már a Móra Ferenc Gimnázium rajzkörében feltűnt. A tanárképző főiskola rajz szakának elvégzése, illetve nyíregyházi munkája után visszatért Kiskunfélegyházára, ahol 1998 óta vezeti az intézmény nagy múltú képzőművészeti körét. Időközben diplomát szerzett a Moholy-Nagy László Művészeti Egyetemen is.

A diákok vizuális nevelése mellett szervezi a Holló László-ünnepségeket, kiemelkedő szerepet vállal a Holló-kultusz ápolásában. Ő tervezte az iskolagalériában elhelyezett Holló László-emléktáblát. A Móra-biennálék szervezője, s hagyománnyá fejlesztette a végzős rajzkörösök ballagó-kiállítását.

Német-, Francia- és Olaszországban, illetve Dániában jelentős képanyaggal képviselte Kiskunfélegyháza városát. Szabó Ildikó művészi egyéniségét, eredetiségét, munkásságát a város képviselőtestülete 2003-ban Elismerő Oklevéllel, 2006-ban Kiskunfélegyháza Művészetéért kitüntetéssel jutalmazta.

Sáska Tibor Veszprémfajszon él és alkot, de számtalan szállal kötődik Kiskunfélegyházához. Több kiállítást is rendezett a városban, 2004-ben az ő tárlata nyitotta meg a Félegyházi Városlapítók Napját.

A Félegyházához tartozó jakabszállási Dulity Tibor Alkotótábor művészeti vezetője, és vezető szerepet visz a balatonfelvidéki, lovasberényi, nemesvámosi alkotótáborokban, illetve a nemesvámosi Huszár Galériában. Az Országos Képző- és Iparművészeti Társaság tagjaként 2004-ben ő nyerte el a Társaság díját.

A Holló Lászlóéval rokon vonása, nemcsak az Alföld fölé boruló horizontok drámai súlyában nyilvánul meg, de abban is, hogy Sáska művészete szinte az önmarcangolásig őszinte, szenvedélyesen tiltakozik minden igazságtalanság ellen.

Szemlélete az alföldi festőkkel rokonítja, esetje alatt a bomló paraszti világ elevenedik meg.



Sáska Tibor: Tusnádi életkép



A művész Hattyúházban rendezett kiállításán (középen: Ujváry Zoltán, mellette, oldalt fordulva: Sáska Tibor)

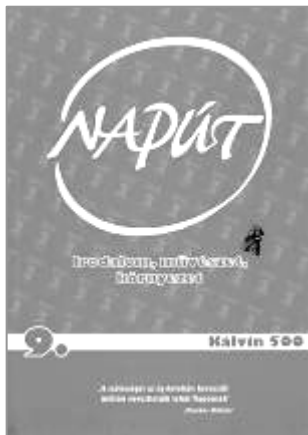


KÁLVIN EMLÉKÉVEK

„Szívvel és értelemmel”



NAPÚT Kálvin 500



Koncz Gábor egyetemi magántanár, a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója volt a *Napút* című folyóirat múlt évi 9., *Kálvin 500* című tematikus számának vendégszerkesztője, s igencsak kitett magáért (és magáért az ügyért), hiszen a folyóirat – a szellősnek nem mondható – 212 oldalával, jóval túlnötte a periodikum jellegét és lehetőségeit.

Pontosabban, a lehetőségeit azért mégsem, mert élt a kínálkozó alkalmammal: valódi teológiai-művelődéstörténeti tanulmánykötetet vehettünk a kezünkbe, ráadásul (és ráadásként) a szokásos *Káva Téka – Napút-füzetek* melléklete Harsányi István kismonografikus tanulmánya volt, az 1923-ban írott *A reformáció hatása a magyar közművelődésre*.

Harsányi István (1874–1928) sárospataki gimnáziumi és teológiai akadémiai tanár, főkönyvtáros, irodalomtörténész, etnográfus volt. Az egykor önálló könyv formájában, öt íven megjelent értekezés újbóli, majdnem változatlan formában való közreadását az unoka (a szerkesztő Koncz Gábor) segítette.

A „majdnem változatlan forma” pedig azt jelenti, hogy az eredeti szöveg *Befejezésének* utolsó két bekezdéséből csupán azért került ki néhány mondat (ennek helye jelölve van), hogy az irodalomtörténeti tárgyyszerűség erősödjék, és ne a korra jellemző fájdalom vagy önérzetbeli sértettség hangja szóljon ki abból.

Az egyház és közművelődés kölcsönhatásait számos tanulmány vizsgálta, és vizsgálja a folyóirat tematikus számában, itt pedig a monografikus értelmezések, az egymásra utaló áthallások egyik mértékadó előképével találkozunk, időszerű gondolatokkal.



A kiadványhoz kapcsolódó életrajzi (illetve szerkesztői) jegyzetek végén olvassuk: „Ha Harsányi István írásában aláhúzzaljuk a Kálvin és a protestantizmus társadalmi hatásait összefoglaló mondatokat, akkor nem háttal megyünk a jövőnek, hanem érvényes útjelzőket látunk”. És eme – az öntudatos lelkesültségtől sem elhomályosított – útjelzők mentén rajzolódik ki egy valódi, művelődést, kultúrát alakító reformációkép, melynek lenyomatai ott vannak a magyar irodalomban, a sajtóban, az iskolában és iskolai nevelésben, a művészetben, s egyáltalán: a magyar nemzeti életben. A reformáció „szellemének” életben tartása gyakorlatilag a nemzeti megmaradás feltétele volt.

A száz év előtti múltból lépett elő újra Radácsi György (1846–1928) szintén sárospataki teológiai tanár, bibliafordító irodalomtörténész Kálvint köszöntő írása, amely a helvét hitújító születésének 400. évfordulójára készült 1909-ben. Ez a méltatás immár a *Napút* tematikus Kálvin-számának *Preambulum*ában olvasható, Koncz Gábor *Családi Kálvin* című, személyes program-esszéjével együtt, melynek különlegessége, hogy a tárgyában száraz egyházközéleti, kulturális szervezeti programok kereteként és vázakként – a szerző magára rótt vállalásaival bővítve –, szinte irodalmi igényű fogalmazást kapunk tőle.

További négy nagyobb blokk és egy képzőművészeti melléklet „járja körbe” Kálvin időszerűségét. A *Hit, teológia egyház* fejezetcím alatt olvasható Hörcsik Richárd tanulmánya (*Kálvin hatása a XVI. századi magyarországi reformációra*), mely nagyrészt megegyezik azzal a dolgozattal, amelyet a teológus–történész jegyez a Fazakas Sándor szerkesztésében a Kálvin-émlékevekre tavaly megjelent, *Kálvin időszerűsége* című tanulmánykötetben publikált írással. A rész-monografikus áttekintés és a biográfiai–szellemi arcképvázlat után (utóbbi megnevezéssel Dienes János *Kálvin János élete, reformátori munkássága* című tanulmányát illetem) Füsti–Molnár Szilveszter a kálvini hitelvek dogmatikai megközelítését adja. *Szemponatok* az ecclesia semper reformanda elvének érvényesítéséhez című tanulmányához illeszkedik Koncz Sándor írása (*Református örökségünk*), melyben ő szintén foglalkozik az „ecclesia reformata” és az „ecclesia reformanda” gondolatával, hangsúlyozva, hogy „a református tradíció lelke lehetetlenülne, ha a hit teológiai értelmezése nem váltana ki etikai konzekvenciákat”.

A következő tanulmányblokkban (*Teológia, társadalom, művelődés*) Szathmáry Béla arról értekezik, hogy Kálvinnak és a kálvinizmusnak milyen aktualitása van ma a világban és az egyházban; Éles Csaba pedig – *Kálvintól Kazinczyig* címmel – a reformációtól a reformkorig tartó időszak nagy jubileumainak morál, műveltség és munka területén jelentkező főbb üzeneteit vizsgálja. (A 2009-es esztendő ugyanis nemcsak Kálvin és a reformáció éve volt, hanem Apáczai- és Kazinczy-év is. Éles a klasszikus reformátorokat mint reneszánszkori humanistákat vizsgálja; a Comenius–Apáczai–Tessedik „triumvirátus” apropóján a nemzetnevelési kérdéseket elemzi, Kazinczyval pedig hozzáveszi e programhoz a nyelvújítást, természetesen kapcsolódva vissza a reformáció klasszikus századaival és Apáczaihoz.) Ugyanebben a fejezetben olvasható Gulyás Gyula (*Kálvin a tisztességes haszonról*), Albert Gábor (*A magyarság és a kálvinizmus*) és Agárdi Péter (*Műveltségi modellek, kultúrafelfogások a két század előtt*) tanulmánya. Agárdi a 20. század elején a modernizációs kultúraváltásra, a 21. század elején pedig az úgynevezett mobilkommunikációs-multimédiás fordulatra, illetve az ökológiai szemléletváltásra és a környezettudatos jövőképre, mint műveltségi modellre helyezi a hangsúlyt. A fejezet záró tanulmánya Gaál Botond nagyleletzetű, számos új szempontot előtérbe helyező munkája – a *Kálvini vonások a magyarok lelki arcán* egyébként korábban megjelent a professzor Kálvin-tanulmánykötetében, a *Confessióban*, illetve egy része angol nyelven is a *Brill Kiadó* szintén Kálvin időszerűségét és a különböző nemzeti tradíciókban továbbélő karaktervonásait faggató kötetében. (Ennek főbb megállapításait és gondolatmenetét bemutattam a *Néző• Pont* 2009. évi 29. kötetében: *Gaál Botond a „kálvini szellem”-ről*, 819–824. o.)

Az *Utókori üzenetek* fejezetben-rovatban Kálvin magyar kutatójáról, Nagy Barnáról, illetve a már említett Harsányi Istvánról olvasunk emlékezést, valamint megismerkedünk Takács Béla tudományos és közéleti pályájának vázlatával. A képzőművészeti melléklet Keresztes Dóra biblia-illusztrációiból kínál válogatást – a Ferenczy Noémi-díjas képző- és iparművész modernizáló kifejezőmódjával is finoman illeszkedik az archaikus képi és szellemi örökséghez.

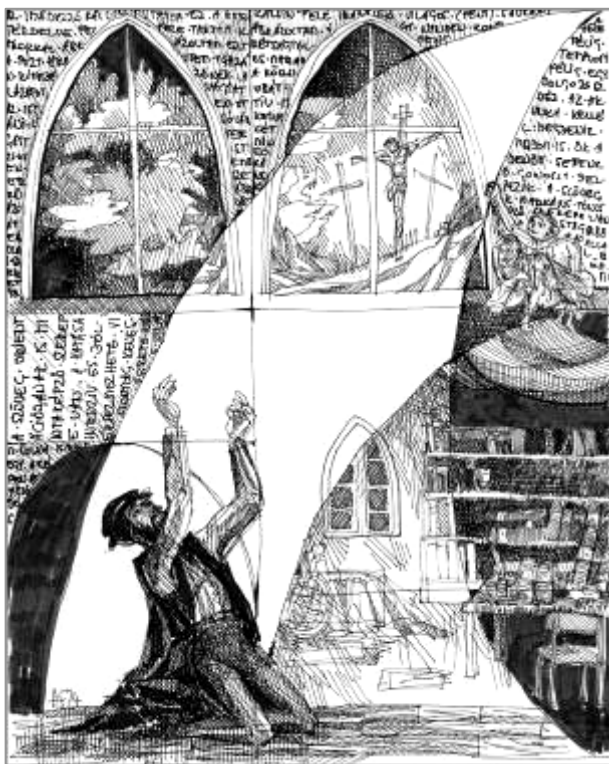
MŰVÉSZKÖNYV KÁLVIN JÁNOSRÓL

Nagy Sándor Zoltán grafikai programja

A folyóirat előző kötetében hírt adtam arról, hogy a 2009. évi megyei őszi tárlaton Debrecenben Nagy Sándor Zoltán grafikuművész kapta meg a Tiszántúli Református Egyházkerület által a Kálvin Emlékevek alkalmából hirdetett pályázat különdíját. A művész grafikai programjáról – melynek célja nemcsak egy kiállítás, hanem egy rendhagyó művészkönyv elkészítése is – beszámoltam a *Nagyítás* című országos kulturális hetilap február 3-ai számában. A *Néző • Pont* olvasóinak szintén ígéretet tettem arra, hogy Nagy Sándor Zoltán munkájáról bővebb felvilágosítást adok. (Az elmúlt folyóiratkötetben közreadtam a *Kálvin álma*, A ci-

pész példája és a *Munkálkodó* című lapokat, utóbbit a hátsó borítóra kiemelve; ezúttal a további rézkarcokból válogatok.)

Tudjuk, hogy az emlékevek előtt viszonylag kevés hazai szobrot mintáztak Kálvin Jánosról (ilyen például Horvai János, Nagysándor János, Kutas László, Bíró Lajos, Búza Barna és Györfi Sándor alkotása); festmény is kevés született (többnyire ifjabb Holbein- és Hanau-másolatok); a grafikák közül pedig sokan csak Lühnsdorf Károly 1949-es lapját ismerik, melynek nyomatai a legtöbb református hivatalban ott vannak. Megállapítható, hogy a kisgrafikai és exlibris-ábrázolásokon a Kálvin-portré helyett a Gaál Botond dogmatika professzor tanulmányában (*Kálvini vonások a magyarok lelki arcán*) „kálvini szellemnek” nevezett hatásokról tükröződnek inkább.



Nagy Sándor Zoltán:
Az imádkozó

Egy készülõ monográfiához nemrég sikerült több mint száz kálvinista könyvjegyet összegyűjtenem, és ezt a képet most jelentõsen árnyalja Nagy Sándor Zoltán grafikusművész 12 új Kálvin-lapja. (A tavalyi őszi tárlaton egyébként további Kálvin-ábrázolások is szerepeltek; például Gárdonyi Sándor tollrajza, „*Íme, az ajtód előtt állok*” címmel, Karap Imre portréja, Makai Imre *A prédikátor útján* című festménye, Palotai Erzsébet két vegyes technikájú munkája, melyet tisztelettel ajánlott Kálvin Jánosnak, „*a sziklának, a kőnek és az útnak.*”)



Nagy Sándor Zoltán rézkarcai:

A bűnösök kiűzése;
A szenvedő ember (jobbra)

A művészkönyvbe szánt Nagy Sándor Zoltán-lapok címei sorrendben a következők: *Genf, Kálvin a dolgozószobájában, Kálvin prédikáció közben, Munka közben, A cipész példája, Faust Kálvint hallgatja, A bűnösök kiűzése, A szenvedő ember, Az imádkozó, Kálvin álma I–II., A hit épülete.*

„Az alapötletet a Kálvin-emlékévé adta, s ahogy telt az idő, az ötlet is úgy lett egyre kerekesebb – meséli Nagy Sándor Zoltán a műhelymunka háttéréről. – Először az érdekelt, mit jelent nekem Kálvin János. Egyre többet olvasgatva, a kérdéseket is újra- és újrarendelve kezdtem rendezni a gondolataimat Kálvinnal és a reformációval kapcsolatban. Először csak egy grafikai sorozatra gondoltam, egy kamarakiállításnyi, rézkarcokból készített anyagra. Kálvin figurája érdekelt, az ember, akit fennmaradt írásokból és öt évszázados emlékekből tetten lehet érni. Aztán formálódni kezdett a kép egy nagykaratú és nagy munkabírású emberről, aki életét egy gondolat, az egyház és a vallás megtisztításának szentelte, aki a nehézségek és üldözések ellenére is következetesen kitartott e mellett. Az emberről, aki küzdött a magánéleti tragédiákkal, gyenge szervezetével és a maga sajátos természetével is.”

A Kálvin-emlékévek ideje alatt (2009–2014) más fontos jubileumok is lesznek: 2011-ben a debreceni nyomdászat 450. születésnapja, 2012-ben pedig 500 éves lesz a rézkarc (1512-re datálják Urs Graf

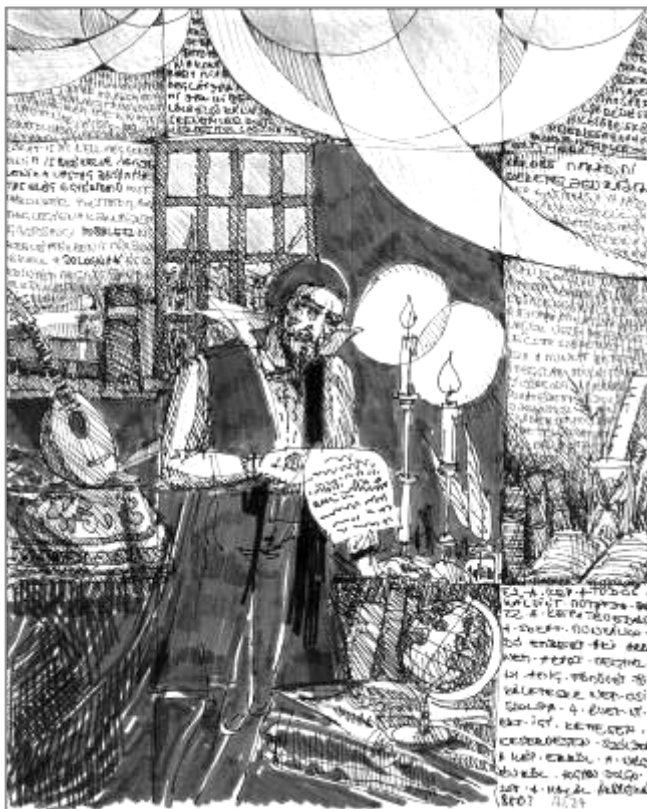


jegyzésével az első szignózott rézkarcot). Így Nagy Sándor Zoltán már nemcsak egy, a Kálvin-sorozatot bemutató kamara-kállításban gondolkodik, hanem nagyobb szabású programban.

Jelenleg egy kézműves módszerekkel készített művészkönyvön dolgozik, amely mindhárom évfordulót, illetve területet magába foglalja: témájában Kálvin Jánost, technikájában a késő-renaisszanszori képalkotó eljárást, megjelenésében a debreceni reformációhoz szorosan kapcsolódó könyvészetet. Benne a 12 rézkarc mellett idézetek olvashatók Kálvin munkáiból (*Kálvin levelei, A keresztény vallás alapvonalai, Az egyház megreformálásának szükségességéről, Kálvin végrendelete*).

A „művészkönyv” egyébként nem más, mint képzőművészek által alkotott egyedi vagy kis példányszámú speciális könyv. A '60-as évek elején készítették az első művészkönyveket, virágzása a '60-as–70-es évekre esett. A különböző, könyvet idéző műtárgyak mellett készíthető szabályosan aláírt és számozott, klasszikus grafikai eljárásokat alkalmazó művészkönyv, ide értve a kézműves könyvkészítés lehetőségét is.

Volt egy gondolat, ami hamar megragadt az alkotóban a kálvini hivatástudatról. Max Weber rámutatott arra, hogy a protestantizmus, s különösen a kálvinizmus, támogatja a gazdasági és világi tevékenységeket, olyannyira, hogy ezeknek pozitív szellemi és erkölcsi jelentést ad.



Nagy Sándor Zoltán:

*Kálvin
a dolgozószobájában*

Ez ugyan nem volt eszméinek kifejezett célja, mégis szükségszerűen következett a protestáns tanítások belső logikájából. Az e tanításokon alapuló életvezetési tanácsok direkt és indirekt módon támogatták a gazdasági haszonra való törekvésen alapuló tervezést és önmegtagadó életvitelt. Az egyik elterjedt illusztráció szerint a cipész, munkája fölé hajolva, az általa elkészített műben, műve által dicséri az Urat. Hovaféltára a protestantizmus a világi tevékenységek mindegyikét fölmagasztosította, „*elhívásoknak*” nevezve őket, melyek gyarapítják a közjót. Így azok, mivel megáldotta az Úr, a maguk módján épp annyira üdvösek és üdvözítők, mint bármelyik „szent” tevékenység.

Az a református nézet, mely szerint az élet valamennyi területe szent, amennyiben azt Istennek ajánlva űzzük, s az élet táplálása, gyarapítása isteni célkitűzésének szándékába állítják, alapvetően meghatározta e program alakulását.

A Kálvinról szóló művészkönyv tehát 12 rézkarcolt, mellette Kálvin munkáiból vett, a rajzokhoz illő idézeteket tartalmaz.

Az elkészült lapokat Nagy Sándor Zoltán kézműves módszerrel köti be, kézzel formál belőlük könyveket, műtárgyakat. Ezzel nemcsak a Kálvin és a reformáció, hanem a debreceni nyomdászat úttörői előtt is tisztelni szeretne.



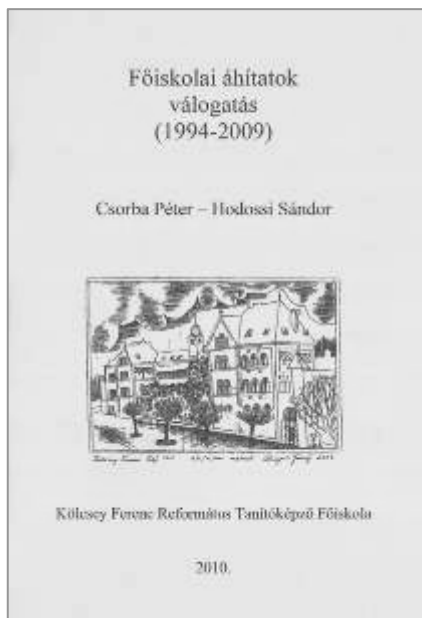
*Munka közben
(fent);*

*Kálvin álma
I–II. (lent)*



Csorba Péter – Hodossi Sándor:
FŐISKOLAI ÁHÍTATOK
(válogatás: 1994–2009)

Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző
Főiskola, Debrecen, 2010.



„1994 óta több mint ezer alkalommal szól Istén Igéje a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola hétközi áhítatain. A szorgalmi időszakban tartott alkalmak lehetőséget adnak a hallgatóknak arra, hogy a főiskola kapuin belül, az oktatás időbeosztásához alkalmazkodva éljék át a testvéri közösség örömeit, másrészt a főiskola oktatói és dolgozói számára is adott az áhítatokon való részvétel lehetősége. A református többség mellett gyakran jöttek és jönnek ma is katolikus, baptista, evangélikus, vagy éppen egyik felekezethez sem tartozó hallgatók, akikben felébredt az érdeklődés a keresztyénség, Jézus Krisztus személye és tanítása iránt.

Régóta érlelődött már a gondolat, hogy az áhítatokon elhangzott igemagyarázatok egy

csoportját önálló kötetbe rendezve jelentessük meg. Ez a kötet nem csupán egy válogatás a főiskolán elhangzott igemagyarázatokból, de alkalmas arra is, hogy ezen keresztül képet adjon arról a szellemiségről, mely az elmúlt 16 évben jellemezte a főiskola hitéleti tevékenységét. (...) Mivel az áhítatokon elsősorban a 19–22 éves főiskolás fiatalok vesznek részt, ezért stílusban, a példák, illusztrációk megválasztásában (...) erre a korosztályra voltunk tekintettel. Több igemagyarázat elhangzott az elmúlt években a főiskola Méliusz Rádiójának *Útravaló* című, meditációkat sugárzó adásában. Advent idején öltött végső formát ez a válogatás, hogy találkozást kínáljon Jézus Krisztussal, és biztatást adjon a hit naponkénti gyakorlására.”

(A szerzők előszavából)

A bibliai igékhez fűzött néhány gondolat nem több három-négy perc időtartamnál. Az áhítat-kötetet ajánló Bodó Sára, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem docense írja: „Nem rövid, tömörített prédikációk ezek, hanem az igéből kiinduló, és ahhoz kapcsolódó szabad gondolat sorok. Közösségre alkalmazott, hangos meditációk. Olykor egy kérdés, olykor egy odaillő kifejezés, olykor egy mai vonatkozás kap nagyobb figyelmet. (...) A gondolati diskurzus azonban már az áhítatok igazi céljához vezet: miként lehet egy főiskolán is megtalálni az utat a Szenháromság Istenhez, miként lehet Őt segítségül hívni, s miként lehet vele élni!”

Hodossi Sándor például (az 1János 1,5 nyomán) a média-, az SMS és az e-mail üzenetek talmi, sokszor ártó voltára, illetve az interneten terjedő vírusokra hívja föl a figyelmet. A pillanatnyi szenzációk egy pillanat alatt el is veszíthetik aktualitásukat. „Az Istenről való beszéd azonban mindig időszerű”. A János által – és János óta is – továbbbadott üzenet: „Az Isten világosság, és nincs benne semmi sötétség.”

A világosan való tájékozódás, a tájékozódni kívánó ember fénykeresése tehát az Istenben való tájékozódás. Hogy ne maradjunk sötétben, hogy el ne tévedjünk.

MEDIÁRIUM

Kommunikáció –
egyház – társada-
lom; 2009/ősz–tél

*A debreceni Köl-
csey Ferenc Re-
formátus Tanító-
képző Főiskola
Kommunikáció- és
Médiatudományi
Intézetének orszá-
gos folyóirata*



Vezető blokkot szentel a 2006 végén indult tudományos folyóirat a Kálvin-emlékéveknek: a rovatban három nagyobb tanulmány olvasható (Kustár Zoltán: *Kálvin János hermeneutikája és hatása a modern termé-*

szettudományok fejlődésére; Hodossy-Takács Előd: Az izraeli előtörténet néhány elbeszélése Kálvin magyarázatában; Magyar Balázs Dávid: Kálvin János noyoni fogsága. Egy bibliás életrajzi adat nyomában).

A *Kommunikációs színterek* rovat Szirák Péter, Eged Alice és Kovács Nóra tanulmányait adja közre, a *Hagyomány és változás* (visszatérő) rovatban Pál Csaba, Völgyesi Zoltán és Szendrei Ákos írása kapott helyet. Papp Vera, Szathmáry Sándor és Kovács Kristián teológiai és médiatudományi kiadványokat szemlél, s külön kisesszé mutatja be Szilágyi Imre grafikusszobrász sokszorosított grafikai lapjait, melyek közül több mint tíz illusztrálja a korábbi folyóiratkötetekenél nagyobb terjedelmű, 160 oldalon megjelenő *Mediárium*-számot.

KÁLVIN AZ IRODALOMBAN

Széljegyzet Ötvös László kéziratáról

Ötvös László bibliakutató lelkész (költő, a hasonló Bibliák kiadásának fíradhatatlan gondozója) tanulmányának kiinduló pontjaként azt hangsúlyozza, hogy Kálvin reformátori munkássága a bibliakutatókat és az irodalmárokat együttesen s külön-külön is jótékonyan ihlette-ösztönözte. Károli Gáspár például bibliafordításával a kálvinizmus terjesztője volt („Nem túlzás – írja –, ha csendesen elgondoljuk, hogy a gönci vastag falú paplak ablakmélyedését, ahol a Vizsolyi Biblia, a Genfi Biblia testvére készült, Kálvin evangéliumi szelleme lengte körül a fordítóval együtt.”); s Károli *Két könyv* című munkája és az *Institutio* főtémáiban is igen közel állnak egymáshoz. Károli értekező prózájához hasonlóan Szenci Molnár Albert a költészetben (zsolttáiraival) teremtett műfajt; s Ötvös László azt emeli ki, hogy a kálvini szellem a későbbiekben is meghatározta az anyanyelvi magyar irodalom karakterét, annak kialakulásától kezdve napjainkig.

Balogh Ferenc „evangéliumi veretű teológiai munkássága” a Kálvin-kutatás története és a reformátori tanítások irodalmi visszatükrözése szempontjából egyaránt fontos – ebben figyelemre méltó a Balogh által alapított *Evangéliumi Protestáns Lap* szerepe, amellyel a professzor, mint az evangéliumi kálvinizmus képviselője, tulajdonképpen „tanítómestere lett a 20. századi egyházi és szépirodalmi alkotók egész sorának”. (Ötvös felsorolja közöttük, mások mellett, Áprily Lajos, Szénási Sándor, Kiss Tamás és Csanádi Imre nevét. Csanádi Imrével a tanulmány-vázlat részletesebben foglalkozik, portrébetéjtében néhány Csanádi-költeményhez érzékeny reflexiókat is fűzve.)

Ötvös László elismeri, hogy Kálvin alakjának, szellemiségének magyar irodalmi vonatkozásait, hatásait csak egy nagyobb monográfiában lehet mélyebben bemutatni, s ehhez már van kellő alapanyaga magának is, hiszen évtizedek óta gyűjti az istenes gondolatokat tartalmazó, kálvinista szellemű kiadványokat. Külön méltatja e sorból a *Kálvin időszerűsége* című tanulmánykötetben frissen megjelent Győri L. János-írást (*Kálvin János alakja a magyar irodalomban*), s ehhez – a készülő munka során – bizonyára hozzáveszi majd a főbb említett Harsányi János írta nagytanulmányt is.

ÁLMOK ÉS LÁTOMÁSOK A NAIV MŰVÉSZETBEN

A magyarországi naiv művészet folklór-kapcsolatait, szimbolikus-mágikus és etno-kommunikációs funkcióit egy vizuális antropológiai, etnoszemiotikai és vizuális kommunikációs együttműködésből felállított modellben vizsgálva, számos új kutatási eredményt mutathatunk föl. A vizsgálandó területek sorában külön témacsoportba illeszkednek az „álomreprodukciók”, melyek ábrázolásában, az egyéni sors traumáit oldó álmodozások mellett (mint Tóbiásné Palcsó Mária vagy Borosné Endresz Teréz esetében), a népi álomfejtés és a hiedelemtörténetek egyes motívumai is szerepet kapnak. Az álmok, mint beteljesületlen vágyak, az allegóriát töltik ki tartalommal, s ez a tudatos szerkesztés eredménye. Gyerekkorában Endresz Teréz balett-táncos szeretett volna lenni, ezt azonban a szülők anyagi helyzete nem tette lehetővé.



*Borosné Endresz Teréz:
Gyerekkori álom (1983)*

Ami nem valósulhatott meg a hétköznapokban, annak a művész érvényt szerez a képzeletben, a képzeletrögzítő alkotásokon. Boros Lajosné életében és képzeletében a balett utáni vágy például olyan erős volt, hogy 64 évesen e be nem teljesült életpályát összegezte a *Gyerekkori álomban*. A figurát nem ráfestette a képre, hanem filc és tüll anyaggal, mintegy bábuként applikálta a felületre az alakot. (vö.: BÁNSZKY, 1997. 58)

Amikor az álmok világának vizualizálásáról beszélünk, az álmokat – alvás közben látott képeket – nemcsak az álmodozástól kell különválasztanunk, de meg kell különböztetni a látomásoktól is. A látomások rögzítésének kompozíciós szerkezete ugyan



*Kricsfalussy György:
Jelenések (1990; varrott kép)*

Kricsfalussy György talált gyermek volt, fiatalon rokkantnyugdijas lett, ráadásul elhagyta őt felesége, két gyerekükkel együtt. A *Jelenések* című varrott kép jó példája a szürrealista, expresszív kifejezésnek, ahogy a tívvel „megfestette” álmait, látomásait vagy éppen rémálmait. Megtaláljuk itt a mesebeli hétfejű sárkányt, a világ tetején székelő hatalmas griff madarat, az üveghegyet s a rajta átkelni kívánó embereket, a gondtalan játszadozó gyerekeket. A több kifejezőmódot ötvöző montázsban a gyerekek vagy a sárkány ábrázolása a gyermekrajzok vonalasságát idézi. A talán önarckép módzatoknak készült férfifejek a karikatúra jellegzetességeit viselik, a griff madár ábrázolása szinte valóságghú, s a kép alsó részére komponált öregasszony drámaian expresszív. Ehhez hasonló építkezésű az *Éji látomás* – itt számos, metamorfózisra utaló jelenetet is fölfedezünk: életfa törzsébe zárt embereket, az égben táncoló tündéreket és démonokat.

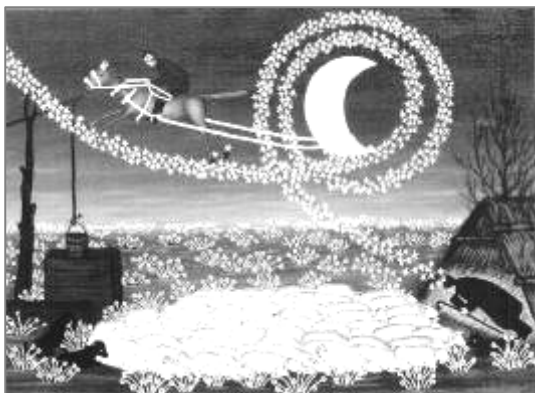
Az álom, a mese és látomás forr össze Kovács Mátýus Erzsébet *Lovas* című képén: emberekké nőnek a kerítés és a kapu oszlopai, cigány muzsikál a faragott kapu tetején, a zenész testtartása által sugallt szelíd dallamra örült táncba kezd az irréálisan nagygyá formált – szinte az egész képteret betöltő, groteszk lovával összenőtt – huszár, és a félelmes égből torz alakok, ördögire emlékeztető figurák jelennek meg előttünk.



Kovács Mátýus Erzsébet: Lovas (1987)

Juhászné Albert Rozália *A kis pásztor álma* című olajképén a nyájjra vigyázó pásztor fejéből – képzeletéből, avagy az álom születésének helyéből – kiinduló sűrű csillagúton lovagol tovább az égen egy gyönyörű paripán a hős, miközben a ló hámjába befogja a Holdat is, hogy azt elrabolja. Itt az álom képe nem a látomásé, de nem is a valóságos (lehetséges) álom reprodukciója – inkább a mesevilág felé vezet, abban a tekintetben, hogy a kép mesei kellékekből építkezik.

Albert Rozália itt alkalmazott megoldása – ezzel végső soron azt is érzékelteti, hogy az álom helye a test – olyan narrációs megoldást jelöl, amely szerkezetében jelentős hasonlóságokat mutat például a képregények szöveg-narratívájával.



*Juhászné Albert Rozália:
A kis pásztor álma (1996)*

A képen a személyeket és a cselekvéseket látjuk, s az ilyenkor megjelenő szöveges információ egy, a képen be nem mutatott személyre, viszonyra, érzelemre, cselekvésre, illetve előzményre és következményre, az adott situációval párhuzamosan zajló történetre utal: a képregény „buborékai” a tér- és időbeli sűrítésre, a párhuzamosság vagy az egyidejűség kifejezésére is alkalmasak.

A naiv festő e helyütt a „kis pásztor” fejéből útra kelő „csillagbuborékot” választotta ennek a távol levő dolognak a megidézésére, ám itt, anélkül, hogy a címen kívül – ellentétben például Vankóné Dudás Juli népszokásokat dramatizáló rajzaival – bármilyen szöveget beépített volna a képébe. A címben megjelölt és a képben kifejtett téma (mint a kép tartalma) kapcsolatában egyébként a megnevezés és a végrehajtás mozzanatai együtt jelennek meg. Az alvó kispásztor képi eszközökkel szimbolikusan kifejezett „álomcselekvése” egyértelműen azonosítható, és azt a többletinformációt hordozza, amelyből kiderül, hogy mi is ennek az álomnak a konkrét tartalma.

Orisekné Farsang Erzsébet *Út a Tündérországba* című festményén szintén az égi és a földi világ kapcsolódik össze – a porták előtt játszadozó gyerekek közül ketten, egy fiú és egy lány indul a szivárványon fel az égben található-sejthető Tündérorság felé. A gyerekek nappali fényben látják őket. A földi, falusi világ s a pasztellesebb színekkel festett tündéri-égi minőség perspektívájában nincs elválasztva egymástól, ám a távlatok megjelenítése külön-külön jelen van (a távolabb található épületek arányosan kisebbednek), s a szivárványúton haladó gyerekek távolodása is tudatosan van érzékeltetve. Míg Juhászné „meséje” egyértelműen az álomszituációt veszi alapul, Orisekné a meseteremtő képzelet toposzaival dolgozik.

Az emlékezés művészi funkciójának elemzésekor utalhatunk arra, hogy az ember azokat a helyeket és dolgokat, amelyek az idő múlásával elhalványulnak, az emlékezetben tárolt és az emlékezésben aktivált képekké változtatja. Hans Belting megállapítása szerint „az idő múlása és a tér elvesztése ellen (...) képekkel védekezünk.” Az elveszett helyek, mint képek, emlékezetünket „átvitt értelemben vett helyekként töltik ki. Ebben aztán olyan jelenléthez jutnak, ami különbözik a világban való egykori jelenlétüktől, és aminek nincs szüksége az újbóli tapasztalásra. Ebben az átvitelben a világot megtestesítés által reprezentáljuk, amelyet emlékezetünkben levő képekként birtokolunk. A tapasztalat és emlékezés közötti csere egyben világ és kép közötti csere is. Az így létrehozott képeket tehát „tárgyakként, dokumentumokként és ikonokként vonatkoztatjuk saját képi emlékezetünkre.” (BELTING, 2007. 76)

A kép helye az ember, átvitt és konkrét értelemben is beszélhetünk az emlékezet megtestesüléséről, amikor az ember képeket hív elő vagy képeket alkot. Az álmok esetében ez a referencia még inkább egyértelmű. Az álmok öntudatlan képek, az „álomanyag” és az „álomgondolat” vizuálisan megragadható formában, képekben fejeződik ki, s az álom olyan dolgokra vagy helyekre is „emlékezik”, amelyek hozzáférhetetlenek az ébrenlét számára. Az álom itt egy olyan „utazás”, amelyet az álmódó idéz elő, ő teremt meg, s „ami csak az arról szóló beszámolóban létezik”; sok szempontból pedig megegyezik a látomással, amely gyakran az álom részeként, illetve teljesen álomszerűen jelenik meg. (vö.: i.m. 82–83)

Az álom fikció, öntudatlan képzelet, és amikor beszámolunk egy-egy álomról – már amennyiben emlékezünk rá – ebben a beszámolóban igyekszünk valóságossá, marandóvá tenni ezt az öntudatlan képzeletet. Az álmok rögzítő elmesélésére legjobban a leírás alkalmas – erről tanúskodik az álombeszámoló végtelen sokasága –, de az álmok képszerűségének felidézésre a képi eszközökkel történő közvetítés, tehát a festmény vagy a film. Mivel a film lefotografált képek sorozata, ezért a rendezőnek eleve létre kell hoznia az álomszituációt, a színészekkel el kell játszania azt, és egy valóságos

tárgyi, kézzelfogható fizikai közeget tesz alkalmassá a későbbi virtuális átélésre. A film tehát megjeleníthet egy álmot, egy víziót, egy imaginárius képzetet, a megjelenítéshez azonban egyszer már megtörténtté (megrendezetté) kell tenni a fikciót. Ezzel szemben a festmény létrehozásához – mivel a soha meg nem történtet is képes reprodukálni (vö.: BARTHES, 1985. 8–13) – az alkotónak nincsen szüksége arra, hogy a rögzítés előtt fizikailag modellezze a képzeletét; ez a modellezés már maga a létrehozott kép.

A festmény, mivel kihagyja a filmre jellemző tárgyi modellezés állomását, nem a fikció dokumentálása lesz, hanem magának a fikciónak (álmoknak, látomásnak, képzeletnek) a konkrét helye, megtestesülése. Az álom szavakkal történő elmesélése pusztán lokúciós aktusok sorozata, a vizionárius tartalmak festménybe formálása azonban tiszta illokúció: a közölt információk cselekvésben történő közvetítéséről van szó. S ez esetben a perlokúciós aktussal is számolunk, hiszen a közönség azonnal reagál egy fikciós tartalom látványára, hitetlenkedését, elképedését fejezi ki, mérlegelve a fikció elképzelhetőségét vagy szembesülve annak elképzelhetetlenségével. (vö.: AUSTIN, 1990.)

A valós vagy átalakító emlékezet mellett az álom- vagy fikciótartalmak naiv képzőművészeti reprezentációiban az ilyen képek kétszeresen is szimbolikus cselekvések. Az álomvilágok tehát több forrásból táplálkoznak: a valóságos álmok rögzítése mellett a felidéző és átalakító emlékezetből, a látomásból, az álomból, mint vágyból, a meséből vagy mesés elemekből, szimbólumokból. A kép szerkesztése, jelentésrétegeinek egymáshoz rendelése, a jelentések közötti viszony kifejezése azt a szürreális struktúrát alkalmazza – például a hagyományos tér- és időszerkezet felbontását, a meglepő viszonyokat és elemeket, a fizikai létezés törvényszerűségeinek semmibe vételét –, amely az álom (képi) megjelenésének sajátja.

Koday László – aki bevallottan is kapott inspirációkat a modern naivok ős-szüljője, Henri Rousseau festészetéből – *Bolondos tanya* című festménye szintén az álom törvényszerűségeire alapozva építkezik. (vö.: BÁNSZKY, 1997. 107–108) Itt azonban az „álom-allegória” játékos momentumai kerülnek előtérbe. A valóság (a ház és udvar reális vagy ahhoz közeli környezete) és képzelet (álomvilág) tudatosan megszerkesztett módon kapcsolódik össze Koday képében, melynek alsó régiója a nappali, a felső pedig az éjszakai világot vetíti a néző elé, a bipolaritás feszült-seget oldó harmóniájában.



Koday László:
Bolondos tanya (1994)

A képen megidézett teret és eseményeket egyértelműen a fikciós mezőbe emeli. Ezzel nem az a művész szándéka, hogy egy valóságos képet (de még csak nem is lehetséges valóságképet) rögzítsen, hanem az, hogy a valóságot egy megálmodott valóság transzpozíciójában érzékeltesse. S ezzel együtt fölhívja a figyelmet a távolságra is, az aktuális hétköznapi és az idilli múltvalóság között.

Fent a csillagos eget látjuk, de a virágok a napban tündökölnek. Egymás mellett, játékos rendben, jelennek meg a fára mászó legények, a virágszedő lányok és asszonyok, a zsúptetőt javító férfiak. Itt a vizet merő asszonyt és a kút kávájára felálló kecskét, amott egy másik kecskét látunk – a kecske a háztetőről legelészi a magas falombot. A bokortestet formáló, kéményből kiszálló füst és a kezében zöld ágat tartó, égbe elröppenő parasztszöny a jókedvet vagy a felhőtlen örömet tükrözi, és a kép azt a tapasztalatot közvetíti, hogy a napközben átélt dolgok az éjszakai álomban egészen különös elegyet alkotnak.

Különös elegyet, melyben azonban nem a különösség, hanem a játékoság dominál. Ez a természetéből adódóan groteszkbe hajló humoros látásmód egyrészt örműfestészet, amely látszólag az idillt teremti újra, de az értelmezés következő szintjén már egy fajta metafizikus példázat.

KODAY LÁSZLÓ NAIV FESTŐ VILÁGA

A fa mint transzpozíciós tér Koday festészetében

Koday László 1945-ben született Bényén. A magyarországi naiv művészet második nagy korszakában önálló képi világot teremtő festő harmincévesen, 1975-ben rendezte első önálló kiállítását Szekszárdon. A Monoron élő alkotó azóta folyamatosan mutatkozik be egyéni és csoportos tárlatokon – Magyarországon és külföldön egyaránt. Meglepő termékenységről számol be, hiszen míg 2000-ben még csak mintegy hatszáz munkájáról volt tudomásunk, melyek a kecskeméti Magyar Naiv Művészek Múzeumán kívül számos hazai és külföldi magángyűjtőnél találhatók meg, (KODAY, 2001. 23) 2010-re e szám elérte a kétezret. (A művészt 2010 januárjában kérdeztem újra arról, megmaradt-e korábban tapasztalt, elképesztő alkotói lendülete és termékenysége. Ő akkor így közölte egyszerű statisztikáját: „Több mint negyven éve festek, több mint kétezer képet készítettem.”)

Koday alkotói világát korábban Bánszky Pál mutatta be: felfedezte az általa vezetett kecskeméti múzeum számára, rövid portréját megrajzolta *A képzőművészet vadvirágai* című albumában, írt róla a magyarországi naiv művészetet bemutató monográfiájában, és szerkesztője volt a Koday húsz festményreprodukcióját tartalmazó katalógusnak. (i.m.) Értékelő-elemző esszé szintén olvasható műveiről, melynek apropóját egy 2005-ös, Debrecenben rendezett tárlata kínálta. (VITÉZ, 2005. 48–51)

A freudi és a népi álomfejtés jelképei gyakran megegyeznek, ám „a freudi álomfejtésben a formák analógiás megfelelései vannak túlsúlyban, s az álmok legtöbbször szexuális tartalmúak, a népi álomfejtésben viszont a formák mellett a színek, a hangok s elsősorban a tulajdonságok analógiás párhuzamai érvényesülnek, s az álomfejtés a létezés egészére kiterjed”. (BOSNYÁK, 2001. 16) A fentebb idézett, az álmokat, látomásokat megjelenítő naiv alkotások születését egyrészt saját álmok indokolják, másrészt e művek egyúttal „képes álomfejtések” is lehetnek, továbbá meseújrateremtések (vagy új mesealkotások), illetve játékos eredet-magyarzatok, allegorikus világértelmezések.

Koday László képei közül gyakorlatilag bármelyiket ki lehetne választani a szürreális mesei valóság illusztrálására. A művész legtöbb alkotását a kompozíciós sűrítés jellemzi, hiszen festményein egyszerre több, egymástól időben és térben távoli eseményt,

jelenetet, életmozzanatot ábrázol. A *Falu vége* című festményen a fákból újabb fák nőnek ki, a *Tájat figyelő* című képen házak és galambdúcok emelkednek a fa tetejére csakúgy, mint a *Kék dombok*, a *Macskák a fán* vagy a *Tanya a fán* című alkotásokon.

Koday művészetében valóban a létezés egészére terjed ki a mesei analógia, s egyfajta emléket kíván állítani a falusi életformának. Miként Bánszky Pál is megjegyzi: kiinduló pontja a gyermekkori magyar falu; nagyapja nyeregetős, nádfedeles háza, gémeskutas, galambdúcós udvarral, a szegény ember tehenének számító kecskével. (Személyes elbeszélésében ez így hangzik: „A Bényén töltött gyermekkor, ez az élményvilág táplálja festésetemet. A nagyapám nádfedeles háza, a faluban terelt gulya, malackondák, földeken serénykedő parasztemberek, lovas kocsik és szénásszekerek látványa.”) Egyikük szárnyakat is kapott és repül, s utána száll a gazdaasszony – ahogy ez az esemény, különböző variációkban, az álmainkban gyakran megjelenik –, vörös, kék, pöttyös malaccokkal és a valóságban elképzelhetetlen színű lovakkal. „S tekintetünk virágokban pompázó dombokon keresztül egyre feljebb halad a fa tetejében ’fészkelő’ szürreális házakhoz, a gyakran fává terebélyesedő ’fagyöngybokrok’ látványáig vagy a levegőbe emelt ’diadalkapukig’. A magasban szállnak a ’lufballon felhők’, a ’diszpárna felhők’, a ’bárányfelhők’, és gazdag variációkban jelennek meg az égitestek is.” (KODAY, 2001. 12–13)



Koday László: *Kecskék a fán*

A leggyakrabban visszatérő természeti motívum a fa – mint ahogy a legtöbb cím már eleve utal erre a tényre. A fák uralják a festmény terét, alakjuk, mozgásuk, elrendezésük meghatározza a kép egész koreográfiáját. A fák törzsei, ágai egyfajta belső keretként szolgálnak, és az ornamentikus funkción túl jelképes szerepük is van.

Világfák, életfák egyben, így az alkotó külön is hangsúlyozza azt a motívumot, alakot vagy szituációt, amit a fa tetejére helyez. Itt találkozik egymással a férfi és a nő, mint a *Randevú a nagy fán* című festményen. A szántóvető parasztból, az egyszerű, végtelenül bájos falusi Édenből kiemelkedve, de annak szerves részeként megmaradva, népmesei Ádám és Éva lesz, mint *A mi földünk* című kompozíción.

S egy egész mikroközösség életét követhetjük figyelemmel a fa tetején, mint a *Tanya a fán* című festményen, ahol nemcsak egy állat, egy emberpár, egy ház galambdúccal, újabb fák és virágos rét jelenik meg, de mindez együtt, egyszerre. Közben az Életfa tövében a falu mindennapjait mutatja be a művész azzal a bátor felszabadultsággal, amely abból fakad, hogy a művészi kifejezés során szakít a tárgyi valóság konvencióival, és jelképi mezőben értelmezi újra a falu attribútumait.

S külön is meg lehetne vizsgálni a festményeken újra és újra megjelenő, visszatérő tárgyakat, motívumokat. Koday Lászlónál egy-egy motívum jelképpé, állandó attribútummá alakul át, ahogy a népmesében: a gólya a születés, a kigyó a bűnbeesés szimbó-

lumává válik, a galamb pedig az idilli hangulat kifejezőjeként jelenik meg. S hozzátehetjük: a galamb ennek az életformának a hétköznapi szakralitását is jelképezi, a macska rendszeres megjelenése pedig az éjszakára ugyanúgy utal, mint a nőiségre, a szerelem testi vonatkozásaira, démonikus aspektusainál fogva továbbá az alvilágot, a boszorkányságot is kifejezheti.

S miként a tündérmesékben, Koday festményeiben is állandóan jelen van az átalakulás motívuma. Egyaránt fontos funkciót tölt be az ember, az állatvilág és a természeti környezet, s egyik a legnagyobb természetességgel veheti át a másik szerepeit, minőségeit. Egyetlen dolog számít csupán: mindig a jónak, az igaznak, a nemesnek, a szépnek kell győztesen kikerülnie. S olybá tűnik, mintha a képek gyakran nem is a folyamatot mutatnák, hanem ezt az eredményt, a győztes állapotot fejeznék ki, ahol a harmónia és a rend uralkodik a látomásos kavalkádban, ahol már semmi nem lehet meglepő, szokatlan, hiszen a mesei álomlétkben minden fordítva igaz, mint a valóságban.

Egy fajta menekülés is tehát a festmény, ahol a művészi kifejezés erejével meg lehet változtatni a dolgokat, le lehet győzni a rosszat, a gonoszt, meg lehet teremteni az egyensúlyt, a békét, el lehet felejteni a könnyeket, a nélkülözést, szeretetet lehet teremteni ott, ahol a meg nem értés, az erőszak, a megaláztatás uralkodik. S Koday László vallomása is ezt a feltételezést támasztja alá. A létezőnél szebb világot, a mesék tündéri birodalmát kívánja képei révén megteremteni, ahol a soha el nem ért vágyak is beteljesülhetnek.

„Ez az én világom. Ebben érzem jól magam.” – S ezt a világot maga a művész konstruálja. Benne a fa egyértelmű szimbólum, amely magában hordoz egy egész világot, s egyúttal a világ középpontja. Koday festményein a fa egy kertben, vagy a kerttel együtt értelmezett udvaron áll, miközben a fa lombjai között egy újabb kert elképzelt valóságba léphetünk be. Az ember által kialakított terek, mint az ember otthonai, alkalmasak arra, hogy reprezentálják saját világukat, megteremtsék rendjüket.



Hankiss Elemér egyebek mellett azt írja, hogy a kert az ember egyik legnagyobb „találmánya”, tulajdonképpen annak eszköze, hogy az ember otthon érezhesse önmagát ebben a világban.

*Koday László:
Messze ringó gyermekkorom
világa*

„A kert a mi saját világunk, egy általunk teremtett és általunk ellenőrzött világ. Rendezett és harmonikus univerzum, szemben a rendezetlen és diszharmonikus külső világgal. (...) A természetnek, illetve a külső világnak csak azokat az elemeit és lényeit engedjük be, azokat tűrjük meg benne, amelyekkel nem állunk hadilábon; amelyek kényelmünket szolgálják és gyönyörködtetnek. (HANKISS, 2006. 141–142) A kert tehát egy biztonságos, általunk berendezett lélettér, olyan szimbólum-együttes, amelynek elemei – például a kút és a fa, a virág, vagy a kerthez tartozó udvarban található álla-

tok – fölérősíthetik egymást, kitágítva önálló szimbólumjelentéseik, asszociációs mezőik határait. A kert maga is „imago mundi”. A kert a világ közepe, és ebben is középonti helyet foglal el a fa mellett a kút és a ház. (vö.: i.m. 150–154)

A ház ott van a fa tetején, de a fa is kinőhet a házból, ebben az értelemben, mint reprezentációk, egymás helyettesítői. A *Gyökerek* című festményen a ház (mint a gyermekkor világa) a fa virágalakú lombjának közepében „virágzik”; ez a mű ráadásul nemcsak álom-, hanem világfa-reprezentáció, és alkalmas az „idegenség” kérdésének vizsgálatára is a naiv művészetben. Az „idegen-probléma” egyre jobban előtérbe kerül a kulturális antropológiában, (BICZÓ, 2004., 2009.; KASCHUBA, 2004.; N. KOVÁCS, 2003.; 2007.) és magam végzem a naiv művészet ez irányba is kitekintő értékelését.

A Koday-kép a egyfelől a „közületek való vagyok” identitására utal, ám az egész közösséget szimbolikusan (és jól azonosítható módon) egy világfa képében törzsként maga fölött tartó alkotó – amennyiben a vándort mint az önreprezentáció egyik formáját vesszük figyelembe –, afféle peregrinus vándorként, tehát Idegenként jelenik meg. E vándor utazó és hazatérő idegen, aki visszamegy a gyökerekhez, de „vándorlásai” (a művésszé válása) során több-letudást halmozott föl, és alkalmas arra, hogy ezt a képességét bemutassa. A visszatérésnek, a peregrináció természetéből adódóan, mindig van azonban közösségi funkciója. Az egyéntől mindig elvárják, hogy az utazásaiból olyan tudással térjen vissza, amely hasznára van a közösségnek, és az szintén gyarapodhat általa. A naiv művész, mint hazatérő idegen, egyebek mellett azt a képességet is magával hozza, hogy a művészet eszközeivel utaljon rá a jelenségek és cselekvések mögötti, végső soron magát a viselkedést is szabályozó összefüggésekre.



Koday László: *Gyökerek*

Az előző oldalon reprodukált *Messze ringó gyermekkorom világa* című képen is valóságos 'képzeltkertet' alkotnak a fák, az élet tárgyiasított színterei, és a házak is a lombjai között jelennek meg. S ez a kert egyúttal meditációs tér, és mint ilyenek, mediatív, közvetítő funkciója is van. A visszatérő körmotívumok – vagy maguk a kör szerkesztésű kompozíciók – egy biztonságos és otthonos szigetre kalauzolnak, a gyermekkor és a jelen, a valóság, az emlék és képzelet köztes terenumai, és kommunikációs funkciójuk elsősorban nem az egyén és közösség szintjén értelmezhető, hanem az alkotó személyes világában. A kert mediatív szerepe itt nem más, mint hogy a művész személyes sorsát formálja teljessé a fikció illúziójában.

S a kert a színtere az asszociatív transzpozíciónak is, miként látható ez a Radnóti-vers egy másik illusztrációjában. A „térkép-táj” azonban – habár atmoszférájában képes megidézni a költeményt – csak néhány motívumában emlékeztet konkrétan a versre, és a „szülőháza”-jellegben már egészében a személyesség érvényesül. A kép szervelesen illeszkedik a művész egyéni világába, mindössze két olyan elem vehető észre benne, amelyet egyébként ritkábban alkalmaz: az útszéli korpusz és a domboldali temető. (Az eredeti képen az is jól látszik, hogy a sírkeresztek piros-fehér-zöld nemzeti színben váltakoznak.)



„Nem tudhatom...”
– Koday László
Radnóti-illusztrációja

Ott van a kert a fákkal, a kecske az asszonnyal és a kúttal, a jellegzetes házak; a mesevilágot felidéző sárkány is megjelenik más képein (például *Gyurka és a sárkány*); visszatérő szimbolikus és – az alulról fölfelé történő „olvasást” elősegítő – szerkezeti motívum a kaeszkaringó út; de még a munkaszolgálatosokra utaló férfialakok is Koday bolondos-groteszk parasztembereinek csoportjából léptek át a festménybe. Megállapítható, hogy ha az alkotó a Radnóti-versekhez konkrétan kapcsoló címmel nem segítette volna elő a határozott célú értelmezést, akkor ezek a művek is beépülnének a művész meseteremtő képfantáziájának tárgyai sorába.

A gyermekkori emlékek felidézése azt bizonyítja, hogy festői világának megtalálásában egyenes út vezetett a művész gyermekkortól: „A zord valóságtól a mesevilágba menekültem. Nem létezett olyan Grimm- vagy Andersen-mese, amit én nem olvastam volna. Szerettem Móra Ferenc meséit is... Bújtam az afrikai vadászkalandokról szóló könyveket és általában a klasszikusnak számító ifjúsági irodalmat.” (KODAY, 2001. 9)

A világgal való ismerkedésében az első lépések között tehát fontosak voltak a könyvek is. Vonzotta őt a mesevilág, s a fikció nemcsak az álomi véletlenszerűsége épül, hanem tudatos szerkesztés eredménye is. Januári levelében írta nekem: „Kezdetben ezeket próbáltam ábrázolni, de később inkább a magam által kitalált tájak festése, és az ebbe a tájba helyezett történetek, mesék megfestése érdekelt. Amikor elkezdek egy képet festeni, csak a téma van meg, nagy vonalakban, és menet közben találok ki az eseményeket, úgy gondolom ki a történeteket. És ha megkérdem, hogy a képeimen milyen meséket festek meg, azt szoktam mondani, hogy annak nincsen olyan alapja,

amit gyerekkoromban vagy később hallottam vagy olvastam volna, mert az a mese ott születik meg a képen. Én azt tartom jónak, ha valaki a festményemről egy saját történetet tud elmondani.”

A képzőművészethez való közeledésében is hasonló úton járt. A színek kifejező ereje és dekorativitása vezette Van Gogh és Gauguin művészetéhez. Csontváry festészetében is a színek tisztasága és gyönyörű ragyogása, a naiv-fejedelem Vámos Rousseau művészetében pedig a fantázia szabad szárnyalása, „egy sohasem volt világ” megteremtésének a bája ragadta meg. A festői karrier-történet indulásához Koday a naiv művészet mezsgyéjét választotta járható útként, de nem maradt meg a naivok ösztönös kifejezésénél. Nemcsak tudatosan építkeznek, de a rá jellemző jegyek kialakításában nagy szerepet kapott a készülődés is. Bevallja, hogy szinte nem jelenhetett meg olyan képzőművészeti könyv, amelyet el nem olvasott volna, rendszeresen látogatta a naivok mellett a kortárs képzőművészeti kiállításokat, múzeumokat, és bár nem folytatott rajzi tanulmányokat, nem vett részt hivatalos képzésben – művelődéséhez, művészeti tájékozódásához, alkotói szemléletének kialakításához a saját élmények és készítmények mellett nagymértékben hozzájárult a követendő mintának ítélt más képzőművészeti motívumok alkalmazása is.



Koday László: Tanya a fán

„ECSETTEL MÉSÉLEK” A LÁTSZATIDILL ÉS A HIÁNYFÖLDMUTATÁS

*Kiegészítések Koday László legújabb kiállításához
(2010. április 7–28.; Gyöngyös, Pincegaléria)*

TÁRSADALOM • POLITIKA • KULTÚRA
nagyítás
KÖNYV ÉS KÉP
1000 BUDAPEST, HÉVÉNYI ÚT 11. (ÁNYI PÁLYA)
FELTÁJÉKOZTATÁS: 06 30 26 10 00

Magritte festménye, „A képek árulása” Foucault magyarázatában is azt az alapkérdést fogalmaztatta meg, hogy vajon a kép önállítása igaz-e, vagy a képhez kapcsolt szöveg. Magritte festménye egy jól azonosítható pipát ábrázol, alatta pedig az „Ez nem pipa” megnevezés szerepel. A probléma nem egyszerűen szemiotikai, hanem vizuális kommunikációs modelleket hív életre, sőt, a filozófiai diskurzus része.

Koday László ellenben azt kívánja velünk elhitheteni, hogy meséi valóságosak, a festményen megjelenített helyzetek létező alakokat és történeteket reprezentálnak. „Az egyszer volt...” mesei kontextusával egy másik képén az „Ez így volt” állítással szegül szembe. Persze, itt a kép és szöveg önállításait egyaránt gyanakvoan kell kezelniük,

mert jól tudjuk, hogy: nem így volt. *Kecskék a fán* (vagy a gólyafészkekben legelészve), *Füstbe ment macskák* (a kéményből előbújva, füstként), *Szívszüret* (az almafán), szárnyas malacok (afféle groteszk szerelemvarázslók), s a létezés boldog szigetei a fa lombjából nőnek. A népi szürrealizmust képzőművészeti eszközökre írja át, meglehetősen humorral, iróniával és öniróniával – a *Megjöttem* című kép pedig arra utal, hogy a bejelentést sem kell komolyan venni.

A naiv művészetet Bánszky nevezte a „képzőművészet vadvirágainak”, Koday esetében azonban inkább már nemesített virágokról van szó. Megőrizte ugyanis a naivok ösztönös világát, de a több mint kétezer festményből álló életművét már a professzionális tudatosság mentén építi. Mindazonáltal nem értünk egyet Zsolnai Judit öt évvel ezelőtti megállapításával – akkor a Csokonai-díjas Koday 2005-ben a Munkácsy-díjas, a naiv eszközrendszert és képvilágot a tanult tudás szolgálatába állító Galambos Tamással állított ki a fővárosban (az Aulich galériában) –, miszerint „primitív közhelyeket” alkalmaz. (ZSOLNAI, 2005.)

S mivel jóval többek e képek a valóságban vagy a képzeletben létező-megelevenedő szféra illusztrációjánál, fölmerül a kérdés, hogy mit akar Koday hozzátenni a világhoz. Azt csupán a felületen látszat üzeni, hogy ez a világ a létezők legjobbika. Jobban ráérez a kifejezésmód sajátosságaira Angyal Mária művészettörténész (ő ajánlotta egyébként a gyöngyösi Pincegalériában április 7–28. között rendezett tárlatot az érdeklődők figyelmébe). Koday festészete a falu életéhez kötődik, de nem a látványt ragadja meg, hanem a látomásokat keresi. (ANGYAL, 2005.) A spontán expresszív, humoros ábrázolásmód következetes szimbolikával társul – Zsolnai a képi kódok visszatérő elemeit jellemzi önismétlésként, miközben éppen arról van szó, hogy a narratív gondolati tartalmak a szimbólumok révén erősítsék föl az érzelmi viszonyulást.



Koday László festményei

A naivok megítélésében legilletékesebb kulturális és vizuális antropológia tiszte megfogalmazni, hogy a szimbolizációban működő érzelmi viszonyok mennyire fontosak az ember – és közösség – identitáskonstrukciójában. A Koday-képeken is gyakran megjelenő galambdúc például, mint szakrális, szentlélek-szimbólum, reprezentálja, avagy helyettesítője az emberi létezőkben és a közösségek működésében jelentkező hiánynak. Épp ezért az álomvilágba transzponált nosztalgia nem valamilyen hamis idillkeresés, hanem hiányfölmutatás, és a való élettel párhuzamos jelleki mesetörténet végeredményben itt zajlik közöttünk, csak bumfordiságunkban nem vesszük észre azt.

A hiányfölmutatás nosztalgiakerete törvényszerűen követeli meg az alkotás emlékezőfunkciójának fölerősödését. Érdemes itt újra felidézni: Hans Belting szerint „az idő múlása és a tér elvesztése ellen (...) képekkel védekezünk.” Az elveszett helyek, mint képek, emlékezetünket valóságossá változó helyekként töltik ki. A tapasztalat és emlé-

kezes közötti csere egyben világ és kép közötti csere is. Az így létrehozott képeket tehát „tárgyakként, dokumentumokként és ikonokként vonatkoztatjuk saját képi emlékeze-
tünkre.” Kodaynál ennek a helyettesítő képelőhívásnak az eredménye az „Ez így volt” önállítása, és a naiv kifejezés stilizáltan is elementáris tárgyképzése alkalmassá teszi a műveket az Eco szerinti „fikciós játékba” való belépéshez, miszerint a szóban forgó művel való találkozás idejére felfüggesztjük kételkedésünket. (ECO, 1995.)

Az átalakító emlékezet fikciótartalmának képzőművészeti reprezentációja szimbolikus cselekvés, amely Kodaynál is az úgynevezett illokúciós aktus rangjára tör. A gyakorta megjelenő fa transzpozíciós terében – a jelentésrétegek egymáshoz rendelése során alkalmazott szürreális struktúra mentén – magával a képpel hajtja végre a valóságban hiányzó cselekvéseket.



Felhasznált irodalom

- ANGYAL Mária – 2005? *Galambos Tamás – Koday László közös kiállítása*
http://uj.terasz.hu/main.php?cikk_id=8386&id=egyeb&page=cikk (letöltés ideje: 2010. 03. 24.)
- AUSTIN, John L. – 1990: *Tetten ért szavak*. Budapest, Akadémiai
- BÁNSZKY Pál – 1997: *A képzőművészet vadvirágai. 100 népművészeti és naiv szemléletű alkotó*. Szerzői kiadás, Kecskemét.
- BARTHES, Roland – 1985: *Világoskamra. Jegyzetek a fotográfiáról*. Európa, Budapest.
- BELTING, Hans – 2007: *Kép-antropológia. Képtudományi vázlatok*. Spatium 2. Kijárat Kiadó, Budapest.
- BICZÓ Gábor – 2009: *Hasonló a hasonlónak... Filozófiai antropológiai vázlat az asszimilációról*. Kalligram, Pozsony–Budapest.
- Uő. (szerk.) – 2004: *Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Csokonai, Debrecen
- BOSNYÁK Sándor – 2001: *Mit láték álmomban – Népi álmofejtés és hiedelemtörténetek*. Európai Folklor Intézet – L'Harmattan, Budapest.
- ECO, Umberto – 1995: *Hat séta a fikció erdejében*. Európa, Budapest.
- HANKISS Elemér – 2006: *Félelmek és szimbólumok*. Osiris, Budapest.
- KASCHUBA, Wolfgang: 2004 – *Bevezetés az európai etnológiába*. Csokonai, Debrecen
- KODAY László – 2001: *Őn-Arc-Kép*. (Szerk.: Bánszky Pál). Budapest.
- N. KOVÁCS Tímea – 2003: *Utazás, kultúra, szöveg: történetek és etnográfák*. Magyar Lettre Internationale. 2003/nyár (49.) 2–5;
- 2007: *Helyek, kultúrák, szövegek: a kulturális idegenség reprezentációjáról*. Csokonai, Debrecen.
- VITÉZ Ferenc – 2005: *A valóság és a mesevilág tudatos ötvözete. Koday László naiv festői világa*. In: uő: *A mozdulat halála éltet*. Ethnica Kiadás, Debrecen. 48–51.
- ZSOLNAI Judit – 2005: *A humor művészete. Galambos Tamás és Koday László az Aulich Art Galériában* <http://www.kontextus.hu/hirvero/kiallitas.html> (letöltés ideje: 2010. 03. 24.)

„EGY MONDATA MÁR ÍRÁSMŰ”

FÖLJEGYZÉSEK A 125 ÉVE SZÜLETETT
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ (1885–1936) PUBLICISZTIKÁJÁHOZ

„E többnyire kis terjedelmű – minden ismert irodalmi műfajnál általában kisebb terjedelmű – írásokban a nyelvi koncentráció, végső feszítettségében, mindig a robbanás határán jelenik meg. Vallomás, leírás, meditáció, megfigyelés, képzelet, elbeszélés, mese önfeledttség és önvizsgálat, játék és valóság integrálódik és differenciálódik mindig a limeseken.”

(Somlyó György Kosztolányi újságprózájáról)

Töretlen irodalmi igényesség

Legjelesebb költőink, prózairóink, műfordítóink egyike (vaskos életművet adnak novella- és elbeszéléskötetei, regényei, kritika- és tanulmánygyűjteményei, számos művészportrét és kisesszét írt, tekintélyes kötetekben jelentek meg műfordításai), de gyakorlatilag újságíróként működött egész életében, Szabadkától haláláig.

Március végén ünnepeltük születésének 125. évfordulóját.

Kosztolányi Dezső műveltsége, stílusának eleganciája rendkívüli volt, szinte emberfeletti publicisztikai tevékenységét az irodalomtörténet sokáig csupán az írói pálya melléktermékének tartotta. Dersi Tamás – egy korábbi Kosztolányi-pályaképre utalva – vitatkozott eme felfogással sajtótörténeti előadásaiiban. A kritikusok szerint a tárcákban s a többi írói publicisztikában az újságírás napi kényszere s a nagyszabású összefoglalásra való kép telenség válik erénnyé. Csakhogy Kosztolányit sem tudta volna a „napi kényszer” évtizedeken át ilyen nagy mennyiségű és magas színvonalú termésre bízgatni, ha nem az írásművész szól mondataiból, s minden mondatából. A totális tükrözésről lemondó műfajok (például a mozaikok, fragmentumok, a jellegzetes hírlapi cikkei és tárcái) ugyanúgy képesek voltak tolla nyomán a mélyebb összefüggések feltárására, mint a nagyepikai produkciók, ráadásul Kosztolányi három regényében is elvégezte a nagyepikai szintézist.

19 évesen, 1904-től a szülővárosában, Szabadkán megjelent *Bácskai Hírlap*, az ott eltöltött két év után, 1906-tól a *Buda-pesti Napló* munkatársa lett. Dolgozott *A Hétnél*, publikált a *Nyugatban* és a liberális-katolikus *Életben*. 1911-től a *Világ* belső munkatársa volt, a háború utolsó évében a *Pesti Napló*hoz szegődött, majd társszerkesztője lett az *Esztendőnek*. A kortársak közül is kiemelkedő második nagyobb publicista korszakában, 1921-től haláláig a *Pesti Hírlap* munkatársa volt, s ebben az újságban közölte legnívósabb portréit és tárcáit. Összesen több mint félszáz lapnál jelentek meg rendszeresen írásai – a '90-es években kezdődött kritikai kiadásához való előkészületeket megelőzően született feldolgozások szerint, a másodközléseket vagy a sokadik megjelenéseket is számolva, 170 (!) különböző orgánumban publikált –, több ezer karcolata, cikke, riportja, tollrajza született.

A Kosztolányi-forrásanyag első két kötetét már megjelent, a kritikai kiadás forrásgyűjtését végző Arany Zsuzsanna a fővárosi sajtóanyag első részét is közreadó harmadik kötetet ígérte a *Jelenkor* 2010. márciusi számának tanulmányában. S ha figyelembe vesszük az Illyés Gyula, majd Réz Pál szöveggondozásában közreadott ismert cikkeket s az időközben feltárt publikációk arányát, további több kötetnyi, újabban azonosított Kosztolányi „újság-szöveg” fog megjelenni. Sőt, Lengyel András azt írja a *Jelenkor* említett számában, hogy Arany Zsuzsanna 2008-as bibliog-

ráfájában 500, *A Hétben* megjelent Kosztolányi-írást regisztrál, miközben ez a félezer tétel nem fedi le az író teljes, itteni termését.

Lengyel az *Innen-onnan* rovat jellemzően névalírás nélküli, csupán nyomdai ikonnal azonosított glosszái közül számosat Kosztolányinak tulajdonít, hiszen a stílussajátosságok és a szövetségesség jellemzői egyértelműen az íróra utalnak. (A 2008-ban a Zeke Gyula által a *Budapesti Negyed* várostörténeti folyóiratban összegyűjtött, Kosztolányinak tulajdonítható *Pesti utca* című sorozat alapján – az irodalom és újságírás viszonyát vizsgáló tanulmányában – egyébként Turi Tímea is utal arra, hogy a szerzőségről, anonimitásukon keresztül, éppen maguk a szövegek vallanak. A rejtőzködés, vagy a fejedelmi többes Kosztolányi kedvére való játék volt, annak ellenére, hogy a szerző kilétével a korabeli olvasóközönség nagy része tisztában lehetett.)

Korántsem tekinthető tehát túlzónak az a megfogalmazás, miszerint Kosztolányit minden perc vagy minden jelenség írásra készítette, írásművészetté emelve akár a napi érdekeltségű színes híreket is. „Egy mondata már írásmű” – idézi Somlyó Györgyöt Lengyel András. Somlyó az *Új Írás* 1985. novemberi számában úgy fogalmazott, hogy Kosztolányi kisebb írásainak „csak egy része sorolható a volta-képpeni (kivételesen magasrendű) újságírás műfajába. Más, fontosabb része csupán a magyar irodalmi intézményrendszer sajátos alakulása folytán került/ szorult a napilapok hasábjaira.”

A tematikailag legigénytelenebb hírlapi cikkeit is nagy gonddal fogalmazta tehát, újságírói munkásságát írói munkájával egyenértékűnek tekintette. Kosztolányi, a miniatűr létjogosultságát támogatva, azt vallotta – s erről Illyés Gyula is megemlékezett –: „a költő művészetéhez hozzátartozik, hogy művészetét minden körülmények között érvényesítse is: ha írnia egykor csak a kisujja körmén lenne szabad, teremtsen meg a körömköltészetet”.

S azért sem félt attól, hogy elaprózza magát, mert meg volt győződve arról: egy alkotás szépsége és ereje nincsen semmilyen összefüggésben a terjedelmével. A legjelentéktelenebbnek tűnő tárgy feldolgozásába is nagy lelkesedéssel fogott, mert a tárgyat éltetni kívánta, a tárgy erejét ő teremtette meg.

Hogyan is folytatódik Somlyó György értékelése? „E többnyire kis terjedelmű – minden ismert irodalmi műfajnál általában kisebb terjedelmű – írásokban a nyelvi koncentráció, végső feszítettségében, mindig a robbanás határán jelenik meg. Vallomás, leírás, meditáció, megfigyelés, képzelet, elbeszélés, mese önfeledttség és önvizsgálat, játék és valóság integrálódik és differenciálódik mindig a limeseken.”

Az *Ákombákom* rovatcím alatt ugyancsak a *Pesti Hírlapban* közreadott színesi, miniatűr rajzai, néha csupán egyetlen mondatos aforizmái, gnómikus és poétikus asszociációjú életbölcséletei, ironikus megjegyzései, apró életképei, dramatikus vagy lírai helyzetrajzai alkalmasak voltak a szépírói szintű megemelésre ugyanúgy, mint arra, hogy filozófiai kérdéseket gondoltasson tovább az olvasóval. Turi Tímea az írások mozgóképből kimetszett mivoltára figyelt föl, melyek középpontjában gyakran valami változással való szembesülés állt, egy olyan momentum kiragadása, amely utal az előzményre és a lehetséges következményre is.

Néha bájos történetecskét írt le, csupán négy sorban, mintha egy karcolatnak is csak vázlatát skiccelte volna jegyzetfüzete szélére, miközben más témán dolgozik:

„Nincs cigarettám. Integetek a kávéház távoli sarkában álló szivarosnak, amint szokás, két ujjamat szájamhoz emelve, a dohányzást utánozva. De a szivaros – szeretetre méltó öregúr – apai csókokat hajít vissza. Féltreértett.”

Máskor egy kérdésben s az arra adott rövid, szatirikus válaszban mondott ítéletet az alkotásban (s az életben is) a lelket mellőzőkről:

„Kihez hasonlít ez a botfülű kritikus? Egy süket szívspecialistához.”

Ugyanilyen remekbe szabott töredékeket közölt *Ember és világ*, *Papírszeletek*, *Arcélek*, *Esti Kornél naplója*, *Esti Kornél gondolatai* rovatcím alatt. Utóbbinak egy 1929 májusa végéről datált csokrában fedezhetjük fel az alműveltséget pellengérező, vitriolos mondatait:

„Ebben az unalmas társaságban egész este olyanokról povedáltak, akiket nem ismertem. – Talán beszéljünk közös ismerőseinkről – indítványoztam. – Például Shakespeare-ről.”

Kosztolányi ugyanúgy hódítani érkezett Pestre, ahogy sokakhoz hasonlóan Bródy Sándor, Ady Endre vagy Krúdy Gyula. A bácskai hírlapírói munka jó iskolát jelentett számára: megtanult gyorsan fogalmazni, és igen korán elsajátította azt a képességet, hogy az élet apró eseményeiből is általános összefüggésekre következtessen. Már ekkor mesterfokon művelte a rá is oly jellemző hangulatos, lírai tárca műfaját, melynek neves folytatói között ott volt Heltai és Szép Ernő is.

Nem véletlenül figyelt fel rá a nagy tekintélyű *Budapesti Napló*. Babitsnak felvillanyozva írta 1906-ban: „Elsiratom a régi jó időket, a szűzi és szeplőtlen barátság és a hosszú levelek korszakát (...) Az ember nem győzi eléggé sajnálni azokat a boldog perceket, mikor még öntudatlanul rötta tele a papírost, s nem is sejtette, hogy mit tesz, míg a tollat le- és felfelé mozgatta. Ma (...) testemet lelketem megvették. A szerkesztőségekben le vagyok kötve. Minden tollvonásomat megfizetik. (...) A benső lelki szenzációk ideje lejárt. Ma a külső meglepődések és megrázkódtatások tartják izgalomban egész valómat.”

A riport-tárcák írója

Néhányan úgy vélekedtek kortársai közül – a maga is íróként és újságíróként egyszerre alkotó Nagy Lajos mellett például Gaál Gábor, a kiváló szerkesztő –, hogy

az újságírást soha nem lehet összemosni az irodalommal. Kosztolányinak egyébként szinte minden cikkét azért bírálták, illetve azért nyilatkoztak róluk a megkülönböztető elismerés hangján, mert valódi írói teljesítményeknek számítottak. Nagy Lajos szerint (aki 1933-ban a *Nyugatban* jelentette meg a *Bölcsőtől a koporsóig* címmel kötetben is kiadott sorozat tárcariportjait ismertető értekezését) tanulmányok, novellák, jelenetek, prózában írt költemények voltak cikkei.

„Tehát nem riportok a *Bölcsőtől a koporsóig* egyes darabjai, nem újságírói teljesítmények, hanem irodalmi művek – vélte Nagy Lajos. – Műfajilag alig meghatározhatók, tanulmányok, rajzok, novellák, némelyik egy kis drámai jelent, másik, mint például a *Kertész*, talán költemény. Valamennyi együtt, az összefüggések szinte láthatatlan szálaival, regényszerű. Minden egyes alak, minden alaknak minden egyes életmegnyilvánulása egy oly élessugarú tekintet fényében csilán meg előttünk, mely az egész életet, bölcsőtől a koporsóig fogja át.”

Gaál Gábor kritikájának alapállása az volt, hogy az újságírói munka értelmét csak az a pillanat adhatja meg, amikor megszólal. Azaz: ha aktuális – újságírói, nem pedig írói értelemben. Ám a magyar társadalom aktuális ellentmondásairól és útkereséseiről leginkább az olyan művek tudtak beszámolni, amelyek nem helyezhetők a hagyományos formák közé. Tehát a Kosztolányi-féle újságírói habitus annak példája, hogy bár a cikk a pillanat számára készül, mélyebb (esztétikai) értelemben, a pillanatot teszi maradandóvá, más aktualitások között is átélhetővé.

Ilyés Gyula Kosztolányit méltatva arra mutatott rá: amint a formálódó életanyag egy igazi művész kezébe kerül, megemelkedik. Hiszen némileg el kell szakadnia a konkrétumtól, a tényleg világból az író művészi szférába lendül. A „meseszerűségben leleplezett és megragadott valóság” lett az ő területe a hírlapírásban és a szépirodalomban egyaránt. És hitelesek

lettek fikciós szituációi is: az olvasó nem csak a valóságban, hanem Kosztolányi képzeletének valóságos erejében is hitt.

A riport-tárcáira pontosan ez a megoldás volt jellemző: el kellett távolodnia a konkrétumtól, hogy mögötte élesebben lássa a jelenséget, az embert. Kosztolányi legjellemzőbb műfaja egyébként éppen a riport-tárca volt, melynek keretében el tudott térni a formai normáktól, a szabálytalan révén hozott létre eredetit.

Dersi Tamás találó megállapítása szerint Kosztolányi olyan pólusig jutott el az egyénítésben, a tipizálásban, amin túl a riport már nem is önmaga volt, hiszen áttemelkedett egy fajta fikatív közegbe. Mégis sikerült az újságírói bravúr: meg tudott maradni a határon innen. Habár sokszor nem írta ki a riportalany, a beszélgetőtárs nevét, mégis jól érzékelhető a legtöbb esetben a konkrétság.

(Egyébként ez a jegy nem föltétlenül a személyazonosításra vonatkozik, ugyanis nem lehetünk biztosak például abban, hogy Kosztolányi a helyet, időt, személyt, a narratív kereteket vagy éppen a témát illetően mindig hűséges maradt volna az eredeti közeghez. Folyamatosan átírta és újraszerkesztette az alapanyagot, íróként komponált, személyes hangúvá tette a mások szájába adott közléseket, hiszen a kiválasztott alanyok egy-egy megnyilvánulása az író-újságíró világvépi, életfilozófiáját is kifejezte.)

Könyörtelen pontosságú megfigyelő

Illyés gyűjtötte össze tíz kötetben Kosztolányi *Pesti Hírlap*ban megjelent írásait, s egyik kötetének előszavában fogalmazta meg: az író lényegmondásának meghatározása mindig rejtelmes dolog – s utalt egyben arra is, hogy a költő publicisztikájának gyakorlatilag sem tartalma, sem formája nem befolyásolja a bennük rejlő esztétikai értéket.

„Hogy egy író mikor mondja ki a lényegét, az mindig rejtelen. Semmi esetre sem

akkor, midőn látni valóan nagy dolgok mondására készülődik. Ilyenkor – a Múza tréfájából – rendszerint csak nagyot mond. Egy alkotás szépsége és ereje semmi esetre nincs összefüggésben a terjedelmével.”

Kosztolányi ugyanerről a kérdéstről – mármint az irodalmi érték és a múlt hírlapi műfajok közti ellentmondás feloldásáról – a következőt írta:

„Nem értem, hogy ma, mikor a pénz imádják, és az üzletiesség az úr, miért ne ömleszthesse bele valaki teljes tehetségét egy újságcikk, egy kabarévers, egy operett keretébe, s miért ne alkothasson a festő remek egy fogpép-reklámban.”

Szintén Illyés írta Kosztolányiról, hogy „könyörtelen pontossággal figyelt és ábrázolt, azaz őlt és teremtett. Mert egy dolog egyszerre csak egy formában lehet valóságos: vagy az életben, vagy a műben.” – Ahhoz ugyanis, hogy valami műalkotássá váljék, el kell szakadnia a konkrétumtól, s mint az imént utaltunk erre, Kosztolányi riport-tárcáira pontosan ez a megemelés/eltávolodás (s az eltávolodásban a szubjektív továbbgondolás, az azonosulás egy magasabb szintje) jellemző.

S éppen az újságíró Kosztolányi példája veti föl a kérdést, hogy a riport tehát az élethez, az élet, a valóság tényeihez áll-e közelebb, vagy pedig a művészi önkifejezés logikájához és elvárásaihoz. A riport nála nem fikatív közegben mozog, hanem direkt módon kötődik a valósághoz. Nem írói módon tipizál a riportert, hanem az egyszerűhez fűzött reflexiók által igyekszik általánosítani. Nem az absztrahálást, hanem a szelekciót, a szintézis helyett a montázs eszközt választja, amelybe az esszé ugyanúgy belefér, mint a publicisztika, a líra és a humor.

Mivel Kosztolányi egész életében dolgozott lapoknak, több sorozata eleve a hírlapi formából kinövő, nagyobb kompozíció szándékával készült, így már életében is megjelentek az ilyen írásokból válogatott kötetek (*Mécs, Őcsém, Tinta*). Újságíróként indult, igen fiatalon, feltű-

nően érett tollal, és soha nem szakadt el az írástól, a szerkesztőségi munkától. Az 1920-as évek végén, illetve a '30-as évek elején született e műfaj legjelentősebb, sorozatokba rendezett termése (*Alakok, Zsvivajgó természet, Tíz nép, Bölcsőtől a koporsóig, Családi arcképcsarnok*).

A *Pesti Hírlap* 1930 novemberének végétől 1931. február 1-jéig közölte a *Bölcsőtől a koporsóig*, 1931 tavaszán s nyarán a *Tíz nép* darabjait – bár ennek első része, a *Francia* még 1926 őszén jelent meg. Az *Alakok* portréit 1926-ban és '27-ben publikálta, néhányat a kötetbe szerkesztéskor, később csatolt hozzá, a *Családi arcképcsarnok* portréi pedig 1932-ben születtek.

Miközben kialakította sajátos műfaját, a jellegzetes Kosztolányi-újságcikket, a lírai asszociációk és a nyelvhasználat, a poétikus közlésmód ellenére is érdekes, úgynevezett „moment-képet” (vagy ahogy nyelvtisztító korszaka után illette e darabokat: a pillanatképet), azon iparkodott, hogy a vezércikkek általános szólamaihoz alkalmazkodva szolgálja az igaznak vélt ügyet az első világháború idején.

A háború első két évében megjelent írásainak korántsem pacifista tartalmával később maga is vitakozott, válogatásából kihagyta őket. Réz Pál úgy vélte: „Ha krónikása volt Kosztolányi a hátszág nyomorának, szürke vagy iszonyatos szenvedéseinek, akarva-akaratlanul krónikása lett annak a folyamatnak is, melynek során a magyar értelmiség legjobbjai mindinkább eljutottak a háború tagadásához.”

A *Tinta* még 1916-ban látott napvilágot, négy ciklusba sorolva több mint 60 hírlapi írását. Mindegyik ciklust néhány kort jellemző szó vezet be.

„Itt egy ma élő ember, ki nem ért a magas politikához és hasznos tudományhoz, elmondja, mit látott maga körül abban a korban, melyet a hozzáértők nagyok tartottak.” (*Kis történelem*)

„Itt a könyv írója utazásairól számol be, s megrajzolja a régi Velencét, Rómát, Páris, Belgrádot s a régi Budapestet és

Bécset is, mely ma már olyan messze van tőle, hogy egykor időszerű feljegzéseit joggal emlékiratnak is tekintheti.” (*Utak, népek, városok*)

„Itt a rózsavívről, a hóról, a karácsonyról, a virágokról, a földi élet ünnepnapjairól és csendes szenvedéseiről szóló feljegyzések vannak egybegyűjtve.” (*Rózsavíz*)

„Itt a halálról, az ifjúságról, a szenvedélyről s az írás mesterségéről van szó.” (*Vallomások*)

A négy ciklusban gyakorlatilag az egész Kosztolányi-szemlélet körvonalazódik: a történelem és a személyesség, az élet és a halál fő kérdései, a sors és a kulturális örökség, a földrajzi és a lelki utazás bensőséges rajzai, az írásnak, mint mesterségnek, a nyelv szentsége révén történő művészetté emelése. Majd 1916 után elűnt írásaiból a lelkesedés, leginkább már csak a háború képtelenségéről és a szenvedésről írt.

Bölcsőtől a koporsóig **– legnagyobb érték: az élet**

Az élet és halál ellentéte, a kettős hívás, a félelem s a vágy a Kosztolányi-publicisztika fő kérdései közé tartozott, miként a verskötetek egyik szerkesztési elveként is jelentkezett ez a kettősség.

Mit jelent az embernek az élet? – ezt feszegette írásaiban, közben visszatérően kifejezte: az élet szép, de veszendő kincs. Ott ólálkodik folyton a halál körülötte. Mindeközben – bár valóban izgatta az élet és halál, a születés és meghalás kérdése, már-már filozófiai értelemben is – az élet és halál jeleit fürkészve, társadalmi konzekvenciákat vont le. A riportalanyok társadalmi helyzetéről és életviszonyairól szintén szolt az író.

Érzékeny pontossággal készítette a riporttárcát, bár érzékenysége nem föltétlenül az adatolásra, hanem a lelki megértésre koncentrált, és ebből következtetett a társadalmi létezésre, afféle naiv szociálpszichológiai megközelítéssel.

Azt a nehezen elismerhető tényt ábrázolta ugyanis, hogy az emberi érték csaknem mindig a szegények oldalán jelentkezik. *Palika* című riportjában például fondorlatos iróniával figurázta ki a mohóságot. Amikor az egyéves kisfiú a szájába vette a mamája jeggyűrűjét, azonnal össze is nyálazva az aranyat, Kosztolányi úgy reflektált e mozdulatra, hogy Palika máris a magántulajdon híve, hiszen, amint lehet, azonnal birtokba (vagyis a szájába) veszi az aranyat...

Megfigyelhető Kosztolányi eszköztárában az ítélező személyesség (a riportalanyok válaszaihoz a saját reflexióit, az érzelmeit és gondolatait is hozzáfűzte, a forma megsértése nélkül). R riportjainak bevezető és lezáró szövegrészei a riportalany életét keretező tárgyi világról általában a szubjektív reflexiók összegzésével társultak.

Az emberi élet alakulását több tárcájában vizsgálta. Az élet kronológiáját szerkesztési elvként használó *Alakok* című, előbb a *Pesti Hírlap* vasárnapi mellékletének hasábjain megjelent vállalkozásával párhuzamosan, a *Bölcsőtől a koporsóig* sorozatában, összesen tizenegy riportban mutatta be, az egyéves korútól a százévesig választva ki magának riportalanyokat, hogyan s mivé „fejlődik” az ember.

(Érdekesnek tűnhet az a műfajszemléleti mozzanat, hogy az első írásban még mozgóképnek nevezte a riportot, a nyolcvanévesekről szóló *Péter* címűben azonban már életkortanulmányinak. Kosztolányi egyébként sem ragaszkodott a szigorú műfaji keretekhez, erre utalnak az olykor lírai transzpozíciós riportnak tekinthető pillanatképek, az általános rovatcímek alá gyűjtött glosszák és napló-, illetve széljegyzetek. De még az interjú megformálása közben sem igen fogta vissza magát abban a tekintetben, hogy ha a mondanivaló úgy kívánta, eltérjen a beszélgetésekben eredetileg elhangzottaktól, hozzáírja más beszélgetések foszlányait, vagy éppen saját gondolatait vetítse ki a párbeszéd-szituációba. Ez a habitus is meg-

engedi azt a következtetést, hogy Kosztolányit nem zavarta, ha újságíróként is a fikció, az irodalom szabályai vezetik.)

A *Pesti Hírlapban Egytől-százig* címmel írta meg, a sorozat önreflexiós kommentárjaként, ezáltal önvallomást, publicista, riporteri ars poeticát adva:

„Mindig és mindenütt az ember izgat. Az úton sem a tájakra figyelek föl, a házakra vagy a múzeumokra, hanem az élet játékára, az arcokra, a mozdulatokra, a szavakra. Embereket gyűjtök. Szenvedélyes 'embergyűjtő' vagyok. Ennek az időbeli utazásomnak is egyetlen tárgya az ember.”

De mi hát az ember? A csecsemőtől az aggastyánig mindenki. Kosztolányi igyekezett rájönni arra: hogyan él az Ember. Utazva az Időben, fokról-fokra szemlélve a növekedést és az elapadást, „az életkorokat külön-külön, de az egész életet is egyszerre, mint valami gyorsan pörgetett mozdidarabot”.

Az egyéves Palikával ismerkedve (a kisfiúval természetesen nem beszélgetett, helyette az édesanya válaszolt) ezt írta:

„Én is azt a mesterséget folytatom, amit te. Élek.”

A legnagyobb értéknek az életet tartotta, ugyanakkor nem egy novellája az élet értéktelenségét vagy értelmetlenségét is meghirdette – hívta fel a figyelmet erre a Kosztolányi Dezsőtől zokon nem vehető „szeszélyességre” Dersi Tamás. A megállapítás azért is figyelemre méltó, mert ez a kettősség az egész életműre jellemző, a szépíráásra és a publicisztikára egyaránt: képes volt arra, hogy azt, amit az egyik nap papírra vetett, másnap megcáfolja.

Elemzői szerint Kosztolányi jól tudott kérdezni (attól függetlenül, hogy az interjú vagy riport eredeti szituációja az író narrációs eszközhasználatát, a tárgy újra-konstruálása során mennyit változott). Mégpedig azt tanította meg: hogyan kell úgy faggatózni, hogy a kérdések mindig egy irányba vigyenek, hogy az megfelelően az újságíró céljának, koncepciójának anélkül, hogy a kérdések sorozata mes-

terkelt lenne, vagy hogy a riportalany sérelmesnek érezné ezeket.

Felismerte, hogyan lehet a riportalany beszélgetésével az embert és a környezetét, azaz: egy fajta rétegtudatot jellemezni. Életszerűen kibontakozó jelképeket használt egy élet, az emberi sors változottságának és izgalmainak vagy éppen tragédiájának érzékeltetéséhez.

A középosztály érdeklődésének szűk szellemi horizontját érzékeltette a tízéves Pista, a 20 éves Feri példájával, és a 30 éves Andor is bevallja: soha nem őszinte. Ha az lenne – akár társaságban, munkahelyén vagy a szerelmi életében –, felborulna minden. Nem bízik a magánélet biztonságában, sőt, az emberiség fejlődésében sem, hiszen arra a kérdésre, hogy mi az élet célja, egyetlen szóval felel: a fajfenntartás.

Sándor már 40 éves, talán ő áll a legközelebb az íróhoz. Rajta már az emberi arc deformálódásának jelei is megfigyelhetők – talán itt érzékeljük először azt a fokozottságot, ahogyan Kosztolányi a higgadt karikatúra eszközeivel utal a külső alig észrevehető jegyeire. Ez az életkor már alkalmas arra, hogy egyszerre tekintsen vissza és előre az ember. Az írás arról is árulkodik: Kosztolányi a háború előtti boldog békeidők szerelmese volt. Költői képpel vezette be a leírást: ez a nemzedék „a béke ágyában született, a bőség aranyaplaná alatt rugdalózott”. Azt a rendet szerette, ami a háború előtt volt, a meg-
rázkódtatások az illúziókat tették tönkre.

Tíz nép nyomában: azonosságát keresve

A különböző nemzetek képviselőivel való találkozásainak tapasztalatait Kosztolányi szintén külön sorozatban dolgozta fel. Az Időben tett kirándulása után a Térbe kalauzolta az olvasókat, budapesti találkozásokat örökítve meg külföldiekkel – hogy „fölvilágosítást kapjunk az ő messze életükről és az ő messze emlékeikről, s

szavukat hallgatva, taglejtésüket figyelve ráeszméljünk, hogy mi is a helyünk, mi is a szerepünk ezen a földgolyón, és szemükön, ezen az idegen tükrön megpillant-hassuk igazi, eddig talán magunknak is ismeretlen arcunkat és lelkünket”.

A világ eltérő népeinek karaktere mint a két kéz tíz ujjá kapcsolódott-kulcsolódott egyé a sorozatban: francia és német, angol és olasz, orosz és japán, spanyol és török, néger és finn. Talán nem lehetett véletlen az sem, hogy a válogatás és szerkesztés során olyan népek képviselőit sorolta egymás mellé, egymás után, akik történelmi (francia és német) vagy földrajzi (néger és finn) ellentétben álltak egymással...

Pedig valamilyen szinten már mindannyian magyarnak vallhatták magukat: itt éltek közöttünk, éppen ezért nem a különbözőség, nem az eltérés vált domináns jeggyé az író habitus-jellemzésében, hanem a rokonság:

„Úgy kerültek ide, hogy emlékeik folytonossága hirtelen megszakadt” – fogalmazott a sorozathoz fűzött kommentárban Kosztolányi, aki ebben a kötődésben (tudniillik, hogyan, miért és milyen azonosságokat vallva kapcsolódnak a külföldiek országunkhoz) rejtjelezetten azt is megfogalmazta, hogy milyen felelősséget jelent magyarnak lenni Magyarországon.

„Az idegen ország eleinte talán félszegekké tette őket, de föl is szabadította, mert a tudat, hogy olyan nép körében vagyunk, melynek múltja nem a mienk, s nem kötelező ránk, bátrakká, felelőtlenné is tesz bennünket.”

(Nyilvánvaló tehát, hogy a saját múlt, az ahhoz való kötődés, illetve kötelezettség felelősséget is jelent. De a felelősség súlya elbátortalanít, az emlékréteg hajszálgyökerei elől sokan menekülnének, s e viselkedés már nem méltó önmagunkhoz, ezért megérett a kritikára.)

Kosztolányi egyik fontos célja e riportokkal, avagy „tanulmányokkal” – olyan emberekről, akik hajdan gyökerükkel egy másik emlékrétegbe, egy másik fajtába,

egy másik műveltségbe kapaszkodtak – tulajdonképpen annak bemutatása volt, hogy milyen tényleges vagy jelképes súlyt jelent az otthonkeresés, az otthonteremtés. Külföldi utazásainak tapasztalatairól szólva említette meg, hogy mivel gyakran tört rá ilyenkor az otthontalanság érzése, hajlandó volt sok mindent túlértékelni, egyben le is értékelni. Az utazások egyik varázsa számára tehát a jelentéktelenség, az ember parányi voltának megélése lett – miközben mámorba ejtette őt a mindenség és végtelenség viszonylagos voltának megértése.

Az idegenség és az önmegismerés kapcsolata nagyobb ívű sorozatait mindvégig áthátolta, s az azonosságkereső utazások – térben–időben, nemzetek fiainak tekintetén keresztül, vagy épp a fikcióban – egy olyan lírai feszültséget eredményeztek, amelyben a személyes magánjelleget ütköztött össze a nyilvános közszférával. A „magányügyek” (vagy a lélek-mélyben tett magánutazások) a nyilvánosságnak szánt tárcaelbeszéléseiben eleve nem is mondhattak le a poétikus megjelenítő és elvonatkoztató erőről.

Alakok

Az életkorok és a különböző népek, embertípusok ábrázolása mellett a két ciklusban megírt, összesen 66 figurát megéleveníítő *Alakok* című riportsorozatában a különböző foglalkozású emberek bemutatása is bőséges tárházat nyitotta fel az író ember- és társadalom jellemzésének.

A könyvbe szerkesztés során a felépítés bizonyos tekintetben rokonságot mutat a másik sorozattal, hiszen az írások itt is egyfajta életkeretet követnek, amennyiben a riportciklus első darabja a bába, az utolsó pedig a sírásó alakját rajzolta meg. Elgondolkodtató, hogy a bába után közvetlenül a katona alakját mutatta be – aki nem életet teremt, hanem életet olt ki –, a sírásóét pedig az íróé előzte meg – aki

éppen hogy nem temet, hanem teremt: ha kell, életet s halált, szerelmet és bűt.

Megoszlanak a vélemények azt illetően, hogy vajon a *Bölcsőtől a koporsóig* vagy az *Alakok* jellemzőbb műve-e az újságíró Kosztolányinak. Dersi Tamás úgy vélte, hogy az *Alakok*ban kiütköznek Kosztolányi hibái. Szerinte „a valóságot hamisító illúziók” is hatottak a riporterre, például a *Grófnő* című írásban, ahol Kosztolányi csupán azt mulasztotta el, hogy valamilyen reflexiót fűzzön az olyan kijelentésekhez, mint például: az arisztokraták munkás életre készülnek, mérnök, orvos vagy elektrotechnikus pályára lépnek.

(Dersi Tamás pedig csupán azt mulasztotta el, hogy felhívja a figyelmet a grófnő válaszában elejére. Ott tudniillik a riportalany megfelelő önkritikával mutatja be a nemesség helyzetét: „A háború új problémák elé állította a főnemességet, mindenki érzi, hogy a vármegye és az állam nem a régi, újra meg kell érdemelni a vezető szerepet, mint annakidején.” Egyébként egészében az egyik legrokonzenvebb „alak” benyomását kelti a grófnő, hiszen sugárzik belőle az őszinteség, az életkedv és humor: e három természetes ötvözetet alkot jellemében.)

Kosztolányi szemére tehát éppen nem a hibáit vethetjük, hanem elismeréssel kell adóznunk teljesítménye előtt. Ő ugyanis pontosan az „előítéletek nélkül látott” embert mutatta be, a találkozás, a másik megismerésének élményszerűségét közvetítve. Kritikát sem a grófnőről kívánt mondani zárszavában, hanem mindazokról, akik valamilyen elfogultságuk miatt nem hajlandók nyitva tartani szemüket:

„Semmi osztályelőítélet és szertartás, csak annyi, amennyit az értelem és a jóízűség megkövetel. Egy parasztasszony eszmevilága sokkal közelebb van a grófnőhöz, mint azoké, akik folyton vagy dőlyfösködnek, vagy meg vannak sértve. A legfelsőbb és a legalsóbb osztályok a földön járnak. Úgy látszik, az ellentétek találkoznak.”

Az író és beszélgetőpartnere közt szinte egyenrangú a viszony a *Fényképész* alakjában – Kosztolányi maga is avatottnak tűnik a mesterségben, de leginkább annak filozófiájában. Fél évszázaddal megelőzte például Roland Barthes fotográfiai-filozófiai elmékedéseit. Barthes szerint, amikor fényképeznek valakit, minden megváltozik, pózolni kezd, mintegy „előre képpé változik”. Vagy másutt ezt írta: „A fotóportré zárt erőter. Négy képzeletbeli mozzanat kereszteződik, ütközik össze, változik benne. A fényképezőgép lencséje előtt egyszerre vagyok az, akinek hiszem magam; akinek láttatni szeretném magam; az, akinek a fényképész hisz; és az, akit a fényképész művészetének bemutatására használ fel.”

Kosztolányi hasonló alapállásból közelített a kérdéshez:

„A gép előtt mindenki lámpalázat kap és hiú, nagyon hiú – mondja a fotográfus. – A nők talán kevésbé pózolnak. Előre gondoskodnak arról, hogy a hasonlóság ne lehessen túlságosan nagy. Kikészítetten, vastagon kifestve állnak a lencse elé. A legpolgárabb nők is a kor szépségideálját vallják magukénak. Mindegyik egy sovány, eton-frizurás, fiús színésznőt alakít. Csak önmagára nem akar hasonlítani.” – A riportert úgy reagált erre, hogy hiszen az lehet a legunalmasabb dolog, ha valaki önmagára akar hasonlítani. – „...mindnyájunk lelkében benne lakozik a bovaryzmus, az a majomkodó, ősi hajlam, mely meghamisítja nemcsak külsőnket, hanem tulajdon jellemünket és vérmérsékletünket is, úgyhogy egyikünk sem éli a valódi életét, hanem egy másikat, mely éppen ellentétben áll vele, s azért szenved, azért hoz minden áldozatot, hogy ezt elérje. Ki akar a valósággal találkozni? Ez nem érdekes. Nézze meg, hol lógnak a tükrök. Többnyire a homályos sarkokban. Az emberek teljes napfénynél soha nem szeretik szemlélni arcukat, csak homályban, amikor a képzeletnek több szerepe jut, mint az érzékelésnek.”

Nem is kérdés ez, sokkal inkább a reflexió keretein belül kifejtett minnisszé, amelyre a fényképész csak így tud reagálni: „Én is ezt tapasztaltam.”

Németh László a *Napkeletben* írta 1929-ben: „Kosztolányi Dezső *Alakok* című könyve, noha csak újságból kivágott rajzok gyűjteménye, a kiváló író legsajátosabb műve. Mint Kosztolányi-írás s mint műrekek is fölülmúlja a verseit vagy a regényeit. (...) Sok tárgyat ismer, sok apró ténytet gyűjt össze; ismerete azonban nem a képzőművészté, aki a dolgok formáit és színeit őrzi meg, hanem a költőé, aki jellegbeli csillogásukat kapja el. A látható világ tényeihez tapad, de nem annyira anyagi műveltséghez, mint költői minőségükhöz. Ha megkockáztatható ez az ellentmondás: a konkrétum metafizikusa ő.”

Németh László az *Alakok* írásait álninterjúknak nevezte. Sugallta, hogy nem egyetlen emberrel beszélgetett, amikor a primadonnáról írt, nem egyetlen sírásót faggatott, és koldusa sem csak egy volt, akiről az alakot mintázta. Kosztolányi az egyéni és a típus határán lebegtette a figurákat, ötvözve tényeket és a megérzéseket, az adatokat és írói hangsúlyokat. „A párbeszéd apró tényeiből egyre élesebben bontakoznak ki előbb a munkás, aztán a rokon munkások száza: a foglalkozás s azon túl az élet, amely a foglalkozást megteremtette” – írta Németh.

Hasonló e minősítés Nagy Endre *Nyugatban*, ugyancsak 1929-ben megjelent kritikájának értékeléséhez: „Kosztolányi Dezső, a költő, az író, a fölényesen művelt ember szerény reporteri áruhában elindul előkelő magányából, bejárja a város utcáit, piacait, műhelyeit, hogy a megszokott, tudomásul vett funkciókban megkeresse a lelket. Bába, katona, gyógyszerész, rendőr, sírásó – akárkivel áll is szóba, az ő parancsoló egyéniségének szuggesztívójában beszél, és vallomásával az egész 'brans'-ot világítja meg.”

A konkrétumok, a mesterségek, a munka során használt eszközök, eljárásoknak szinte néprajzi hitelességű megrajzolása,

a „tudományos értékű adattár” ötvöződik a lírával – ez teszi rendkívülivé Kosztolányi sorozatát. „Ha volna újságíró-akadémiánk – folytatja Nagy Endre –, ez lehetne az első szakavatott tankönyv benne.”

A perc művészete.

A hírlapi cikkektől a tanulmányokig

A jelen ihletését igyekezett megragadni műveiben. Írásai – lett legyen szó hírlapi karcolatról, interjú formában írott riportról, portréről, színházi kritikáról, kortársakról és neves elődökről szóló kritikáról, tanulmányról – azt mutatják meg, hogy Kosztolányi egyszerre szűkítette le és ki is tágította láttatni kívánt világát. (Újság)írói programja: egy emberről szólni, aki mindig több, mint két ember, sok ember. A tárcariportokból is egyértelműen kiderül: célja az volt, hogy az egyediben az általános igazságokat megmutassa.

Történeti drámák csírát hordozták magukban. Az idővel és térrel, a motívumokkal és figurákkal játszott, a századokon áthúzódó jelenségek mában érvényes titkának fürkészésével folytatott játékot ugyanúgy a megismerés egyik formájának tekintette, mint az itt és most helyzetéből szerzett ismeret- és élménygyarapodást, és e szüntelen izgalomhoz állandó, éber figyelem kellett. Ez az éberség, amely az időképzetét egyben már a jövőre is átvetítette, talán a legfontosabb újságírói elvei közé tartozott.

Az újságírásról még a *Bácskai Hírlapban* (*A perc művészete* címmel) azt írta, hogy az újság valóban a könyv egyik konkurense lehet. Az úgynevezett „újságműveltség” jelenségét vizsgálva, Mikszáthhoz hasonlóan úgy vélekedett: a hírlap nem a múlttal vagy a jellel, sokkal inkább a jövővel foglalkozik.

„Az újságíróban soknak kell lenni a tudósból is. Az emberek veséjébe kell látnia” – írta, s a fogyatékoságokat is beismerve, ezeken túlnőni kívánva szögezte le: nem baj, ha ellefejtjük az újságcikket,

ha nem becsüljük úgy, mint a könyvet, mert ami igazán értékes belőle, az úgyszólván megmarad bennünk.

A vérbeli újságírót művésznek tekintete – olyan hajlékonynak, mint „a Barnum cirkusz kigyótestű nőjét” –, amit azzal is példázott, hogy az újság vonzóerejének rugóját a jelenből szakítottság, az elevenesség mellett az őszinteségen látta. Nem a feltétlen igazmondásban, hanem a művészi hitelességekben, abban a képességben, ahogyan azonosulni tud a feldolgozandó, megírandó anyaggal.

„Az újság nemcsak a tartalmatlanok bibliája, hanem édes mindnyájunknak köztulajdona. Azt mondják, nincsen buzgóbb újságolvasó, mint Ibsen: a jelenek a drámaírója a jelen lapjaiból a jelen történetét és drámáját állítja össze. És én szilárdul állítom, hogy mindnyájan sok tartalmat, költészetet és mélységet találunk az újsághasábokon, ha figyelmesen olvassuk.”

Tanulmányíróként többnyire portrékat készített – elmúlt korok nagyjainak életéből is előbb valamilyen pillanathoz köthető, érzéki élményt kívánt megidézni, a „kancsal emlékezés” révén beleképzelve magát egy szituációba, hogy jelen idejűvé tudja tenni a bemutatni kívánt személyiség jelentőségét és örökségét.

Ez az úgynevezett testi valóságidézés, ahogy Illés Endre fogalmazott, jellemző módszere volt. Ő idézte azt a részletet is, amikor Pázmány Péterhez ihlető gyanánt valami tapinthatót keresett:

„A Budapesti Egyetemi Könyvtár egyik termében ereklyeként őrzik Pázmány Péter bíboros kalapját. Minap, mikor ott jártam, kezembe vettem ezt a több mint háromszáz éves főveget... Elképzeltem a főt, melyben százada egyik legnagyobb szelleme lakozott.”

Illyés Gyula viszont az irodalmi portrét, a tanulmányt vallomásnak vélte. A magyar klasszikusok közül ugyanis „azoknak az arcmását faragta ki, akikhez kedv és hála vonzotta (...) Az ismertetésekkel megismerni a magyarító író lelkiületét s művészetét is.”

Eme írásaiban párbeszédet folytatott aztán, belső dialógust, melynek segítségével nemcsak élővé tette, de értelmezte is az embert. Máskor szinte tüntető módon volt elbeszélő. Csak az író érdekelte, nem pedig az írása, miközben bevallottan is az utóbbi miatt fordult figyelme az ember, a személyiség felé. Éppen ezt rőták fel tanulmányai hibájául, hogy keveset tudunk meg a műről, miközben jól értesültek leszünk a külsőről, a körülményekről, illetve a tanulmányban láttatott kortárs vagy előd ízes szokásairól. Illés Endre abban látta ennek magyarázatát, hogy Kosztolányi mindvégig utazó maradt. „Olyan utazó, aki félórákra száll partra, ha eljut egy-egy szigetre; és soha nem marad a sziget foglya.”

Bori Imre Kosztolányi-monográfiájában megvizsgálta a szépíró-publicista esszéista kritikai életművet is, más értékelések mellett idézve Komlós Aladár véleményét. Ebből az derül ki, hogy Kosztolányi – minden látszat és a fentebbi megállapítások ellenére – sokat foglalkozott magával az alkotással, amelyet kritikája tárgyául választott, ám pontosan a dogmatikus ítéletek elkerülése végett igyekezett kerülni a műről alkotott direkt vélemény kimondását.

„Kosztolányi jó példa arra – kezdődik az említett Komlós-idézet –, hogy a híre szerint impresszionista kritika mennyire nem impresszionista. Kosztolányi a mű objektív leírására, megértésére törekszik. Vele megvalósult az a ‘descriptív kritika’, amelyet 1890-ben Alexander Bernát sürgetett, valamint a ‘művészeknek minden szabad, amit meg tud csinálni’ elv alkalmazása. Kosztolányi annyira nem értékelt dogmák alapján, hogy úgyszólván egyáltalán nem értékelt.”

Bori Imre azt kívánta bizonyítani, hogy Kosztolányi kritikai szemlélete elsősorban szövegközpontú volt, ám ez az alapállás természetesen nem akadályozta meg abban, hogy az íróról is beszéljen. Bori azzal magyarázta Kosztolányi módszerét, hogy számára az elemzett művek – pon-

tosan a homo aestheticus elvének jegyében – esztétikai nézeteinek kimunkálásához is hozzásegítették.

1911-es Babits-írásában például a költészet definíálásával kísérletezett, aztán az 1930-as Goethe-esszében a szimbolizmus nyelvfelfogását szolgáltatta meg; Füst Milánról és Karinthy Frigyesről szólva, ars poeticákat formált; több alkalommal értekezett a vers és a próza viszonyáról, a műnemek természetéről; a Pázmány Péterről írott esszéjében pedig azt konstataulta, hogy a magyar nyelv eredendően „versnyelv”. Vajda János költészetét 1926-ban újraolvasva, költőmunkájának jellemzését állította előtérbe, de vizsgálta a poétikai modernitás formai és stilisztikai jegyeit is – benne a szabad vers funkcióinak értelmezésével.

Bori a fenti példákon túl szintén hivatkozott Illés Endrere, aki szerint – Bori interpretációjában – „Kosztolányi, amikor kritikát ír, akkor boncol, s mi több, amikor már a mélybe vág, akkor éppen süsséggel demonstrál”. Egyszerre szemléli és vizsgálja tehát mások teljesítményét.

„S nem leplezi érzelmi hozzáállásának a tényét sem, azt, hogy köze van mindahhoz, amiről ír, legyen az vers, novella, dráma, író, színész vagy rendező.”

Erős vára volt a nyelv

Az 1920-as években Kosztolányi egyre többs foglalkozott a kultúra és az erkölcs összefüggéseinek kérdéseivel, tiltakozva egyúttal a kor hivatalos irodalomszemléletének eszményítő törekvései ellen. S amikor azt írta: „veszélyben van nyelvünk épsége és szépsége”, e gondolat tisztaságának eszményét is óvta.

Bessenyei és Kazinczy, Kármán József, majd Kölcsey hittételeihez saját maga is eljutott, újra felismerte, hogy a nyelv egy nemzet leghatásosabb fegyvere. Olyan megőrző és megtartó erőt látott a nyelvben, mely érinthetetlené teheti a népek megbecsültségét és tekintélyét.

Ugyanakkor a nyelvet élő, folyamatosan változó közegnek tartotta, nem szerette a merev törvénytisztelőket, akikből hiányzott a képzelőerő, így bilincsebe verték a kifejezést. A lényegét a belső nyelvújításban látta, elutasítva az egyszerűsítést, arra figyelmeztetve inkább: merjünk élni tündöklően gazdag nyelvi örökségünk lehetőségeivel.

Ilyés Gyula (aki Kosztolányi „síron túli” könyveit állította össze, s a jegyzetekből, a nyomtatásban megjelent cikkeken tett javításokból, a margóra írt jelekből arra következtetett, hogy az író egyébként maga is készült arra, hogy a nyelvről és a nyelvtisztító mozgalom érdekében írt műveit könyvben kiadja) ekképp indokolta Kosztolányi nyelvvédő tevékenységét:

Bár ha tudatosan nem is készült nyelvészeti könyv írására, „ügye volt a nyelv, mesterségének eszköze (...) Csakhamar felfedezte azt a titkos viszonyt, amely az eszköz és a művé dolgozott anyag közt van, majd azt a még rejtelmesebbet, amely az eszköz és az alkotó között van, amidőn a nyelv szinte munkatárs: segít, tanácsot ad, ötletet sug és ellenőriz (...) Új nyelvészeti felfedezése nem volt: a törvényt vitte diadalra, ő fejezte be – kellő rostálással – Kazinczy tervét: tanítói hivatása óriási, a legújabb írói nemzedéket ő nevelte igényességre (...) Magyarul tudni jól értesültség és jólneveltség dolga. Elérte célját.”

Maga Kosztolányi alázattal, megrendülten és szenvedéllyel, a megszállottak konokságával vallott a nyelvről, melynek gazdagsága elbűvölte, tiltakozást váltva ki benne a rossz nyelvi gazdálkodással, az idegen szavak bejöveteleivel szemben.

A *Nyugat* számára 1933-ban fogalmazta meg önvallomást, melyben előbb arról írt, hogy a költészet öncélúságában hisz. Abban, hogy egy versnek vagy regénynek semmi más célja nincsen s nem is lehet, mint az, hogy szép legyen. Színvallása sem lehetett más, mint e mondat:

„Magyar vagyok, magyarul írok, s ennél nagyobb szerelmi vallomást nem tehetek népemnek”.

Nem nehéz felfedezni a rokonságot a fentebb idézett, az *Ábécé a nyelvről és lélekről* című írás, valamint az *Új Időkben* 1927-ben megjelent vallomás között. Minthogy azt állította: versei mellé nem hajlandó erkölcsi bizonyítványt is mellékelni, gyakorlatilag a Babits Mihály által vallott „homo moralis” (erkölcsös ember) elvével is vitatkozott, miközben elítélte a pártos költészetet.

“Az elefántcsonttorony még mindig emberibb és tisztább hely, mint egy pártiroda” – írta. A homo moralis ellentéte pedig nem az erkölcstelen ember, hanem a homo aestheticus, „az önmagáért való tiszta szemlélődés embere, aki nem ismer jót és rosszat (...), csak szépet és rútat, (...) aki a mindig vitatható igazság helyett az izlést emelte polcra”.

„Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkodom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Mélyen bennem van, vérem csöppjeiben, az idegeimben, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatom meg igazán. Naponta sokszor gondolok erre. Éppannyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.”
(Kosztolányi Dezső)

Szintén a „pártos” költészetet bírálva írta cikkét a *Magyarországba 1934 áprilisában A magyar írók helye a nemzet-építő politikában* címmel. Ha ugyanis valamilyen pártpolitikának vetné alá magát az író, „eladná azt a fölényét, hogy mindent és mindenkit egyszerre érthesen meg”, miközben a látókör zsugorodását csak ezzel a képességgel együtt lehetne megakadályozni.

Cikkben hivatkozott előbb arra, hogy sokan gúnyolták őt, amikor szembeállította a homo aestheticust a homo moralisszal, miközben az elefántcsonttoronyok csak egyre szaporodtak. Ám ezek ajtajai immár nyitva vannak. Bárki beszélhet azokról, akik „nemrég politikai lövészárokba tessékelték” íróinkat, hogy most azt a kérésüket mondják el: „tanítsák a népet”, vagy hogy egyetleni dobogókra lépjenek, az írás titkairól beszélni az ifjúságnak.

Kosztolányi gyakran fogott tollat nemcsak a magyar nyelv, de a magyarság védelme ügyében is. Megfigyelhető azonban, hogy nem direkt politikai publicisztikákat kívánt írni. E cikkekben is elvetette a pártosságot, s a magyarság ügyét, jövőjének kiáltásait a nemzeti műveltséggel, irodalmi örökségünkkel, nyelvünk kultúrájával, a műveltség és örökség gazdagságával érzékeltette.

A magyarság megmaradásának legelső garanciája szerinte a magyar író, aki azonban nem áldozhatja egész valóját az irodalomnak, a nyelvnek, a tanításnak. 1926-ban született *A magyar író* című karcolata. Ebben azt nehezményezte, hogy a „magyar író nem kell a magyar kiadónak”. Csak az olvasók tartanak rá igényt, így „amíg eljut a nyomtatott betűig, addig politizálnia kell, vagy újságíróvá elszegődnie”.

Az igazi magyar író szavában azonban a nemzet tükröződik. A nemzet nem akar bemocskolódni, tehát tisztaságot kell őriznie az írónak is. „Magyar író, ha tisztaságod megőrzöd, mégis te vagy a magyar jövő, s ha a magad mondanivalóját mon-

dod, nevetségesnek, bolondnak látszhatol, te vagy mégis az egyetlen tekintély” – szóló Kosztolányi üzenete.

Az önmagáért való tiszta szemlélődés embere a nyelvben, a stílusban, a fogalmazásban is a tisztaságot, a szépséget, az ízléses formát tartotta követendő példának. Hiszen csak tisztasága teszi képessé arra, hogy lehessen játszani vele. E játék által megbecsülni, tündököltetni. A nyelvet csak tisztasága teszi képessé arra, hogy megmaradjon az írás egyetlen ékesége: a világhosság.

A színházi kritikus

Színkritikusként is menekült a változhatatlantól, a megmerevedett ítélettől, s a színházban éppen az áramlás bővülte el. *A Hét* munkatársaként szinte minden állásfoglalása fölényes, játékos volt, és a játékot könnyen meglelte a színházban. Illés Endre szerint úgy játszott a színházban a színházzal, mint az élet s a költészet más izgalmas kellekeivel s meglepetéseivel. Huszonöt éves korától két éven át sűrűn írt bírálatokat.

„Sokszor már-már mosolyogni való az áhítata és a meghatottsága. Mert amikor Ambrus, Bródy, Ignótus nagy mesterségbeli fölényel, keményen, hűvösen, tárgyilagosan szakavatottan számolnak be írókról, újdonságokról, színészekről, ő kigyullad Schnitzler Anatol-jától, s a közepes bécsi író közepes mondanóitól egészen ittas és lelkesült lesz.”

Lírai s mondhatni: impresszionista kritikáiban könnyen megtagadott alaptörvényeket, szokásokat, megrögzöttségeket – megtagadta például a szó, a cselekvés színházi szükségességét. *A Vadkacs*a bemutatója után írta, Ibsen titokzatosságát védve a nyárspolgári világhosságtól:

„Beszélni ezüst csupán. A hallgatás adja meg a szavak aranyértékét. A szó mögött rezgő csend hiteti el velem, hogy valaki csakugyan igazat mondott, s ma már tudom, hogy a világhosság nem ok-

vetlenül mélység, és az üresség nem átlátszóság és érthetőség. Akkor mondunk ki igazán valamit, ha nem mondjuk ki egészen, gyáva nyíltsággal, bántó körülhatároltsággal, hanem ha rámutatunk csak, s a szó gyökere szívünkben marad.”

A színház a kritikusokat általában a főpróbára hívta meg, állandó zsölyvét kínálva egy-egy lapnak. Kosztolányi gyakran már a felvonások között szünetekben megírta egy-egy remekbe szabott, tömör értékelését. Elsősorban a hajlékonyságra és a korlátlanul kibomló érzelmekre figyelt.

Illés Endre idézte fel – akinek zsölyyeszomszédja is volt, hiszen egymás mellett kapott helyet a *Pesti Hírlap* és a *Buda-pesti Hírlap* tudósítója –, hogy az 1920 és 1930 között írt színházi bírálataiban jóformán soha nem szólt külön a darabról, egy-egy bemutató alkalmából mindarról a különösségről, emlékről, megfigyelésről, írói, olvasói, fordítói élményéről, amit az éppen elője kerülő író vagy színész vetett fel benne. A színészek érdekeltek, a játék anatómiája.

A Nemzeti Színház 1919. decemberi bemutatóját, Herczeg Ferenc *A fekete lovas* című három felvonásos történelmi színművét szintén a főpróbán nézte meg. A kritikában azt a (nála gyakran megfigyelhető) módszert követte, hogy a pillanatnyi élmény, az esemény rövid tudósításra emlékeztető felidézése mögé néhány elméleti, színház- vagy műtörténeti adalékot fűzött, kínosan ügyelve arra: sorai ne veszítsenek semmit az élményszerűségéből, s hogy fenn tudja tartani a párbeszédet olvasóival.

A művet itt sem kívánta elválasztani az előadástól, „minthogy minden igaz drámának szerves kiegészítője, eleven, lélektől izzó rámája a nézőtér”. A közönségnek, „az örök társszerző”-nek magára kell ismernie a darabban. Az író és az előadás felelőssége továbbá az is, hogy mivel a színpad félig-meddig szószerző, „új erkölcsi tartalmat hoz”.

Majd csak a kritika felénél ismerteti az olvasóval, hogy tulajdonképpen miről is

szól a darab, s ez szinte már mellékesnek tűnik, hiszen majdnem mindent elmondott az érzelmi és gondolati üzenetekről. Az alakításnak, a dramaturgiai erényeknek viszonylag kevesebb figyelmet szentelt, s – Adyhoz hasonlóan – részletesebb és mélyebb minősítés nélkül sorolta fel a közreműködő színészek neveit.

Kosztolányi minden színházi kritikáján érződött a személyes jelenlét, még a bírálat olvasása közben is fel tudjuk idézni a körülményeket, a hangulatot, az előadás auráját, miközben az előadás minősítése révén megismerhetjük a kritikus esztétikai, történelmi és szellemi vonzódásait. Arra is következtethetünk, hogyan viselkedik normálkkal szemben, tudniillik a színpadon alkalmaznak a legtöbb klisé, így az újdonság ereje ott a legfeltűnőbb.

Nemcsak kritikákat, de portrékat is írt a színészekről, s e portrékat – gyakorlathoz híven – villogó dialógusokba búj-tatta. Ödrys Árpáddal a taps éltető erejéről beszélt, Hegedűs Gyulával a lámpalázzal, Márkus Emiliával a szeszélyről a színészalkatában, Varsányi Irénnel a színészmaszk nélküli arcáról.

Drámát soha nem írt, csupán hat egyfelvonásos játékot. Zavarták a dráma szoros kötöttségei, helyette az egész színházat szerette, az élet teltségét és feszültségét, „a pillanat nyílt hazugságát”, a festett érzelmet és a valóságos szenvedélyt.

Az Ady-vita

Amikor 1929-ben *A Toll* című lap felkérte Kosztolányit, hogy mondjon elfogulatlan véleményt Ady Endre költészetéről, úgy érezte, elérkezett az alkalom a hagyomány értékelésére, hogy szabadon, kötetlenül mondhassa el álláspontját, szembe szállva a hamisnak érzett Ady-kultusszal, amely ezekben az években egyre növekedett. Azt igyekezett feltárni, hogyan hatkoznak Adyra, halála után tíz évvel, a műveletlenség ellen védve magukat az emberek.

„Úgy láttam, hogy az a divat, mely Ady személye körül tombolt, immár elvált munkáitól, független tőlük (...) Egy legenda keletkezett, mely ártalmára van neki is, az irodalomnak is.”

Vitákat és ellenségeket szült cikke. Bár bevallottan is negatív elfogultsággal írt Adyról, azt a szemléletet kívánta e példa segítségével általánossá emelni, miszerint a rajongó láрма és a mitikus magasság szinte lehetetlenné teszi az őszinte kritikát. Nem tagadta, hogy féltékeny is Adyra – „Minden nagy költőnk, minden értelmes, művelt olvasónk nevében vagyok rá féltékeny” –, egyetlen érdeke azonban a közzétételre „az igazság érdeke” volt. A kritikától egyébként félni sem kell, jegyezte meg, mert az a remekművekről úgyis visszapattan.

Talán fontosabb, hogy e sokáig érlelt vitacikkben két magatartás és irodalomszemlélet ütközött össze, hiszen Kosztolányi eleve elutasított minden olyan művészi gesztust, amely a versnek (vagy bármilyen más művészi terméknek) társadalmi értelemben is vett hasznosságot tulajdonított.

Sorrendben ez volt Kosztolányi kilencedik, Adyról írott cikke: *Az írástudatlanok árulása. Különvélemény Ady Endréről*. A sorok közt megtalálhatjuk a cím indoklását is, amely nemcsak Ady költészetének és alakjának revíziójára utal, de egyúttal a legenda- és hősteremtő táborok, avagy a műveletlennek tartott község kritikája volt:

„Tudván, hogy Ady föltétlen, minden bírálat nélküli elismerése, egyedül üdvözítőnek való kikiáltása a legolcsóbb alibi igazolás a műveletlenség ellen, s a legjutányosabb tagsági jegy az értelmiség úri-kaszinójába, hangjukat rezegettetve, bizonyos álpátosszal jelentették ki, hogy nem bánják, négyeljük föl őket, de mégis kimondják, hogy Ady a földgolyó egyetlen poétája.”

A pamflet sajátosságait gazdagon felmutató kritika gyökere egyébként már az Ady halála után a *Nyugat*ba írt Kosztolá-

nyi-cikkben is felfedezhető. Szerinte Ady a saját művészi becsvágának rendelte alá az életét, s nem a megélt életből merített művészi témát, hanem úgy próbált élni, ahogyan elképzelte azt egy versben vagy egy tárcában.

Kosztolányi megkérdőjelezte Ady általa túlzottnak és kiüresedettnek vélt messianizmusát, ízetlenségét és modorosnak vélt szerelmi költészetét, politikai verseit pedig a hiteltelenség okán kérte számon. Legsúlyosabb vádjait akkor fogalmazta meg, amikor Ady Endre költészetét Petőfi lírájával vetette össze. S választotta a legkebben mérhető Petőfit azért, mert az „írástudatlanok” szeretik vele mérni költőjüket, sőt, sokszor magasan föléje helyezni. Ezzel szemben Kosztolányi véleménye szerint „Ady nem bírja ki az összehasonlítást ezzel az isteni zsenikölyökkel, aki a világirodalom legáradóbb, legtermészetesebb, leggazdagabb, legrokonzenvesebb, legösztönösebb, legfrissebb, legcsodásabb lírai lángelméje.”

Hosszasan bizonygatta – saját összevetései alapján –, hogy Ady jóval alatta marad Petőfi mércéjének:

„Petőfi huszonöt éves korában hal meg (...) Ady ebben a korában még kortársainak zsúrversikéit utánozza. Petőfi magába öleli az egész életet, minden nagyságot és kicsiséget, minden tragikumot és komikumot (...) Ady, attól kezdve, hogy párizsi tartózkodása alatt megleli hangját, a politikai küldetés és halál pózában áll, anélkül, hogy kimozdulna belőle. Petőfi a legmélyebb értelemben humoros is. Ady humortalan, száraz és izzó.”

Majd Petőfi ragyogó megfigyelő képességét, lélegző alakjait, folyékony prózáját, kiművelt literátorságát Adynak csupán a hírlapi vitákban felmelegedni tudó prózájával, papírfigura embereivel, újságírói műveltségével és kávéházi értesültségével állította szembe.

Az örök, szeszélyesen izgalmas megújulni tudás és az unalmasnak tartott, szomorú váteszség ellentétén túl a képviselni s megmutatni tudott európai ma-

gyarság tekintetében sem billent azonban a másik oldalra a mérleg nyelve:

„Petőfi, aki sohase látta a tengert és Ausztrián kívül nem járt külföldön, világvárosi jelenség. Ady, minden Párizs-rajongása ellenére, nem az. Petőfi nyugat-európai formában fejezi ki, hogy magyar. Ady melldőngető, magyarkodó formában fejezi ki, hogy nyugat-európai.” – S hogy mindezt alátámassza, Kosztolányi számos versidézetet emelt ki Adytól, azokat kritikus magyarázataival látva el.

A megjelenést követő szenvedélyes vita legfontosabb színtere *A Toll* maradt, de a *Nyugat*, a *Korunk*, a *Napkelet*, a *Széphalom* és más folyóiratok, fővárosi napilapok, vidéki hírlapok is közöltek a témához hozzászóló cikkeket – többségükben Kosztolányi ellenében, Ady védelmére kelve. Íme néhány név a hozzászólók közül, bizonyítva, hogy Ady halála után egy évtizeddel mennyire érzékeny pontja volt a magyar irodalmi közéletnek és kritikának Ady alakja és költészete: Babits Mihály, Dutka Ákos, Fenyő Miksa, Füst Milán, Ignóty, József Attila, Juhász Géza, Kardos Pál, Karinthy Frigyes, Kassák Lajos, Komlós Aladár, Márai Sándor, Móricz Zsigmond, Németh László, Szabó Dezső.

Babits helyesnek, hasznosnak tartotta a felszólalást, de nem értett egyet Kosztolányival. „Maga Kosztolányi írja, hogy Adynak harminc-nyolcvan maradandó verse van. Hány költőjéről a világirodalomnak lehet többet elmondani? – fogalmazott. – Ady nem üres költő, hanem egy hatalmas szimbólumépület alkotója, amely csak költészetének egészében bontakozik ki, úgyhogy az egyes versek, sőt gyakran egyes szavak is csak ennek az egésznek a fényében kapják meg céljukat, érdekességüket, szépségüket.”

Móricz őszintének találta a pamfletet, de sajnálta a költőt: „A cikk olvasása közben állandóan az volt az érzésem, hogy végtelenül sajnálom Kosztolányit, mert valami belső gátlás megakadályozza abban, hogy Adytól azt kapja, amit mi kap-

tunk, amit annyi ezer, tízezer és százezer ember kapott: az elragadtatás boldog érzését...” Ez a móríci megállapítás egyébként párhuzamba állítható Ady Endre Kosztolányiról szóló kortársi vélekedésével. Tudniillik, Ady szerint Kosztolányi volt az „irodalmi író” – miként indokolta is e véleményét a *Négy fal között* című verskötetről a *Budapesti Napló*ban 1907 nyarán közölt kritikájában. Ady maga is bevallotta, hogy jelzője nem éppen dicsérrő, sőt, az emberismeretet vonta kétségbe mérhetetlen műveltségével szemben.

Kassák szintén *A Toll*ban reagált – *Az írástudók vagy az írástudatlanok árulása?* című tanulmányában Kosztolányit rekonstruáló versírónak, Adyt konstruáló, eruptív erővel telített, magát versben kifejező embernek tartva: „Kosztolányiról *A Toll*ban leadott cikke után könnyű megállapítanunk, hogy sohasem adatott megismernie Ady elementáris erejét. Kritikai szempontjai ezért alkalmatlanoknak bizonyultak a megkritizálandó erényeivel és hibáival szemben, s éppen ezért Ady-kritikájából komolyan nem vehető Ady-ellenes támadás lett.”

Fenyő Miksa a *Nyugat*ban közölte válaszáat, azt üzenve a költőnek: valóban egy vallással áll szemben, de annak legfeljebb csak a rítusát kifogásolhatja, a tartalmát, lényegét azonban nem, hiszen az igazi zseni mindig is vallásalapító egyéniség.

Kosztolányi azt tervezte, hogy válaszol a cikkekre, de a válasznak csak töredékei készültek el. E hosszabb-rövidebb írásokból kiderül: nem tudta meggyőzni kortársait arról, hogy nem Ady tekintélyét kívánta lerombolni, csupán költészetének elfogulatlan értékeléséhez szeretett volna hozzájárulni.

A pamflethe jellemző túlzásoktól, vagy ahogy Gellért Oszkárnak mondta: az erős taszítástól remélte, hogy az Ady-kérdés egyensúlyba kerül. Ám egy idő után azt érezte: a vita már nem is Ady Endréről szól, hiszen az Ady-ügyből egyre többen kívántak Kosztolányi-kérdést kreálni.

TISZATÁJ, 2010. március
KOSZTOLÁNYI 125



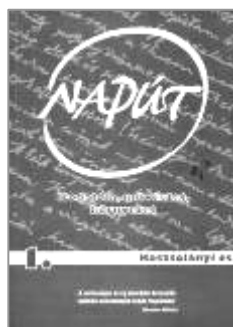
A szegedi folyóirat márciusi, a 125. évi született költő–író–újságíróról szóló tematikus számár Juhász Ferenc költeménye indítja (*Kosztolányi-kegyelem*). Tandori Dezső *Hol lelhetjük Kosztolányit?* címmel írt emlékező esszét, majd következnek a tudományos megközelítések.

Arany Zsuzsanna a Kosztolányi kritikai kiadás forrásgyűjtésének tapasztalatait adja közre; Lengyel András (*„Innen-onnan”*) az *A Hétben* megjelent névtelen Kosztolányi-íráskor azonosításának szempontjait ismerteti; Turi Tímea (*Kosztolányi kamerája*) az irodalom és újságírás viszonyát vizsgálja a *Pesti utca* írásainak tükrében. (E három friss munkára már a megelőző, az újságíró Kosztolányit bemutató portréban is hivatkoztam.)

Kovács Krisztina (*A nyilvánosság és az intimitás terei a Kosztolányi-prózában*) megjegyzéseket fűz az író Budapest-képehez, a

kisváros mítoszához, az átmeneti helyekhez és az utazó táguló horizontjához. Hózsza Éva a *Mágia* című kötet három versének német fordítását vizsgálja meg 1914-ből (*Német fordítás, franciás fortély*); Bónus Tibor terjedelmesebb tanulmánya az *Édes Anna* értelmezéséhez kínál újabb szempontokat (*Színháziasság és az érzékek topológiája – szemek*). Bengi László *Esti Kornél és a nemzeti karakter* címmel ír; Bíró-Balogh Tamás pedig Kosztolányi Dezső szegedi kapcsolataihoz gyűjtötte össze az adatokat.

NAPÚT
2010/1. szám
KOSZTOLÁNYI
ÉS...



Bíró-Balogh Tamás, aki a *Tiszatájban* a szegedi kapcsolati pontokat vizsgálta, a *Napút* című folyóirat ide első kötetének Kosztolányi blokkjában, mintegy az összeállítás bevezetéseként, arra tett kísérletet, hogy „megjövendölje” az ünnepi Kosztolányi-évben várható eseményeket. Ehhez persze, mint minden hiteles „jósnak” számára előzetes ismeretre és háttérinformációra van szüksége, hogy azokat megfelelő rendszerbe is tudja állítani. Éppen ezt teszi a szerző.

Tud az előkészületekről, az eddigi eredményekről, felidéz a legfrissebb tudományos munkákat is, ezek ismeretében közli, hogy 2010 legjelentősebb eseménye a kritikai kiadás megindulása lesz, s ezzel párhuzamosan, illetve előtte, megjelenik még két, Kosztolányi-szövegeket közreadó kötet.

Kosztolányi (Adyhoz vagy Babitshoz képest) „könnyű kézzel szórta szét a világba a maga költői kincseit” – ezt már Pomogáts Béla írja a *Kosztolányi nagysága* című esszéjében –, Rónay László megfogalmazását segítségül hívva, mégis „irodalmi nagy-

ságként” jegyzi be nevét a magyar irodalom aranykönyvébe. A költő utolsó versei például – a világirodalom nagy drámái vagy elbeszélő alkotásaihoz hasonlóan – azért is emelkednek a magasba, mert nem érik be „a társadalmi konfliktusok vagy viszonyok ábrázolásával, hanem valamiképpen emberi létezésünk: történelmünk és kultúránk végső értelmét” keresik.

A jubileumi összeállításban Németh Nikolett a Ranódy László által rendezett *Pacsi*rtát mint az identitáskeresés útját értelmezi; Katona Tamás pedig az egyik legszébb tanulmánynak tartott *Lenni vagy nem lenni* című Kosztolányi-írást elemzi. S a „rokonság” révén részben ehhez a blokkhoz kapcsolódik Szabó Roland tanulmánya Csáth Géza stílusáról *Csáth titkai...* címmel.

NAGYÍTÁS

2010. március 31.



Rendszerint irodalmi ritkaságokra, érdekességekre hívja föl a figyelmet a *Nagyítás* című hetilap *Atlantisz* rovata, olykor jelesebb vagy épp feledésbe merült évfordulókhoz kapcsolódva. Lábadi Károly és Labadiné Kedves Klára a március végi számban, Kosztolányi születésének 125. évfordulójára emlékezve, a költő eddig ismeretlen levelét adta közre, melyet Govorkovics János eszéki gyógyszerésznek címzett 1935 nyarán (a költő és a címzett élete egy ponton, Szabadka révén kötődött egymáshoz).

A levélben Kosztolányi említést tesz kutyájáról, s a levelet közreadó szerzőpáros a motívum nyomába eredt: rá is bukkant a kutyáról szóló *Kedves* című újságtárcára, amely nem sokkal a levél írása után jelent meg a *Pesti Hírlap Ember és világ* rovatában. Maga a filológiai nyomozás is érdekes, tanulságos viszont mindaz a szépirói publicisztikai környezet, amely e kapcsolat apropóján körvonalazódik.

A kis tanulmány nem felejtí el megjegyezni, hogy Kosztolányinak valóban sikerült műalkotássá formálni hírlapi tárcáit, idézve Németh Lászlót, aki szerint Kosztolányi vérbeli művész, „s azt gondolja, ha az ördögnek elég volt egy fa, a költőnek is elég

lesz egy újság-zug. Hozzáigazodik a keret-höz, műfajt teremt a szükségből, megnemesíti a megalázót, üzleti tilalmak, barbár korlátok lefricskázása közben teremt meg legtökéletesebb műveit”. S teszi mindezt az újságban. Kosztolányi példája egyébként a művés és szigorú igényű Németh Lászlót is megerősítette abban, hogy lehet irodalmat teremteni a napilapban. „Ihlet és fegyelem rövid csókja minden kis újságcikk.”

„A kommunikáció történetei”

KORUNK, 2010. március – Kolozsvár

Az újságíró múltja és jelene, a kommunikációs- és médiatudomány, a sajtótörténet adja az erdélyi folyóirat márciusi számának témakínálatát. És a sajtó jövője, melyről Heribert Prantl német újságíró bevezető tanulmánya értekezik.



Szerinte is elengedhetetlen a sajtó múltjával, a példaadó elődökkel s erényekkel való megismerkedés. Szigorú és szomorú a jelen állapotokról adott látélet: „az újságírókat elbocsátják, a tudósítokat elspórolják, a szerkesztőségeket feloszlatják (...) a főszerkesztő üzletvezetővé válik, A szellem szellemtelenné lesz.” Pedig csak egyetlen kiút van: a minőségi újságírás. Az olvasót és internet-felhasználót nem szabad butasággal, felületességgel kínozni. Az internet is megkívánja a jó zurnalisztát. Persze, a minőségért meg kell küzdeni, hogy a legtöbbet nyújthassa. Ha minőséget akar az újság, ha erőfeszítéseket tesz érte, „ebben az esetben az újságírás előtt fényes jövő áll”.

Kosztolányi, ha élne, bizonyára írna az internet (és használóik) nyelvének lelkiségéről is. Nekünk pedig itt lenne az ideje, hogy újra tanuljunk Kosztolányitól!

Komiszár János Holló László-díjas festőművész
Ujváry Zoltán 10 adoma című új könyvének illusztrációiról

Márciusban került nyomdába a néprajztudomány európai nagydíjával, a Pitré-díjjal három alkalommal is kitüntetett jeles folklórgyűjtő, Ujváry Zoltán professor emeritus legújabb adomagyűjteménye. A *100 adomához* – s mint utóbb kiderült, ezt a népmesei kerektséget nem valamilyen előre elgondolt szándék, hanem a véletlen hozta létre – Komiszár János festőművész 78 lavírozott tusgrafikát készített. Mivel a szerzők engem kértek fel az illusztrációkat (illetve a művészt) ismertető utószó megírására, módomban volt már a megjelenés előtt megismerkedni az anyaggal, így ezt a rövid, alkalmi értekezést a könyv megjelenésével szinte egy időben adhatom közre.

Ujváry Zoltán újabb huncut adomagyűjteménye egy egészen friss képzőművészeti illusztráció-sorozatot hívott életre. Az ismert és népszerű válogatások (*Huncut adomák Gömörből, 1995; Huncut adomák, 1998; Menyecske a kemencében, 2003*) korábban is grafikai helyzetrajzokkal, avagy epikus képi megjelenítéssel együtt láttak napvilágot. Az említett könyvek Szilágyi Imre rajzait adták közre a tematikus adomafejezetek mellett, s Ujváry Zoltán szólásgyűjteményeinek egy-egy alfabetikus csokrát jelenítették meg később Sz. Havasi Gyopár rajzai (*Gömöri szólások, 2001*) és Szilágyi Imre linómetszetei (*Vak tyúk is talál szemet, 2002*). Utóbbi művész az Ujváry által gyűjtött adomákkal történő első találkozásaként lavírozott (s úgynevezett klisé) tusrajzokkal illusztrálta a *Mátyás király Gömörben* (1990) című adomakötetet is.

Az új gyűjtemény, a *100 adoma* – melynek darabjai könyvben még jelentek meg, közülük néhány csupán egy-egy kisebb közleményben volt olvasható, és Ujváry csak a motívum-párhuzamok érzékelte végett idézi fel a már közölt történetek vonatkozó részleteit –, 78 lavírozott tusrajzot tartalmaz. Azért ennyit, mert a nagy ívű, számos folklórepikai és művészi barangolásra is alkalmat adó grafikai sorozatot Komiszár János éppen Ujváry Zoltán 78. születésnapjára készítette el. A 2009-ben 60. születésnapját ünneplő festőművész egyébként maga is örülne,

ha e meglehetősen intenzív műhelymunka után (a sorozat néhány rövid hét termése) minden évben egy-egy újabb rajzzal egészítené ki a ciklust. (A következő 22 esztendő alatt így végül mindketten eljutnának a századik történetig.)

S eme komoly baráti vágy után ne is tegyük félre mi sem a tréfát!



Falovon lovagol
Komiszár János illusztrációja

Az ugyanis a rajzok hangulatából vagy az ötletes grafikai kompozíciók szöveg nélküli atmoszférájából is kitűnik, hogy a művész, a szó felemelő és felszabadító értelmében, szinte végigkuncoghatta a kézirat olvasását.



Egy Grimm-rémese magyar változata; (jobbra lent:) Zsidó a lóban Komiszár János illusztrációi

Komiszár János tusgrafikái nem is annyira illusztrációk, mint inkább egyrészt emlékeztetők, másrészt az adomatörténet csattanójának – vagy éppen magának a humoros bölcséleti tanulságot megfogalmazó szólásnak – egy fajta képi, a kép önállítását középpontba helyező transzpozíciója. Illusztrációnak abban az értelemben tekinthetők, hogy megvilágítják az eredeti szövegjelentés valamilyen rejtett tartalmát, ráirányítják a figyelmet az alaphelyzetre úgy is, mint nemcsak egyedi, hanem jellemző szituációra, illetve kiragadnak egy jelentéssel teli mozzanatot a történet egészéből.

A művész – tegyük hozzá, kellően kifinomult érzékkel – nem arra törekszik, hogy egyszerűen újramesélje a történetet, feltételezi ugyanis annak ismeretét, így az interpretáció a leíró jelleg helyett értelmező vagy reflexív. Ezáltal sikerül a kép autonómitását érvényre juttatni, hiszen legtöbb lapja az adoma nélkül is „olvasható”, önálló művészi élményt kínál. Az illusztrációként szolgáló autonóm értékű lapok emlékeztető funkciója pedig abban érhető tetten, hogy (mint minden emlékezetforma) alapvetően rekonstruáló jegyeket tartalmaz, tehát a meglévő elemekből komponál újra egy már létező, de az adott formában csak a kép-kontextusban megnyilvánuló valósággrészetet.

Komiszár János (1949) a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének tagja, autonóm alkotótevékenysége mellett művészetszervező, művészetpedagógus és művészeti író. Hivatásos festőművészként sem mondott le művészetpedagógusi vállalásairól, évtizedeken keresztül nagy szerepet tulajdonított a művészeti oktatásnak.



Ez a szemlélet máig jellemzi: az egyik motorja a diákok vizuális nevelésének, a tárgyi és környezeti feltételek megteremtésének. Szülővárosa, Máriapócs Díszpolgára, Debrecen város Kiváló Pedagógusa, Holló László-díja mellett megkapta a Boromisza-díjat és a Brassai-émlékplakettet. 1990-ben hozta létre a Brassai Galériát, előbb a Hajdú-Bihar megyei, majd öt évvel ezelőtt az Országos Középiskolai Képzőművészeti Diáktárlat szervezője lett. Több művésztelep rendszeresen meghívott tagja, régiós és országos csoportkiállításokon vesz részt, több mint 100 önálló kiállítást rendezett.

Művészinterjúkat, művészeti portrékat és riportokat tartalmazó kötetei („Szóla” Paraván, 1998; Újra „Szóla” Paraván, 1999; Debreceni Paraván, 2000; Cívis Paraván, 2003; Színes Paletta, 2004; Délibáb színei 2007) hiánypótlóak az ezredforduló képzőművészeti életének dokumentálásában. E sorok írójával két közös kép-vers albumot jegyez („Szírmok csókolóznak...”, 2003; Színekre szavak... 2005); mellette két debreceni versantológiát szerkesztett (Hej, Debrecen, 2005; Az ígéret városa, 2007), melyeket debreceni városképeivel illusztrált. Az utóbbi kötethez készített sorozatot több kiállításon bemutatta, és további illusztrációk kerültek ki műterméből más verseskötetekhez, regényhez, tárcagyűjteményhez, konferenciatanulmány-kötetekhez.

Eddigi legátfogóbb, egyszerre egyívű és komplex – grafikai illusztráció-sorozata a 100 adomához született 78 lavírozott tusradj. E ciklusban ő maga is mintegy összegzi a korábbi „illusztrációk” tanulságait: az épített és természeti környezet emberi szituációkba sűrített jelenlétét, megteremtve a helyzetrajz életszerűségét, gondosan ügyelve a tipikus hangsúlyozására, míg az általános és az egyedi közötti viszonyra is rámutat.

Komiszár János nagy szeretettel és érzékenységgel fordul a „tárgy” lelke felé. Közel hozza a természeti vagy az épített környezeti szépet, de át is alakítja azt. A

természeti formák, a belakott térstruktúrák szellemi-lelki képződményekké válnak, s közben a művész megőrzi az ábrázolt dolog eredeti karakterét. Ugyanakkor, mint itt is, az alkotó belső természetének kivetítéseit látjuk. A korábbi grafikák szintén arra hívták föl a figyelmet, hogy a kollektív életterek meghatározzák az egyéni hangulatot, s árnyalják a mindennapi viselkedést. Minden újonnan felfedezett (vagy újra-felfedezett) univerzumban tovább árnyalódik a lelki struktúra, attól függően, hogyan hat rá az eredeti élmény. A „tárgy” lelke mindenütt más formákat ölt, s ezt látva, a művész tisztában van a profán és szakrális terek szimbolikus jelentésével.



Lacikonyha – Komiszár János grafikája

Itt pedig az anekdota és adoma, a humoros történet illeszkedik a művész saját természetéhez. A történetből jóval többet fedez föl a pusztá poénnál vagy szórakoztatásnál, hiszen megérzi benne a kritikát ugyanúgy, mint a szeretetteljes féltést, a

tiszteletet, miként a hibákkal való szembeállítás, vagy a szembesülés lehetőségét. Az pedig már a továbbgondoló „városilusztrációknál” is megfigyelhető volt, hogy a művész mintegy „résztvevő megfigyelőként” viszonyult az ábrázolandó tárgyhoz. Ezért tudta a szerető humorból is áradó finom érzékenységgel összekapcsolni a tárgyat és az embert a jelenetben.

Komiszár János meggyőző bennünket arról: ha ritmusaiban, kompozíciójában, a tömegek és vonalak habitusában, kapcsolatrendszerében vannak is meghatározó grafikai jellemvonások, egyértelműen festészeti karaktert ölt keze alatt az anyag, s ez nem is lehet másként, hiszen minden ízében festőművésztől van szó. A Tóth-Máthé Miklós szülőföld-tárcáihoz készült sorozatában (*Múlt időben, 2003*) szintén ez az egyszerre grafikai és festői szemlélet érvényesült.

Az adott térhez s az általa indukált lelki környezethez kapcsolódó, az írásban megnyilvánuló élmény a vonalak és tömegek, a foltok és hiányok drámaiságában ugyanúgy megjelent, mint a vonalértékek és a lavírozott árnyalatok egymásra rímelő játékosságában.

Ennek a szemléletnek a kiteljesedését látjuk a *100 adoma* 78 rajzában.

Komiszár János a kiemelés mellett történet-, tér- és időszűritést egyaránt alkalmaz. Újraalkotó illuminációja kiterjed nemcsak a bemutatott jelentre, hanem a történet háttérére is. Ezt a

*Történetek
Mária Teréziáról
(Egy század katonaság
sem...)*

*Komiszár János
illusztrációja*

figurák idézetes megjelenítése mellett a szellemi (vagy a történelmi) környezet hitelességre törekvő rajzával adja. A cselekmény grafikai olvasatának sikeréhez nagyban hozzájárul a cselekményen túlmutató, de annak alapját adó történelmi és környezeti háttér rajza. Mindezen túl – a kép önállóságának kiegészítő részeként – az adoma vagy a szólás lehetséges értelmezését is magába sűriti.

Talán ebből a sorozatból is kitűnik, hogy Komiszár János sokat emlegetett termékenységének és vitalitásának legfőbb bázisa a lírai érzékenység és az indulatok expresszív kifejezése mellett a gazdagon áradó humor. Keresve sem lehetett volna ennek a képi és vitális humornak a kifejezéséhez, kibontásához jobb alapanyagot találni, mint amilyenek Ujváry Zoltán huncut történetei.



A TAVASZT ELŐLEGEZŐ TÁRLAT

A 19. Debreceni Tavaszi Tárlat – lehetőség adva a Hajdú–Bihar megyében alkotó hivatásos művészek legfrissebb termésének bemutatására –, a korábbi hagyományhoz illeszkedve, egyben a Debreceni Tavaszi Fesztivál hivatalos megnyitója volt március 15-én a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban (az eseményt a Főnix Rendezvényszervező gondozta).

A kiskunfélegyházi Holló-ünnepség miatt csak egy héttel a megnyitó után volt módomban megnézni a kiállított anyagot. Mintegy félszáz művész 65 alkotása – festmények, grafikák, szobrok, iparművészeti munkák. Előbb meglepődöm: a kiállítótér nem kong a nézői ürességtől – mint ahogy ez, sajnos, lenni szokott a kortárs időszak kiállításoknál. (A múzeum egyébként kivételt jelent ez alól, a látogatói csoportszervezések és a múzeum-pedagógiai foglalkozások gondoskodnak a látogatottságról. Más esetekben az a szomorú tény, többnyire, hogy a megnyitón annyian, vagy éppen többen vannak, mint a kiállítás nyitva tartása alatt összesen.)

Most tíz-tizenkét gimnazista mustrálja az idei tavaszi tárlat műveit a Medgyessy-emlékmúzeum kortárs galériájában. De nem ám illendőségből vagy kötelességből! Szerető gonddal, legalábbis komoly érdeklődéssel. Ami azért is megállít egy pillanatra, mert tanár nincsen velük.

Utópisztikusnak tűnik, hogy csak úgy, maguktól jöttek el. Bár ki tudja, mit el nem tud érni egy jó pedagógus a hiteles vizuális neveléssel. Itt vannak a gyümölcssei – és ezúttal jó helyen érnek. Most mintha kisebb lenne a kép-zavar, mint mikor összekeveredik az experimentáció az alkotással és a (multikult)médiával.

Feledy Balázs művészettörténész azt írja a katalógus kritikának is beillő, *Tavaszi jelek* című előszavában, hogy e tárlat kollekciója nem kiemelkedő színvonalú, de nem is mehetünk el mellette szó nélkül. Tehát erős átlagos, mindenesetre: *művészet*, amely nem attól kíván azzá válni, hogy a blöffök sorával számolja fel önmagát. Az említett „átlagos” megnevezés egyébként semmilyen jelzővel ellátva nem árul el túl sokat a tényekről.



Középiskolás diákok a 19. Debreceni Tavaszi Tárlaton

S lehet hiányolni a mágikus vagy a drámai műveket; lehet örvideni a szemléleti tágasságnak, a technikai és egyéni leleményeknek, vagy annak, hogy a rutin nem helyettesíti a komoly játékot; el lehet gondolkodni a köztes állapotokon; lehet következtetni a helyi karakterre az irónia vagy az igényes rajzosság nyomán, emeljük azonban ki az átlagon felüli teljesítményeket.



*Makoldi Sándor:
A Bak házában*

*Ki a király
Burai István bazaltszobra
(a háttérben László Ákos
grafikái)*



A hét díjazott közül hárman „születésnaposak”, illik tehát két-két alkotásban is szinte sűrítve „odatenni” az életművet. Nos, az Oktatási és Kulturális Minisztérium díját elnyert Madarász Kathy Margit iparművész húsz éve, mióta ismerem, csak életműdarabokat alkot. A *Kék fények* kabát-párja most a méltóságos könnyűsége mellett finom, geometrikus ritmikájával hordozza az erőt.

László Ákos grafikusművész (a Blondex Művészellátó díját kapta meg) a világfájdalmon éppen a szenvedés belső lényegének megértésével, majd az alázuhanásokból formált emelkedő játékkal lép túl.

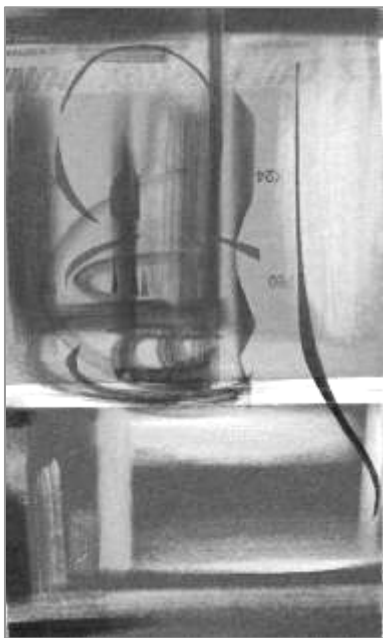
Igazi meglepetést hozott – nem mintha eleve nem olyan műveket vártunk volna tőle, melyek nem hitelesítették volna a 75 esztendő – Madarász Gyula festőművész (ő lett Debrecen fődíjasa), aki a kimerítettnek hitt gouache technikát ugyanúgy feltölti újra és újra a színek életres, bravúros természetességével, mint az alföldi vonatkozású tematikát.

(Hogy miként lehet „bravúr”a természetesség, arról különösen az Egyedül című képe tanúskodik.)

Varga József grafikusművésznek nincs évfordulója, de díjat hozott a következőtes műgond, mellyel a hagyományt tisztelve törekszik a grafika megújítására.

Mint Szilágyi Imre, akinél szintén csak akkor lepődnének meg, ha a legkisebb rezlemezen is nem életműdarabok maródnának ki az akvatintából.

Burai István viszont sokakat meglepett: biztosan kalandozik az archaikumban, ezúttal vésővel, kőfűrésszel, grafika- és festményszereplőinek arcát formálva térbe a bazaltból (lásd az előző oldal felvételét).



Subicz István: Szzólampróba

S ha maradunk a nagyigényű életműkiállításokra való készületeknél, méltán szerepelhetne egy ilyen szemlén a másik három díjazott (Gonda Zoltán, Karap Imre, Wrábel Erzsébet) munkái mellett – s a már említettekén túl – még jó néhány név. Például Cs. Uhrin Tibor és Csorján Melitta, Gajdán Zsuzsa és Horváth István, Kapcsa János és Kassai Imre. Vagy a némi szünet után ismét „torkon ragadó” Makoldi Sándor, a nagyszabású „Kálvin-projekten” dolgozó Nagy Sándor Zoltán (róla külön is írtam e folyóiratkötetben).



Csorján Melitta: Psichodrámá



*Gajdán Zsuzsa:
Hallgass, szemlélődj és gondolkodj!*

A klasszikus témákat merész újrafogalmazással, a hiányfelmutató nosztalgiát a jelenlátómásokkal egyszerre szikáran és finoman elénk állító Potyók Tamás az idén nagyobb kiállításra készül, azon bizonyára ott lesz a mostani képe is.

Cs. Uhrin Tibor:
Kései szerenád



Lent:
Potyók Tamás: Cím nélkül



S „nem mehetünk el szó nélkül” Subicz István *Szólampróbája* mellett, mely saját „szólamainak” színbe-visszaálmódása is. De megállít Sulyok Géza mindkét műve: archaikus-asztrális humorukkal ragadva meg, barátkoztatva az ösztönöst az intelligenssel.

A fődíjas Madarász Gyula festőművész tévéinterjút ad a képei előtt

Fotó: ANDICS ÁRPÁD



A diákok még maradnak, tanár nélkül is. Vagy éppen, hogy a tanárokkal maradnak. Van ugyanis a 48 kiállító között 15 művésztanár, heten szintén pedagógusok voltak a nyugdíj előtt. Ez bizony kétszeres felelősség. S ezúttal nem igazán kell éreznie senkinek sem a lelkifurdalást.

Köszönet a Debrecen hetilapnak, hogy az ott közölt reflexiók szerkesztett-kiegészített változatának megjelenését lehetővé teszi a Néző • Pontban!

Debrecen
A város lapja

A „MÁSÍK” CSINSZKA – MÁRFFY ÖDÖN MÚZSÁJA

Kiállítás a Modemben; Debrecen, május 23-ig

Boncza Bertát úgy ismerjük, mint Ady Endre feleségét, özvegyét. A köztudat tévesen tartja úgy, hogy Ady miatta hagyta el Lédát, hiszen a szakítás már régóta érett, s 1912. május 16-án meg is jelent az *Elbocsátó szép üzenet a Nyugatban*. (Ady „menekülő” kapcsolatairól egyébként újabb adalékot sikerült közölni még a *Néző • Pont* 19., 2008. évi novemberi kötetében, egy ismeretlen Ady-levellet mutatva be.) Az irodalombarátok tudnak arról, hogy Ady halála után Csinszka megkörmölyezte Babits Mihályt, s azt pedig inkább csak a képzőművészet „magánélete” iránt érdeklődők tartják nyilván, hogy e sikertelen hódítási kísérlet után Csinszka Márffy Ödön festőművész felesége lett. Ezt a „másik” Csinszkát most egy debreceni kiállítás mutatja be. Néhány nappal a megnyitó után a *Nagyítás* című hetilapban (*A „másik” Csinszka Márffyja*, 2010. március 10., 18. oldal) megjelent egy értékelésem a tárlatról, alább ezt egészítem ki néhány ponton.



Márffy Ödön: Zdenka és Csinszka

„Borzasztó egy szépség. Nem hagyott élni” – írta Csinszka egy 1933-as levelében Ticharich Zdenka zongoraművésznőről, akit ugyanítt, árulkodó szóképpel, „sötét zongorilla” nőnek nevezett, és aki az 1930-as évek elején rendszeresen megfordult Márffy Ödönéknél. Zdenka számos művész modellje volt, Márffy is több képet festett róla. Ezek a művek szintén láthatók azon *„A másik Csinszka – Márffy Ödön műzsája”* című, a debre-

ceni Modemben rendezett tárlaton, mely a festő (első) felesége, Csinszka alakjának középpontba helyezésével kínál bepillantást Márffy művészetébe. (A közönségbarátt kiállítás Rockenbauer Zoltán kurátorát közreműködésével jött létre, ő a „halandó műzsáról” korábban könyvet is írt.)

A „másik” Csinszka ugyanúgy a „másik” Márffy is, hiszen az École de Paris Czóbel melletti legjelentősebb – s a vele együtt a Nyolcaskból útra kelt – képviselője, Márffy Ödön festészetét egy úgynevezett mito-poétikus kontextusba helyezi. Ez azt (illetve azt is) jelenti, hogy a tárlat olyan értelmezői összefüggésben tárlja az életműnek az 1920-as évek elejétől Csinszka haláláig tartó bő másfél évtizednyi termését, melynek epikus keretét az asszony életrajza adja meg. A *Csinszka utolsó arcképe* című Márffy-festmény 1936-ban, két évvel a feleség halála után keletkezett.

(A Léda és Csinszka közötti, mindvégig feszült, mondhatni, „nő-lényegűségű”, ellentétes kapcsolatot végül a „sorsszerű” vég hangolta egybe: mind a két Adykapocs 1934-ben halt meg.) S bár a rendezési elv valóban a biográfiát követi elsősorban, de a műzsaszerephez való viszonyulás elgondolkodtató többletjelentést kínál, így a par excellence festőiséget vezető metaforák elvileg a líra irányában is kibontakozhatnak.



*Csinszka utolsó arcképe;
s egy korábbi Csinszka-kép,
a Múzsára jellemző pózzal (jobbra)*

Márffy ödön festményei

Természetesen itt Márffy festészetének lehetséges lírai megjelen(ít)ésére gondolunk, de mivel a festői karakter értelmezése – akarjuk vagy sem, bár a tárlat koncepciója ezt akarja – folyton a „Csinszka-ság” kontextusába kényszeríti az életművel kialakított viszonyt, hajlamosan vagyunk a megtestesülő lírát magára a múzsára kivetíteni. Pedig a verset író, a rajzzal is kacérkodó Boncza Bertából talán csak éppen az a fajta esendő líra hiányzott, amelyet a múzsák sajátjának is tulajdonítanánk.

A költők és festők múzsáját gyakorlatilag nem az érzelem irányította, hanem a státuszra áhító számitás: egy tudatos stratégia vezérelveként formált, emancipált nőkép, mely egyszerre építkezett a beismerésből és a fel nem adásból. Nem passzív, hanem irányító, a hódított helyett a hódító, a szép, művelt és rafinált, művészi ambíciókat dédelgető, a be nem teljesült vágyak miatt frusztrált nő képe

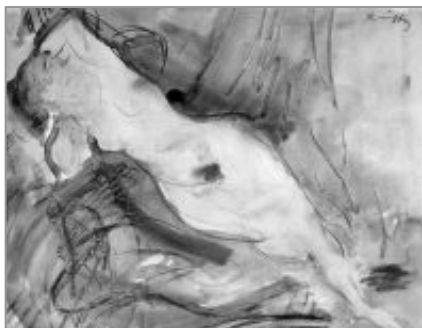
köszön vissza itt, aki ezt a lelki sebet úgy takarja el, hogy legalább másokat inspirál az alkotásra.

Az önmagát másokban kiteljesítő önzés nem feltétlenül pozitív tulajdonság, a „rámenős múzsa”, a Rockenbauer által is vérbeli, tróféákra vágyó vadásznak titulált, modern nőből lévő nő alakja azonban valóban inspiráló volt a művész számára. S az Anna Mahler párhuzamot erősítendő – a zeneszerző Mahler, az építész Gropius és az író Werfel vagy a szeretőként asszisztáló Kokoschka tróféáihoz hasonlóan –, Csinszka is őrizhette Ady halotti maszkja mellett az incselkedésre csábított Tabéry Géza szívét, Babits féltékenységét, illetve Márffy, a második férj csodáló megértését és engedelmes átváltozását.



Mert bár Csinszka (akiben a „nagy bes-tiát” már Ady is azonnal fölfedezte), egoizmusának bűvölő kiterjesztésével, a fölött iránti mély vonzalmát Márffy mellett sem föladó kacérkodásaival akár az örületbe is kergethette volna a „hivatása tárgyaként” kiválasztott társát, mégis

ösztönzőleg hatott a festőre, és ez a magánéleti vezérfonal nélkül is megfelelően értelmezhető. Márffy Ödön a húszas évek végére jutott el ugyanis a látványörömben való teljes feloldódás állapotáig, amelyben a vázlatosságnak is feszültségteremtő ereje volt, és amelyben a spontán lendületből születő fénynyaláb-ritmusok hozták létre magát a formát, az alakot, a tájat, de még a levegőt is.



Egy mű abból a több mint ötven aktból, amelyet Márffy Csinszkaról festett. A Rockenbauer által is idézett a korabeli anekdota szerint Csinszka valahányszor bevallotta neki egy félrelépését, ő lefestette. Mert bár Csinszka kiegyensúlyozott házasságban élt férjével, de továbbra is rajongással fordult más művészek felé is, mint Mikes Lajos szerkesztő, író felé, akivel csak egy kölcsönös pusziig jutottak el 'kapcsolatuk' hat hónapja alatt, ami Mikes halálával szakadt meg.

A Modem kiállításának koncepciója megfogalmaztatja azt a kérdést, hogy vajon a „másik” Csinszka vagy a „másik” Márffy a fontosabb-e itt. A tárlat az előbire fókuszál, és az installáció Ady Endre temetésétől Csinszka haláláig ívelő külső és belső körei úgy viszonyulnak egymáshoz, mint a művész és a múzsa: Csinszka személyisége egyszerre finoman és penetránsan öleli át Márffy Ödön művészetét, habár a belső kört leválasztó áttetsző szövet éppen a sejtelmes áthatolhatóság-

ra asszociáltat. Sokat elárul viszont a föntebb idézett, Zdenkát jellemző „sötét zongorilla” nő megfogalmazás, amelyben a „nem hagyott élni” kijelentés egyúttal arra is vonatkozik, hogy Csinszka múzsafelfogásában nem a művész birtokolja az áhított nőt, hanem fordítva: a múzsa birtokolja a művészt. (A „nemzet özvegye” helyett ezért akart ő továbbra is a Múzsa lenni.) S egy másik modell megjelenésével éppen e birtoklástudat sérül.

Az ajánló szerinti eddigi legnagyobb magyarországi Márffy-kiállítás az összesen mintegy száz műtárgyával – benne Csinszka leveleivel, rajzaival, Cigány Dezső, Rippl-Rónai, Bokros Birkmann műveivel, illetve 80 Márffy Ödön-alkotással – talán túlzottan Csinszka-koncentrál, s ezzel, legalább is a tárlathoz fűzött kommentárok révén, az irodalom és művészet „magánéletére” helyezi a hangsúlyt. A művészettörténet regényes epizódjainak sora, mint afféle bulvár-elem, vagy a Kassai szerinti „irodalmi színezés”, tudvalevően könnyebben emészthetővé teszi magát a művészetet is, ami viszont nem föltétlenül baj.

(Sőt, további hozadéka lehet az efféle, újrakonstruált párbeszédhelyzeteknek, hogy egy festői életmű mögött fölsejöl, izgalmas személyiség révén túltekinthetünk a festői életművön – itt például nemcsak Ady, hanem Babits irányában is, magyarázatotelve az olyan lépésre, hogy Csinszka távozása után miért dönt úgy Babits: feleségül veszi Szabó Lőrinc neki átengedett kedvesét... Mégsem árt, ha óvatosan bánunk az arányokkal.)

A képek utóéletében viszont már mit sem számít a magánélet, hiszen „A másik Csinszka” mégis csak az igazi Márffyval ismertet meg. A festő ez időszakban több mint félszáz olajképet, pasztellt, számos akvarellt, grafikat készített a feleségéről, arcképeket, aktokat, kerti és társasági jeleneteket, melyekből gazdag válogatás került a Modembe. Jelentős részük magángyűjtőktől, de a különböző közgyűjtemények is kölcsönadták Márffy-képei-

ket: Debrecentől, Miskolctól, Hódmezővásárhelytől, a Magyar Nemzeti Galérián és a Petőfi Irodalmi Múzeumon át, a Janus Pannonius Múzeumig, a kecskeméti és székesfehérvári képtárakig.



A debreceni kiállításon a Csinszka-képek mellett szerencsére a környezet, a táj képei, az enteriőrök és csendéletek, valamint az önarcképek is föltűnnek. Míg Ady, Babits és Kosztolányiné ábrázolásai (utóbbi már Márffy műve), vagy a Móricznak ajánlott festmények az „előélet” és a művészeti atmoszféra érzékeltetését szolgálják, addig Márffy Csinszka-korszakának nem Csinszkaról szóló képei a festői lét-egész karakterét közvetítik. A festői „megérés” stációit, ahol a tárgyi kötöttség helyébe

az érzelmek játéka lép, s melyekre visszatekintve, Kassák írta 1942-ben, hogy Márffy ecsetjét nem a természeti valóság mozgatta, hanem „a képzelet, a bánat, a nyugalom és a vágy színei”.

Talán mégis Csinszka? – tettük föl a kérdést a *Nagyítás* című hetilap képzőművészeti rovatának kritikájában. Mert míg Csinszka múzsaságára, a Múza „születésekor”, Ady Endre, a nagybeteg költő utolsó évei nehezedtek olyan „szép” teherként, amely kapcsolatban a terhet átvevő asszony csillogásának élei természetyszerűleg eltompultak a költő sugárzása mellett, addig Ady halála után, Babits Mihály megkörnyékezősekor, majd újabb férjválasztása után Csinszka teljes valójában kiélhette a domináns Nő szerepét.

A csillogás egyébként végül őt magát emésztette föl. Mert a múzsa elrendelt sorsa azért Csinszkaival sem változott meg: a művészt kellett segítenie, és az „élni-hagyásra” vonatkozó megjegyzés azt is jelenti, hogy csak ön maga kiteljesítésével együtt tudja elérni a művész kiteljesedésének segítését. S Csinszka „jellemzése” a kiállítás révén azért lehet hiteles Márffy Ödön-kép egyúttal, mert a művészt legalább annyira jellemzi műzsaveválasztása, mint a stílusa.

A „Mi lett volna, ha...?” kérdése pusztán képzeletjáték, a fikció hatáskörébe tartozó lehetőség. Történetek szólhatnak így, de a történelem soha. Ezért nem is tesszük föl a kérdést: Mi lett volna Márffy Csinszka nélkül?



Pillanatkép a tárlatnyitóról (Fotó és reprodukciók: MODEM)



7. EZÜST NÉGYSZÖG

A lengyelországi Przemyslből indult, háromévenként megrendezett festészeti triennálé eredeti, az „ezüst négyszöget” adó négy országa (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia) mellé időközben csatlakozott Ukrajna, így az ötszöggé bővült.



A legfrissebb nemzetközi, kortárs képzőművészeti szemle még 2009-ben indult útnak a lengyel anyavárosból, majd Nagyváradon mutatták be az anyagot. Januárban érkezett Debrecenbe, itt január 16. és február 28. között volt látogatható az anyag, amely ezt követően Kassára és Lembergbe indult.

A triennálé fődíjasa a lengyel *Marian Waldemar Kuczma* lett, aki *Hajnal* című absztrakt festményével érdemelte ki az elismerést.

A Hajdú-Bihar megyei Önkormányzat díját *Urszula Chorobak* vehette át a megnyitón, őt a fotórealista munkáiért jutalmazták.



Részlet a kiállításból és felvételek a megnyitóról

Fotók:
ANDICS ÁRPÁD

ZÁRÁS JÚNIUS VÉGÉN. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságának lapzárta előtti tájékoztatása szerint a Déri Múzeum előre láthatóan Június 30-ig tart nyitva.

Erdélyi Márta, a Déri Múzeum Baráti Köre szervezője, a Baráti Kör Holló László Tagozatának titkára nemcsak a programok szervezésében és lebonyolításában jeleskedik, hanem önálló előadóműsorral is járja a kultúraszerező közösségeket. „Végy karjaidra, idő” című Sinka- emlékműsorát tavaly Debrecenben és az ország több településén bemutatta; idén, a Magyar Kultúra Napja ünnepeinek keretében Földesen és Hajdúsámszonban szerepelt.

Fotó: ANDICS ÁRPÁD



KOCSIS ISTVÁN TAMÁS: A CAMINO SZÍVE

A híres keresztény zarándokút, az El Camino végállomása a Santiago da Compostellában lévő Szent Jakab sírja. Kocsis István Tamás fotóművész új kiállítása, *A Camino szíve* erről a földrajzi és szellemi útról, a lelki elmélyülés, önismeret és tisztulás felé vezető zarándoklatról szól – a képek februárban voltak láthatók a Debreceni Mű–Terem Galériában.



(Andics Árpád felvételén Bölskei Gusztáv református püspök beszél a megnyitón)



Olyan ez, mint a Szent Grál, mert a kultikus helyhez a kultusz lényege, a belső mélység tartozik, amit akár szeretetnek is hívhatunk. Ezért is beszélhetünk a Camino szívééről.



(Metszet és keresztmetszet)

Debrecen
A város legszebb helye

A címben foglalt két megnevezés közötti alapvető különbség, hogy bár egyik sem tör a teljesség illúziójára, a metszet bevallottan is csak egy részt villant föl, míg a keresztmetszet egy olyan kivágást jelöl, amely vertikálisan és horizontálisan is kiterjed az egész határaiig, mintegy a vázát adja az Egésznek.

A Magyar Kultúra Napjára időzítve, két fotótárlatot láttunk Debrecenben: a Kölcsey-díjas Szipál Márton „Debreceni képek – új sorozat” című összeállítását a Kölcsey Központ Bényi Árpád Kiállítótermében; s a (főként a Debreceni Fotóklub és a Debreceni Új Fotóműhely vonzasköréből verbuválódott) fotográfusok „Keresztmetszet” című anyaga a Debreceni Művelődési Központ Belvárosi Galériájában állt.

A csoportkiállítás szemléje után tematikai, technikai és stílusbeli (horizontális) értelemben is elfogadjuk a „keresztmetszet” megjelölést ugyanúgy, mint esztétikai, sőt, generációbeli (vertikális) vonatkozásaiban. Nem egy megszokott keresztformát kapunk

azonban, hanem egy olyan szellemi képződményt, amelynek vízszintes szára szokatlanul széles, és – nem véve figyelembe a generációk „magasságát” – a függőlegesen húzott kereszttag rövid (a vízszintes szár alatti rész alig látszik). Ez azt jelenti, hogy a Debrecenben alkotó, vagy ide kapcsolódó fotográfusok aktuális kínálata művészileg is komolyan értékelhető reprezentációja az ismert és elismert vagy az ugyanerre a státuszra váró munkásságoknak.



Fotók: ANDICS ÁRPÁD

A 30 kiállító jelenléte (köztük Kocsis István Tamás, Máthé András, Rékasi Attila, Seres Géza, Süli István, Vencsellei István, másrésztől Andics Árpád, Csergő András, Nagy Zoltán, Sándor Margit, Varga Tamás, Vékony Dorottya) eleve feltételezi, hogy a kiállítás nem csupán aktuális szemle, de egy fajta „egyenrangúsítási” tér. S e térben a képek és szerzők most nem annyira esztétikai, mint szemléleti (színes; fekete-fehér, festményjelleg; fotógrafika, archaizálás; digitális kísérlet, torzítás; tárgyiasság, tiszta észlelés; montázs-szerkesztés, geometrikus konstrukció; plasztikus érzékiség, árnyék; tükröződés), illetve tematikai (épület; természet, akt; tárgy, jelenség; hangulat stb.) párbeszédet folytatnak egymással. Ráadásul ismételten fölbukkan a rész–egész kérdése, s éppen a részletek egésszé formálása hozza a legszebb izgalmakat.

Máthé András „kezei” szétfolyó képlékenységekben is képesek megidézni a plasztikus szoborszerűséget; Oravecz Attila aktrészletei geometrikus formákká stilizálódnak;

Andics Árpád levélerei a lét egyenes labirintusainak szimbólumai; már-már képzőművészi kísérlet Vékony Dorottya testen kívüli testisége; időszülya van Seres Géza archaizáló, „másik” Debrecenének; s a többi közt megejtő Sándor Margit Terhes nője, az élet teltségének plasztikus fényével.

Szipál Márton kiállítása lenne a metszet, melyről viszont azért nem tudunk érdemlegesen mondani, mert az „új sorozat” nincs befejezve (erre utal az állványra tett és lábhoz támasztott három kép). Nem igen ment tovább még az épület-toposzkodnál, bár a nézőpontok ígértesek. Debrecen díszpolgárai szituációs portrék lennének, de a mesterkélettség szinte mindenütt ugyanaz, csak az arcok másak, s a tizenegy közül öt képen szerepel attribútumként a könyv, ami nem vall túl nagy fantáziára. Igaz, a díszpolgárok nem úgy viselkednek, mint a hollywoodi hírnevet adó sztárok. Sajnos, látszik, hogy a szellemi magasabbrendűséggel nehezebb bánni, mint a celeb-pózókkal. Még ha ezt épp fordítva gondoltuk volna is.



„IPARI” TÁRLAT. Bánáti János (Ferenczy Noémi-díjas belsőépítész) és Szentpéteri Tibor (szintén Ferenczy Noémi-díjjal kitüntetett formatervező kiállítását március 1–18. között láthattuk Debrecenben, a Belvárosi Galériában

Fotó: ANDICS ÁRPÁD

Tar Károly költő karácsonyi–újévi ajándék gyanánt (de 2010-es kiadási évszámjelzettel) két újabb kötettel lepte meg olvasóit. *A túnt idők nyomában* című, László Ákos és Vincze László grafikáival illusztrált kötet (zsebbe simuló, franciás méretével, de hangnemével is) a 2000 óta kiadott 17 verskötet sorába illeszkedik, tizennyolcadikként. Ezt a sort csak ezzel a mostani könyvvel szinte egy időben megjelent, Holló László festményeinek inspirációjára készített, *A szépség csodája* című, nagyobb alakú, színes Holló-reprodukciókkal közreadott verses albuma szakította meg.

Azaz: nem is törte meg ezt a szép ívű vonalat, hiszen a költői beszédmód Tar Károlynál itt is a maga természetességével alakul, árnyalódik egy-egy újabb formai megoldással vagy a hétköznapiakra kitékintő téma világ egy s más újabb, aktuális, de a lírai énen átszűrt motívumával. A Holló-versalbumot a folyóirat előző kötetében már bemutatam. Most csupán annyit idézünk föl ebből, hogy a megelőző kötetben már volt egy Holló emlékének ajánlott vers (*A szépség csodája* című költemény itt is helyet kapott), ez a ciklus pedig egészében motiválta a költői alaphelyzetet. A festményeken fellelhető témák, motívumok, hangulatok nem maradtak meg a múltban, nem száradtak bele a festékbe, hanem e múltba fordulás (avagy a múlt művészi újratertemzése) révén

a mai kor emberének hangján annak hangulatait szólaltatták meg.

S *A túnt idők nyomában* című kötetet lapozgatva, a kor helyett írhatnánk korosztályt, a mai korban élő hetveneseket. Hiszen mind a klasszikus (gyakran népdalhangú, de nemes csengésű) verseszmény, mind a világhoz fordulás, abban pedig a hit (vagy épp a hit magasodásával egyre élesebben látható, de eltűnő erények iránti nosztalgia), s mind a már eltávozott művészbáratok (például Bényi Árpád, Sesztay Zsolt) emlékének adózó versek révén a mai öregek tudása, világlátása és helykeresése tükröződik vissza a sorokban.

Hogy a lemondás is ott lenne a fájdalmat széppé alakító megszólalásban?

Az „öregéről” (*Ott ülnek félve*) írja:

*„Ott ülnek félve, / észrevétlen,
s mögöttük egy élet / szenvedése,
nem álmodnak már / délibábot,
vágjuk sincs már, csak / a holdvilágon.”*

Idéztem ezt a rövid verset több okból: Az ellesett hangulatokba Tar Károly képes filozófiai (vagy erkölcsi) mondanivalót sűríteni. A búcsúzásban-búcsúztatásban bár ott van a fájdalom, ám nem hagyja el a költőt a szépség megújulásreménye. (Kis remekműve a *Hallgat a csend*, vagy a *Fúj a szellő*.) S közben tiltakozik is: nem a múltért, hanem a jövőért!

*Tar Károly márciusi
kötetbemutatója a DMK
Pódiumtermében*

Fotó: ANDICS ÁRPÁD



HOLLÓ ILA: A FÉNY TÜKRÉBEN

*Az költő és festő új kötetének bemutatója a Déri Múzeumban
(Rím Könyvkiadó, 2010. Budapest, 200 oldal, ára: 2500 Ft.)*

„Holló Ila népi ihletésű, közérthető versei, prózai írásai egy olyan idealizált alkotót állítanak elénk, aki mesebeli egyszerűséggel, természetességgel szól életről, halálról. Szülőföldjéhez kötődő emlékeit, gyermekkorát meghatározó közvetlenséggel szólaltatja meg. Ezek közül is kiemelkedik az édesanyjához írt verssorozat, amely – boldog családi ünnepekről, önfeledt Tisza-parti évekről tudósít – ugyanakkor méltó nekrológot állít a rajongásig szeretett *Mamának*. (...) A legmegrázóbb költemények, elbeszélések: *Az ecset magánya*, *A múzsa árnyéka*, *A természet tisztelete*, *Emberséggel az anyagföldön*, *Szimfónia a szél határán*, *Boldogság*. Az idézett művek közül a két utóbbiban kitérül egy új világ. Ugyanis megismerkedett dr. Márton Gyula híres geológussal, akivel egy évtizede boldogságban élnek. Ez a kapcsolat Holló Ila figyelmét a természettudományok – a barlangok, az ásványok, a földmélyi kincsek – felé fordította. Olyannyira hatással vannak egymás munkájára, hogy dr. Márton Gyula szülővárosában, Hajdúsámsonban múzeumot alapítottak, amely a kutató-geológus (...) munkáit összegzi, mutatja be gazdag képi és írásos anyaggal. Ebben a gyűjteményben – természetesen – megtalálhatjuk Holló Ila irodalmi és képzőművészeti alkotásait is.” E méltató sorokat a könyvről – Holló Ila költő és festőművész második kötetéről (az első *Szívárvány* címmel jelent meg 2001-ben) – Madár János költő írta.

Úgy véli, hogy ebben az összeállításban is folytatódik alkotói világának népi indíttatása, a másokért is élő ember felelőssége, ám költészete kitérül a társadalom, a történelem, valamint a természet(tudomány) újabb problémakörének irányában. Mindazonáltal tanúskodik a költői és festői folytonosságról – erre utal a kötet címe. A versek, prózák, festmények (tájképek és portrék), illetve a dokumentumfotók jól kiegészítik egymást, azt is jelölve egyben, hogy nemcsak az irodalom és képzőművészet választhatatlan egymástól el Holló Ila életében, hanem a kulturális közéletben vállalt szerep is hozzátartozik a teljességhez.

*Holló Ila festménye
A lélek szabadsága
című trilógiából*



A kötetben fellelhető dokumentumképek, melyek nemcsak II. Rákóczi Ferenc, Vay Ádám, Bocskai István és Bolyai János portréit mutatják be, hanem a képek adományozását is. Rákóczi fejedelem arcmasát például a hajdúsámsoni II. Rákóczi Ferenc általános és művé-

szeti iskolának, Vay Ádám portréját Vajára, az ottani múzeumnak, Bocskait a hajdúszoboszlói Bocskai István Hagyományőrző Egyesületnek, Bolyai János hadmérnök arcképét pedig a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemnek ajándékozta. A portrék mellett az eseményről készített fotók is megtalálhatók a kötetben; alkalmi versek szintén kapcsolódnak az eseményekhez. Bolyait idézi *A felülmúlhatatlan matematikus*, II. Rákóczi Ferenc emléke szól az *Egy szívvel, egy lélekkel* című versből, de itt olvassuk a Bocskai István emlékére, illetve a Vay Ádámot megidézző *Igazság és hűség* című költeményeket.

S egészítsük ki a jótékonyági sort a karitatív jelenléttel: művészeti adományaival Holló Ila rendszeresen segít az elesetteknek, az ide kapcsolódó költői vallomássorozat pedig a kötetben is föllelhető *Szeretet a fényben*, illetve a *Szeretet művészete* párversei, *A szeretet dallama a fény ölen* vagy a *Segíteni az életért!* című alkotások. A magunk részéről fontosnak tartjuk – az édesanya-versek mellett – a hitélettel, a személyes, belső vállalásokkal, az ünnepekkel és az erkölcsi reflexiókkal körbejárt-megtöltött műveket, az esztétikai megformáltság és az üzenet szempontjából egyaránt.

Holló Ila „prózái” az irodalmi fordulatokat sem nélkülöző alkalmi szövegek – az alkotói önkifejezéshez igazán csak az ars poétikus, vallomásjellegű írások kapcsolódnak –, s ebből a sorból a „vendégszövegek” sem hiányoznak, melyek nagyobb részt Holló Ila és dr. Márton Gyula tevékenységét, eredményeit méltatják. Dokumentumértékiük tagadhatatlan, azonban talán szerencsésebb lett volna azokat egy külön kötetben közölni. A versek önálló közreadása jobban kiemelné a költői hangsúlyokat (de az olykori esetlegességeket is), így viszont a könyv műfajának meghatározásával akad egy kis gondunk. Holló Ila a borítóra ezt írta a cím alá: „versek, prózák, életképek, elbeszélések”.

E sűrű összeállításban leginkább az életkép dominál, sugallva egyúttal a sűrű közéleti és a gazdag belső, lelkiéleti habitust és karaktert. A szándék, persze, részben érthető: ez a könyv nemcsak Holló Ila kötete, hanem a Márton Gyuláé is. A szeretet és az e kapocccsal újra tartalmassá tett élet dokumentálja önmagát. Másoknak, tanulságul is.

A Déri Múzeum és a Déri Múzeum Baráti Köre áprilisi és májusi programjaiból



Április 14. – 15 óra: Sinka István-emlékműsor (a Költészet Napja alkalmából) a Csapó-kerti Közösségi Házban; közreműködik: Erdélyi Márta, Dukai Zsuzsanna és Erdei Sándor

Április 22. – 15 óra: „A Hortobágy szerelmese volt” – kiállítás dr. Radó András ornitológiai gyűjteményéből a balmazújvárosi Semsey Andor Múzeumban

Április 22. – 15 óra: Hajdúsámson kulturális értékei – A baráti kör kirándulása

Április 23. – 15 óra: Holló Ila A fény tükrében című kötetének bemutatója; beszélgetés az alkotóval; utána, 16 órától: a „Tengerre, magyar!” – Fiume magyar emlékezete című időszaki kiállításban tárlatvezetést tart: Karacs János.

Április 27. – 15 óra: Festmények és népi munkaeszközök – Kiállítás Egerházi Imre festőművész hagyatékából a Medgyessy-emlékmúzeum Kortárs Művészeti galériájában

Április 27. – 17 óra: „Amikor az ember nincs es ezen a világon” – Paraszti nemi kultúra és nemi élet Csíkszentdomokoson. A könyv bemutatója, anélkül a könyv szerzőjével, Balázs Lajossal. A kötetet bemutatja és a beszélgetést vezeti: dr. Vajda Mária a Déri Múzeum Dísztermében

Május 1. – 11 óra: – Emlékezés Bertók Lajos Jászai-díjas színművészre Bocskaikertben.

Május 28. – 16.30 óra: Adonyi Sztancs János író könyveinek (Nászetetés, Arisztokraták I–II.) bemutatója; a szerzővel Erdei Sándor újságíró beszélget a Benedek Elek Könyvtárban.

... továbbá:

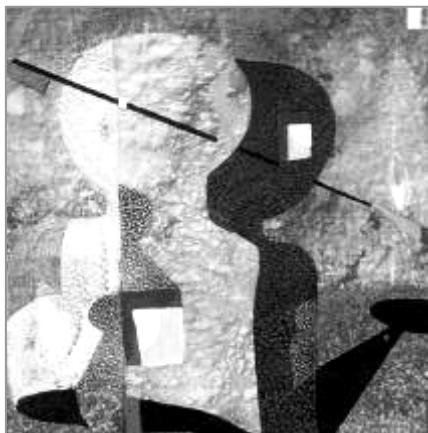
Barbarikum

Kocsis Csaba fotográfus, író *Barbarikum* című tárlata január 31. és február 12. között volt látható Debrecenben, a DOTE Elméleti Galériában. Kocsis Csaba 5 éve rendez fotográfikai szemléket; két állandó kiállítása van, és öt tárlata járja az országot.

Hagyomány és mélység

Szeifert Imre festőművész kiállítását január 30. és február 12. között láttuk a debreceni Élettudományi Galériában. Képein a hagyományos természetábrázolás formavilága sajátos mélységű (s közben egyre halványuló) színekkel és színélményekkel társulnak.

A „díszlet” mögött



Kelebi Kiss István festménye

A fővárosi Kelebi Kiss István képzőművész kiállítását február 14–26. között mutatta be a DOTE Elméleti Galéria. Kelebi Kiss – saját megfogalmazása szerint – a látvány, a „díszlet” mögötti tartalmakat keresi, ablakokat nyitogatva a mikro- és makrovilág felé. Ehhez erős irodalmi kötődései is segítséget nyújtanak (eddig két verseskötetete jelent meg). Munkái egy részét ezért „illusztratív” jellegűnek tekinti.



Fehér Csaba grafikusművész kiállítását február 20-án nyitotta meg Szepessy Béla grafikusművész a Grafikusok Ajtói Dürer Egyesülete debreceni Tetőtér Műhely galériájában; a tárlat március közepéig állt

Városképek

László Ákos, Tiszavölgyi Ferenc és Vámosi Tamás festő- és grafikusművészek kiállítását rendezte meg évi rendes első időszaki bemutatóján a Havrics Galéria a Debreceni Malomparkban. A debreceni, budapesti és pécsi alkotók két különböző generációhoz tartoznak, szemléletük, indíttatásuk és stíluseszmenyük is más, ami azonban most összekötötte őket, az a városképi tematika volt – Debrecentől Párizsig.

Tavaszköszöntő

E. Lakatos Aranka szobrászművész kiállítása – mely sűrítve-válogatva tükrözte a tavaly Józsan látott *Úton* című összegző tárlatának anyagát, március 10–24. között fogadta a látogatókat a Kölcsey-főiskola Bakoss Tibor Kisgalériájában.



Hajdúböszörmény, a „Festők Városa”

Sántha Antal képzőművészeti gyűjteményének kiállítását április 1-ején nyitotta meg Székelyhidi Ágoston művészeti író a böszörményi Silye Gábor Művelődési Központ kiállítótermében és emeleti galériájában. A gyűjtő érdeklődését mintegy három évtizeddel ezelőtt egy Maghy Zoltántól vásárolt kép keltette föl. Bemutatott kollekcója a helyi festészet utóbbi egy évszázadát öleli fel, s azt a 600 éves mezőváros évfordulójára ajánlja a közönségnek.

„Ott, ahol a Kelet a Nyugattal találkozik”

A lublini Szentháromság-kápolna freskóit bemutató kiállítás az elmúlt évben Debrecenben, a Medgyessy-emplékmúzeumba utazott, most pedig – március 1. és április 30. között – Mátészalkán, a Szatmári Múzeumban látható. (A kiállítást dr. Magyar Márta etnográfus nyitotta meg, aki egyébként egyik „gondozója” volt a debreceni bemutatónak, s kapcsolattartó a két testvérintézmény, a Déri Múzeum és a Lublini Vármúzeum között). A 45 tablón bemutatott, eredetileg 1416 körül készített freskók is tanúskodnak a gótikus művészet területén jelentkező keleti templomművészet sajátos megjelenéséről.



A RÉGI ÉS AZ ÚJ DEBRECEN

Képeslap-kiállítás dr. Nagy Attila gyűjteményéből

Dr. Nagy Attila (aki „civilben” urulógus szakorvos) nemcsak városvédő könyveiről, harcos publicisztikáiról, vitairatairól ismert, a hivatalos városvezetés (vagy más intézményi hatalmak) szívébe magát nem föltétlenül belépő lokálpatrióta értékmentő korábban Bencze Tamás képeslap-gyűjtővel ápolat kapcsolatára építette saját kollekciónak kialakítását. Korábban közösen jegyezték (2002-ben) az *Üdvözet a régi Debrecenből* című, nagy sikerű albumot (melynek utánnymására is szükség volt), majd 2006-ban *Boldog emlékü Debrecen* címmel adták ki a régi képeket, képeslapokat, illetve a korabeli metszetek és pontos térképek alapján készített rajzokat összegyűjtő várostörténeti albumot. Nagy Attila rendszeresen jelentkezik saját tervezésű, valamint régi lapokat feldolgozó kártyáival, tematikus képeslap-mappáival, 2010-re pedig egy olyan asztali naptárat készített, amely 25 kivágható, régi városképeket ábrázoló képeslapot tartalmazott Debrecenről és a Hortobágyról.



A Csonkatemplom 1908-ban – kupoláját egy évvel korábban, 1907-ben szakította le egy nevezetes orkán

(Dr. Nagy Attila A régi és az új Debrecen című kiállítása február 13–26. között volt megtekinthető a Debreceni Egyetem Élettudományi Galériájában)

Debrecen egyik széttört gyöngyszeme:

a régi Kálvin tér – az 1920-as évekből, Izsó Miklós Csokonai-szobra még az eredeti helyén





Az 1904-ben elkészült vasúti pályaudvar a debrecenieknek ma is csak a Nagyállomás. Az 1911-ben készült képeslapról látjuk, hogy valóban a város egyik „nagyága” lehetne, ha a bombázás után például az eredeti visszaállítására törekedtek volna...



A Deák Ferenc utcai zsinagóga 1897-ben épült. A második világháborús bombázások ugyan a csodával határos módon megkímélték, de sorsa a kupola 1947-es leégésekor (felgyújtásakor?) megpecsételődött. Több mint egy évtizedig állt romosan, akkor lebontották.

(Retro)spektív

Dr. Nagy Attila naptára mellett újra előveszem a Nagy–Bencze szerzőpáros korábbi albumait. A *Boldog emlékü Debrecen* képanyaga mélyről merít: nemcsak a képeslapok, sőt, a fotografiai eljárás megjelenéséig megy vissza az időben, hanem elkalauzol például az 1802-ben leégett András-templom korába is. (Itt láthatjuk Szegedy Károly grafikus, helytörténeti kutató korabeli stílushoz, építési szokásokhoz hű, perspektivikus épület- és városképrajzait, s ugyancsak hat lapja szerepel a következő, a tűzvészek utáni Debrecent bemutató fejezetben.

Nagy Attila nemcsak a képeslapjait adja közre, hanem saját fotóin a régít az újjal veti egybe. A korszak szimbolikus (líciumfa), tárgyi (az András-templom megmaradt zárszerkezete) és épített (a „postamester háza”) tanúit így is, úgy is megőrizhetjük, de ami sajnálatos: az épített kultúrában, a városképi környezetben egyre kevesebb a nyoma a réginek.

A XIX. század végét és a századfordulót már képeslapok is dokumentálják (ritka sorozat darabjai a – Letzer-testvérek kiadásában, 1868-ban – kemény lapokon megjelent fényké-

pek, amelyek a postai képeslapok elődjének is tekinthetők). A helytörténeti mellett életmód- és mentalitás-dokumentumok azok a képeslapok, ahol az előlapon is hosszabb szövegrész olvasható az egyszerű üdvözlő, aláíráson vagy dátumon túl. Ilyenből is számos darabra lehet bukanni, s feltűnnek az ehhez hasonló lapok a régiségpiacon és árveréseken.

A postai lapok sorának korabeli fotókkal, hírlapi képekkel való párhuzamos felidézése természetesen a képeslap „idealizáló” jellegére is rámutat, és szó sincs arról, hogy a mai életér-igények mellett valamilyen régi, lakható és élhető formát kívánánk magunknak minden esetben és mindenáron, a mai fotók a régiek mellett bizony, a nosztalgiát szóltítják meg. S tudjuk, hogy a nosztalgia lényege a hiány...

Teljesen új rész a könyvben is a hortobágyi életképekből való válogatás (amelyek a korban még divatos zsánerképek és olajnyomatok világát idézik fel), és ezt a szemléleti vonalat követi az említett asztali naptár. Több köztéri szobor szintén látható – régi fényében s mai környezetben, a *Múlthatatlan emlékek* fejezetben pedig először közölték Róth Miksának az egykori Tisza István Tudományegyetem központi épületét díszítő üveglak-terveit. Művészi értéküknél is fontosabb üzenetük: az öt üveglakon öt protestáns város, Debrecen, Genf, Züriich, Utrecht és Wittenberg látható – utóbbiaknak még áll az óvárosa.

A Nagyalomástól a Margit fürdőig vezető „időutazás”, illetve a klasszicista városmagot és annak átépítését bemutató képlap-anyag (valamint a nagyverdei sorozat) idézi leginkább vissza a 2002-es albumot, ám jóval több és részben más felvétel szerepel a *Boldog emlékü Debrecenben*. Például (a címre is visszautalva) olyan, manapság vagy az elmúlt évtizedekben készült fotók, melyek a szerzők ama fájdalmát „illusztrálják”, hogy a város számos pontja és régi épület- vagy településszerkezeti „kincse” felelőtlen tervezők áldozata lett. (A felelős tervezésre egyébként Nagy Attila folyamatosan s a lehető legtöbb fórumon felhívja a figyelmet.)



*Egy már számtalanszor felelevenített képeslap az 1914-es Piacz utcáról. Bizony, szép a mai tér, nagy és levegős, de még több levegőt éreznénk, ha több lenne a fa...
(A lapok Nagy Attila gyűjteményéből származnak)*

KITÖRÉSI KÍSÉRLET A KÉPSZABADSÁGBA AZ EMLÉKEK IDŐZÁRVÁNYÁBÓL

Brugós Zenóbia grafikus- és festőművész kiállítása a DOTE Elméleti Galériában
(Elhangzott 2010. március 28-án, a kiállítás megnyitóján)

Vajon meddig tart a vándorút hazáig? Fölteszem a kérdést úgy is, mint egy fizikai távolságbejárás, illetve, annak időbeli kereteit faggatva; de föltehető egyúttal a kép címével magára a festményre utalva: Meddig tart a kép, a *Vándorút hazáig*, és a többi festmény?

Befejeződik-e a kerettel – egyrészt azzal, hogy elindultam valahonnan, és számos kaland, sorsfordulat után, megfáradva és vágyakozva, megérkeztem valahová, vagy csak akkor teljesedik ki, amikor megértetem a vándorút, olykor a hazáig tartó kálvária, nekem szánt üzenetét?



Brugós Zenóbia:
Vándorút hazáig

És befejeződik-e a képkerettel, hogy a művész egy meghatározott felületbe belefoglalja a gyakran meghatározhatatlan idő és tér archaikus képi jeleit; befejeződik-e azzal, hogy címet ad neki, alkalomadtán kiállítja; és befejeződik-e azzal, hogy a szöveggel, mint a festmény címadásban megformálódó alkotói interpretációjával, orientálja a nézőt egy számára lehetséges jelentés felé?

Úgy vélem, a kép valójában nem fejeződik be, bármennyire is fölkelte a befejezettség érzetét vagy látszatát. A festmény csupán egy állomás a vándorúton – hazáig. Egy vibráló feszültségtől pillanatnyilag mentesülő „megállapodás”: tehát hogy viaskodásaim most éppen így foglalhatók össze, ahogyan azok láthatók; hogy létrejöttek bizonyos kapcsolatok az emberek között, az emberek és a természetfölötti között, a természetfölötti és az ösztönös, ősi, mély indulatok között, a transzcendens és a fizikai, az asztrális és a mentális, a szem, a lélek és a kéz között.

Egy megállapodást látunk – s nemcsak a szó „megnyugvás” értelmében, de megállapodást a konszenzus, a kompromisszum vagy a szövetség értelmében is.

A *Vándorút hazáig* nem fejeződik be a hazaérkezéssel vagy azzal a pillanattal, amiről – feloldódva a pillanatban – úgy érezzük, hogy akkor és ott éppen otthon vagyunk. Sőt, nem is a hazaérkezés pillanata számít, hanem az odáig vezető út.

Hasonlóan ahhoz, amit az igazságról gondolunk, vagy hiszünk. Tudniillik, hogy az igazság keresésében nem az igazság, hanem a keresés a fontos. Avagy biblikus értelemben – Isten az igazság, az út, az élet – az igazság (nevezük így) „életfunkciójának” legerősebb motiválója, mozgatója maga a hozzá vezető út.

A *Vándorút hazáig* csupán kettőt fogalmaz meg a három alapkérdés közül, nevezetesen arra ad választ, hogy honnan jöttél, és hová mész. A harmadik kérdést – hogy Ki vagy? – mindenkinek magának kell föltennie.

A művész itt nem kérdezhet, és nem válaszolhat mások helyett – a képen vagy képekben megfogalmazott válaszai végtelenül személyesek, és csupán annyiban egyetemesek, amennyiben magával a kérdés helyzetével és kontextusával kiemelnek, fölemelnek a tárgyi világból.

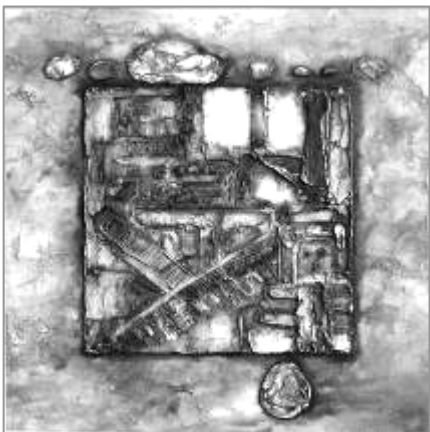
Ahhoz, hogy valaki meg tudja fogalmazni a választát a „Ki vagy?” kérdésére, nem elég az egyszerű státuszfelsorolás. A művész esetében végképp nem elegendő. Nem elég összeállítani az életrajzot – listázva és kiemelve abból a legfontosabb állomásokat, számba véve a státuszjegyek között a motivációkat, a szükségleteket és célokat; sőt, még az sem elegendő, hogy válaszadási kísérletünk során belépjünk a kapcsolatok labirintusába.

Kell egy vezérjegy, egy vezető fonál, ha úgy tetszik, Araidné fonala. Egy fonál, ami összeköti a szimbolikusan kivetett háló szemeit, és kifogott vagy partra vetett halakból halászokká válhatunk. S ami összeköti az eget a földdel, a lélek mélylabirintusait a bevilágító csillagokkal.



Brugós Zenóbia: Orionos ládatető

Lent: *Kapcsolatok labirintusában I–II.*



Ami megerősíti a hinta kötélzászlait a viharban. Ami ezt a férfi és nő közötti, az ég és föld közötti, a félelmek és a vágyak közötti, a tenger hullámai s a hullámokra ereszkedő felhők vagy hegyek közötti sors-hintázást nem a félelem és kiszolgáltatottság menekülés-tragédiájává, hanem egy katartikusán szép és megtisztító játékká változtatja, ahol éppen az őselemekben megmártózva tisztulunk meg teljesen.



Brugós Zenóbia: Hinta a viharban

Lent: Ha a vihar elcsitul



Ezt a vezérjegyet világképnek is nevezhetjük, a világ képének közepén pedig mi magunk állunk – magunkat is csak képként látjuk és érzékeljük, ha úgy tetszik: tisztuló felületre vágyó tükkörképnek. Az *imago mundi* mintájára úgy építjük föl az életünket, hogy a szent és profán kettős vonzásában, a biztonság tereinek közepén ásunk egy kutat, emelünk egy szentélyt – egy templomot akár –, és a „Ki vagy?” kérdésére azzal adok/adunk választ, ahogyan és amit tesztek/teszünk.

A *Vándorút hazáig* allegóriájában tehát úgy tudom megválaszolni a harmadik kérdést, hogy az időbeli és térbeli keretek között kijelölöm az időben és térben megragadhatatlant. Megrajzolom a világképet: tisztában vagyok erkölcsi normáimmal, saját kulturális meghatározottságommal, közösségi küldetésemmel, alakítható, egyéni sorsommal. Megrajzolom a világról alkotott képet: például megvizsgálom, mettől meddig tart számomra a világ, fölmérem, vajon belefér-e ebbe a világba a tudat alatt működő élet- és halálösztön, hogy milyen helye van benne a tárgyak, az anyagok mellett a lelki tényezőknek és a szellemi tartalmaknak.

Végül úgy helyezem el önmagamat ebben a világban, hogy benne én magam leszek az út: valahonnan valahová; otthonról hazáig; a testtől a lélekig s a szellemig; a kút mélyétől a templomok tornyára ülő csillagokig (tehát a múlt és jövő között); s akkor tudom meg, hogy ki vagyok, mikor rádöbbenek: Idegen vagyok.

Mivel (mint saját, személyes világ) önmagam mozdulatlan középpontja vagyok, olyan pillanatokat élek át, melyekről tudom, hogy akár az „utolsó pillanatok” is lehetnek, közben fel kell mérnem a mozdulatlanság biztonságát adó felelősséget ebben az állandó, örök vándorlásban.

Vajon egy olyan világ képét mutatom-e, amely hozzáad valami önértéket az isteni univerzumhoz, vagy elvesz abból?

S mit tudok hozzáadni? Minden egyes, megválaszolt kérdés, a „Ki vagy?” delphi jósda-figyelmeztetésre adott válasz hoz-

záad valamit a világhoz, afféle profán angyali üdvözlétként jelenti be a jó hírt, hogy ez a világ nem megmenthetetlen. A válaszadási szándék, de már a kérdezői alaphelyzet is optimistává teszi a létezést, mert hiába halunk meg, válaszaink megmaradnak, a hazáig tartó vándorút emléke ott fogja kísérni az összes többi utazást; része lesznek az emlékezetnek.

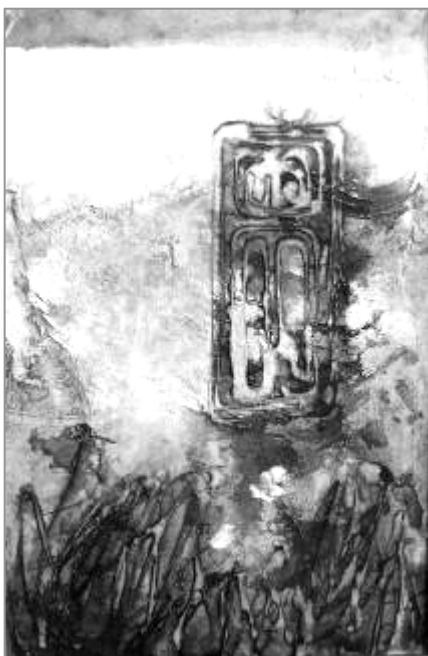
Mert a kép már csak azért sem fejeződhet be a kereteknél, az utazás nem érhet véget a hazaérkezéssel, mert egyrészt magyarázatot kell találni az idegenség-érzésre, másrészt a folyamatos, alkotó emlékezésben meg kell különböztetni a valóságosat az elképzelttől, az eseménytárgyiasságot az átalakító rekonstrukciótól. Az emlékek időzárványa mindvégig titok marad.

Habár érti ezt a zárványt az emléktulajdonos, akár azokat a székely rovásjeleket, melyekkel a vándorút során találkozott, az elhagyott táborhelyek csöndes melankóliájával néz szembe a ténnyel, hogy nem lehet mindenre és mindenkire emlékezni. Sőt, a hazáig tartó vándorút során épp azt tanulja meg, hogyan válogasson az emlékek közül, mondjuk egy illatos szoba, a tavaszi zsongás vagy a virtusok ritmusa között. Örök vívódások ezek, ráadásul az emlékezés retrospektív valóságkonstruálása eleve lehetetlenné teszi, hogy valamit befejezzünk.

Talán csak arra van esély, hogy választ adjunk, válaszolni kísérreljünk a Honnan jöttél és a hová mész kérdése mellett a harmadikra: Ki vagy?

Brugós Zenóbia nem Csíkszereda és Debrecen között, s nem is a 60 esztendő tükrében sorolja fel státuszát e válaszban, nem az 1975-től datálható önálló kiállítások mentén szól. Míg tart a *Vándorút hazáig* – folyton szembenézve s elszakítva önmagával, hogy megszüntesse az idegenség-érzést, beleadja magát teljesen az

anyagba, a lélek anyagfoglalataiba, az őselemekbe, a plasztikusan is érzékelhető felületbe, az illúzióba, hogy fontos tudnunk, kik vagyunk a világban.



Brugós Zenóbia: Emlékeim időzárványa

De hogyan hangzik/hangozhat Brugós Zenóbia válasza – ha már ily sokat foglalkoztunk a vándorút, a kérdés helyzetével, ennyit beszélünk képeiről (s a szövegbe foglalva szinte minden képcíme el is hangzott)?

Ha a cselekvésem határozza meg azt, hogy kivagyok, nos „én a belső magasságok Titkait kutatom” – mondaná Brugós Zenóbia.

S mi megértenénk, ha rálépünk a festmények fölkínálta vándorút ösvényére.



PÉNTEK IMRE: FÉLREBESZÉD

Pannon Tükör Könyvek, 2009.

Péntek (Molnár) Imrét nem kisebb poétamester, mint Nagy László ajánlotta az 1974-ben megjelent első verseskötetéről (*Éjféli pályaudvar*) Radnóti-díjra. Azóta öt könyve látott napvilágot: *Édesség anti-reklám*, 1979; *Lemondóka*, 1984; *Holt verseny*, 1992; *Kényszer&képzetek*, 1995; *Vi(g)aszkereskedés* (2202). A tavaly megjelent *Félrebeszéd* tehát, mint hetedik kötet: az aktuális költői helyzetjelentés mellett „sorsválasztó” összegző, vissza- és előretételező könyve. S legalább ilyen szimbolikus a 7-es szám mellett a 40-es: ugyanis a kötet megjelenésekor éppen 40 esztendeje tűnt föl Péntek Imre neve az 1969-es *Elérhetetlen föld I.* című antológiában, mely azért is nevezetes, mert az akkor indult *Kilencek* költőcsoport finom „forradalmi” megnyilvánulásának volt tekinthető.

Máig jellemző „fanyar ízei”, groteszk látásmódja már az induláskor is megkülönböztette Péntek költészetét, lírai beszédmódját az egyébként hasonló „népi” karaktert más és más költői habitusvonásokkal körbejáró-kidomborító költőktől. Nem járunk messze az igazságtól, ha azt érezzük: Péntek megszólalásai voltak leginkább „életbe-vágóak”, s minden költői játék mellett a legkomolyabb valóságélelmények. – Vagy éppen a játék emelte tragikumává ezt a lírát? Viccelődni az akasztófa árnyékában (persze, csak afféle szellemi-lelki akasztásokról volt szó); kicsúfolni a hatalmat; vagy kifosztottan büszkélkedni, hogy azért mégsem üres a zseb, mert teli van reménnyel; s még a szerelmes-verset is úgy írni, hogy a kedvessel együtt nekik jutott kis kaland sem lehet más, mint a félelem, a szonett utolsó sorából küldve keserű nyés mosolyt a szorongás-árnyéknak?

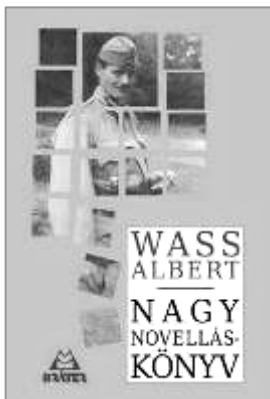
Péntek Imre fanyar humora egyik építőköve volt (s az ma is) „túlélés-költészetének”. Méltatói, elemzői már korábban fölhívták rá a figyelmet, hogy ezt a költészetbe oltott játékot, illetve ezt a játékban kiélezett kritikát másrészt az a képtelenség táplálta, hogy miként szeretheti egy nép a saját gyilkosait!?

S Péntek Imre a kérdő- felkiáltójelnél még is áll. Játszik a sorrendjükkal, mint egy sor

renddel (akár a rendjelekkel is, mint masírozó tábornokokkal), miközben a felkiáltójel nála nem a parancs, hanem a figyelmeztetés, a kérdőjel pedig nem magyarázatokat vár, hanem igeneket és nemeket, elutasítva minden nemtelenséget. A költő bizonyára megbocsátja, ha méltatása közben magam is játszani kezdtem a szóval, de hiszen a versei éppen arra hívnak, hogy folytassuk a gondolatot, lépjunk be költői játékaiba, hogy legyünk partnerei a megmenekülésben (vagy legalább az ön-megmenekítésben).

Ha megfigyeltük, a korábbi kötetek mindegyike (az első kivételével) már a címében is ott rejtette, vagy éppen hangosan hirdette a játékot, a fanyarságot. A *Lemondóka* vagy a *Holt verseny* ötletéből inkább még a fájdalom szól, a *Vi(g)aszkereskedés* már megsokszorozott s önostorozott játék: viaszkereskedés (a panoptikumok álcaszomorúságával), vigaszkeresés, jelentéstenek kétségbeesésével, de így együtt: vádbeszéd a kor ellen.

Az újabb kötetek (most is) mindig válogattak az előzőekből, az új versek kapcsolódnak a korábbiakhoz, mintegy a továbbírás, az új értelmezés, jelentéskonstruálás, az úton lévő önmegismerés jegyében. A mélyülő önmegismeretből mégsem „félrebeszéd”, s nem is félretehető versbeszéd lesz, hanem tett.



Wass Albert: Nagy novelláskönyv

(Kráter. 1152 o. 4.900 Ft)

Részlet Turcsány Péter kiadói ajánlásából:

„... Megtalált és kimondott életsorsok történetei, többnyire drámai pillanatai, rejtőző majd ki-kitárulkozó vallomások teszik kortársai között már fiatalon mesterek társává, illetve elismert mesterré. (...) A novellistát (is) tartós és osztatlan elismerés fogadja. 1934–’36 között különleges, élet- és létfagató paraboláira is érvényes a költő Pilinszky János felismerő jellemzése: 'Érzékeny, szemlélődő lélek, mondatai az álom varázslatával hatnak, mégis fegyelmezett, szigorú stílus ez. Emberek, városok és tájak tűnő hangulata éi soraiban, mellékesen, mert csak egy fontos: a pillanat, mikor minden mulandó értéket és értelmet kap, csak egy pillanatra, de ennek a pillanatnak emléke – múlthatatlan.'

Ugyanebben az időben már a havasi és városi ember ellentéte, a mezősegi románság, magyarság, százság és zsidó világ is hiteles képekben, pszichikai realitásmódban ábrázolódik novelláiban. Különböző nézőpontú írói beállítái, a korszak szimultán és polifon előadásmódja kiemeli kortársai közül a még ifjú író. A front, a 2. világháború Erdélynek és Magyarországának tragédiáját fájdalmas realizmussal örökíti meg a *Valaki tévedett* című kötet novellasorozatában. *A Te és a világ* epigrammatikus tanítás-történeti filozófiai tágasságával emelkednek ki a háború utáni időszak prózájából. Tömörsege és bölcsessége sok későbbi magyar írónak előlegezi meg stílusirányát (Örkény István, Mészöly Miklós stb.)

A világirodalomban is otthonos író látomásos alkata teszi alkalmassá, hogy realista és parabolisztikus munkáiban az emigrációs sors nagy kérdéseit és a nemzetrészeire szakadt magyarság előtte kimondhatatlan igazságait fedeztesse föl olvasóival. Erkölcsi igényességében itthoni íróársai közül leginkább Sántha Ferenchez hasonlíthatóak '60-as és '70-es évekbeli novellái. Életművét egyrészt lírai vallomással megírt *Voltam* című könyvének tervezett darabkái és egy fajta belső miszticizmus csodálatos novellái zárják le. Az utóbbi novellákat *Csoda történt* címen foglalja magába a kötet záró ciklusa.”

Wass Albert: Egyedül a világ ellen

Az *Egyedül a világ ellen* (1943) népmesei fordulatokkal beszél el az Istenszékén élő árva legényke igazságkeresését.

Mártonka egy magányos öregember oltalmában nőtt fel, aki halála után nem hagyott rá mást örökölni, mint a hitet az igazságosság győzelmében. Mártonka elindul, hogy megszerezze jussát, és közben naiv gyermekből furfangos legényké érik, aki az általános

emberi értékek szerinti életre tanítja meg az elrománosodott falu magyar bíróját, akár csak a már-már hitevesztett papot. A farkasölő fiú a háborús nemzedék szimbolikus alakjaként fogalmazza meg a háborúban „két pogány közt” ismét magára hagyott magyarság élet-érzését és helytállását.

Az ironikus-humoros kisregény fordulatait Hangya János képregényszerű grafikái teszik feledhetetlen élménnyé.

A PoLíSz 2010-es tavaszi megjelenésének nyitó tanulmánya, Szabó József nemzetközileg is elismert alkotmányjogász posztumusz megjelentetett írása politikai szemszögből vizsgálja a rendszerváltoztató folyamatot, sorolva az átmenetnek tekintett mai Alkotmányunk hiányosságait és máig neuralgikus



pontjait. A témát egy kiegészítő tanulmányban ma is elevenünkbe vágó, fontos kérdésként tárgyalja Varga Csaba egyetemi tanár is. A következő munkák szintén közjogi kérdéseknél időznek. Kisida Erzsébet aktuális írása a demokratikus választások morális kérdéseit tárgyalja. Tóth Zoltán a *Megmaradásunk alkotmányáról* című esszéjében a Szent Korona-tan összefüggésében vizsgálja a magyar alkotmány ellentmondásait. Nagy kérdés: Lehet-e illegitimnek tekinteni a jelenlegi alkotmányt? Nemzeti, kulturális értékeink továbbörökítése, ez által a magyar nemzet jövője, fennmaradása függhet ettől az egyre többeket foglalkoztató kérdéstől.

Egy olyan világban élünk – történelmi és kulturális szemszögből is –, amelyről azt feltételezzük, ismerjük már múltját, előzményeit. Mégis újra meg újra szembesülünk történelmi ismereteink hiányosságaival. Az ország-szakadás fájdalma, a Trianon-emlékművek, országzászlók szisztematikusan átértelmezése a felszabadítónak vélt szovjethatalom emlékezetrombolása napjainkig hat – erről számol be Elbe István írása. Elmaszkírozott szobrok állnak tereinken, fésült bábukból fals háttérrel, ezt kapták örököül gyermekeink... Vajon mikor hull le végleg az álarc, oszlik el minden gondolkodó emberben a köd másképp értelmezett történelmünkről? Képes lesz-e a felnövekvő ifjú generáció igaz, ősi tradíciókra épülő magyar múltat továbbadni a jövőnek?

Ha e kérdésben jobban elmélyedünk, nem is kell másutt keresgélmi, csak saját magunkban – saját szívünkben találjuk meg a választ. Turcsány Péter szavaival élve – a kultúra szívünk nyelvén beszél... „Állj fel hát elbukott és bukdácsoló ember: és teli torokból énekelj, gyöngyujjaidal szódd, táncos lábaiddal ropd, a zongora op-art klaviatúráján lüktesd világga, ecseted lágý hajlásaival örökítsd meg, kultúrád legszebb pillanatait, ...” – írja a Magyar Kultúra Napjának ünnepén tartott beszédében.

A *Wass Albert és titokzatos halála* című visszaemlékezés Doma-Mikó István előadásában izgalmas faggatása a múltnak, és egyben mementó is: kiegészítő jegyzőkönyvekkel és kézírásos beszámolókkal tarkítva. Mindezek mellett több verset, prózát is olvashatunk, melyek egytől-egyig színt vallanak kortárs irodalmunk mai gazdagságáról.

(A Kráter Press ajánlata)

Magánbirodalom 2009 (Accordia-antológia)

Versek, prózai írások, aforizmák

A korábbi esztendőknben megszokottnál karcsúbb, ám a színvonalban korántsem szegényebb válogatással zárta az esztendőt az elsőkönyvesek irodalmi színrelépésében is sokat segédkező kiadó.

Az antológiában visszatérő szerzők (Barnás Márton, Hajdú-Pataki Béla, Major János, Szentgáli Nagy Lajos); már kötettel rendelkező alkotók (Kövy Zsolt, Oszváth Sándor, Reisinger Attila, Sorki Dala Andor, Szafián Zsuzsanna); másutt publikáló (Csíki András, Lépés Andor) s tollukat most próbálgató próza- és versírók (Beluszky Tamás, Keszthelyi-Mangó Gabriella, Pilizota Szandra, Plank Anna, Radnai István, Siegler Anna, Stzefanovitz Péter, Szakállas Zsolt, Zombori Zoltán – a két utóbbi szerző a képzőművészet mellett kísérletezik az irodalmi önkifejezéssel) jelentkeztek; de közreadja az antológia az elsősorban politikusként ismert Markó Béla verseit is, valamint a kiadóigazgató Balázs Tibor (Thibault Blaise néven franciául írt) zsenéit.

A kötet egyik színfoltját adják Bernard Le Calloc'h aforizmái francia és magyar nyelven, a francia tudós egyébként a magyar kultúra nyugat-európai népszerűsítésében is szerepet vállalt – a Kőrösi Csoma Sándor életútjáról és munkásságáról szóló tanulmánykötetét az Accordia adta ki francia nyelven.





Oszvath Sándor: Látjátok, feleim...

Accordia Kiadó, Budapest, 2009

Oszvath Sándor a *Debrecen* hetilapban, majd az *Accordia* antológiáiban szerepelt a magyarságát és sorsát féltő alteregót megszemélyesítő „Atyánkfia”-írásaival, s az elmúlt év végén az *Accordia* önálló kötetével köszöntötte a karácsonyt. A borítóképpel együtt összesen 35, tematikájában s „hangnemében” is a szövegekhez illő fotográfiája színesíti tovább az írásokat – művészi felvételei közül már több szerepelt kiállításon, megjelent nyomtatásban, de figyelemre méltóak Oszvath szociofotói vagy a humort, ironiát sem nélkülöző zsánerfelvételei is.

...Oszvath Sándor írásai egy térben és időben körülhatárolt élménykörhöz kapcsolódnak, Debrecenhez és Szatmárhoz (innenső és határon túli részéhez), s egy nemzedékhez, melynek kora gyermekkori emlékei az 1950-es évekből valók, frissebbek, s másképpen keserűek, ’56 félszázados jubileumához kötődnek. (...) Megindultan éli át a nemzet vesztéseit, s valami kisfiúsan üde és bátor szókimondással csodálkozik azon, ha nem mindenki azonosul az ő kultúraszerepével, lokálpatriotizmusával.” – *(Részlet Imre László ajánlásából)*

„E könyv ’atyafia’ – mint írói alteregó – a magyarságtudat történelmi korokból eredeztethető méltóságát adja vissza. Szimbólum is, mely hittel, reménnyel, szeretettel üzen.”
(Balázs Tibor kiadói fűlszöveg-ajánlása)

Juhász István: Nyomok az időben.

Magamról másokkal

Kiskunfélegyháza, 2009.

„Milyen nyomokat hagyott bennem az időben való érintettségem? Milyeneket hagyhatok én magam után?” Luchmann Zsuzsanna előszava szerint e kérdésekre keresi a választ – mintegy Borges metafizikai kérdéseit folytatva – a kiskunfélegyházi tanár, Juhász István.

Az alcím utalása arra figyelmeztet, hogy a kötet különböző műfajú darabjai kizárólag a személyesség felől olvashatók. Az összesen több mint 80 írásnak nincsen tartalomjegyzéke – s nem hiszem, hogy figyelmetlenség vagy helyhiány miatt maradt ki, sőt, a könyv végén négy üres oldalt hoztak ki az ívek. Egyben olvasandók, akár egy szellemi-szerelmi regény. Emlékek vallomások sorakoznak esszétöredékek formájában, olykor kerek egészzé nemesülve, megrajzolva egyúttal egy klasszikus jellege ellenére is végtelenül személyes történelmi és irodalmi arcképcsarnokot. Feltűnik abban Zrínyi és Pázmány, Csokonai és Vörösmarty, Kölcsey és Deák, Gárdonyi és Juhász Gyula, Mikszáth és Kosztolányi, s természetesen Kiskunfélegyháza szülötte, Móra Ferenc.



Hosszabb lélegzet-gyakorlat fűződik Petőfi újra-lelkesítéséhez – egyik-másik írás tanulmányos szintű, komplex műelemzés –, vagy Kossuth örökségének újragondolásához. S itt az elemzés, jegyzet, vallomás, emlékező portré, tanulmány, értekező próza mellé egy újabb műfaj vonul a kötet lapjaira, az anekdota. Az 1848/49-es alakok és sorsok megidézésénél szintén a nép-emlékezet humoros ízével társul az arcképrajzolás szándéka, míg a történelmi emlékezesek és beszédek a nemzeti azonosság pátoszából faragnak szöszbrokat.

CSÍK ISTVÁN – 80 éves

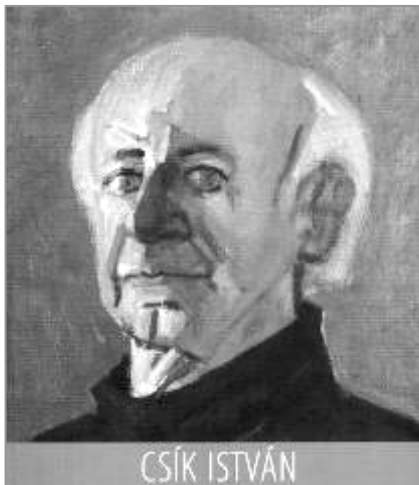
Csik István Munkácsy- és Kölcsey-díjas festőművész az idén júliusban lesz 80 éves. Erre az alkalomra, a művészt köszöntve adott ki még az év elején a Társalgó Galéria egy életműből válogató katalógus-albumot, mely – egy rövid bevezető (*Köszöntő*) után 63 színes festmény-reprodukciót ad közre.

Kmetty János és Hincz Gyula tanítványaként végzett 1955-ben a Képzőművészeti Főiskolán – Csík a munkáiban meghatározó konstruktív szemléletet Kmettytől, a gyors reagálású grafikai érzékenységet, illetve az expresszív hagyományokból építkező festésmódot Hincztől örökölte. 70 esztendőskoráig (1971–2000 között) maga is főiskolai tanár volt, az Iparművészeti Főiskolán. (Jelentősebb önálló kiállításait szemlélve, föltűnhet: míg 2000-ig csak tíz ívet sorol fel életrajzában, az ezt követő hét évben viszont hat meghatározó tárlatot – ami természetesen az ilyenkor megszokott, összességző jellegnek is köszönhető.

Csik István albumának borítója (a művész 2007-es olaj-vászon Önarcképevel); lent: Ó és én (olaj-vászon, 1986)

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a táblaképek készítését némileg hátráltathatják a nagyobb megbízások, pedig ilyenekből is jócskán kijutott Csík Istvánnak: 1972–92 között tíz nagyobb murális munkát készített, mozaikokat üvegablakokat, faintarziát, falfestményt, pannót és krómaccél-tűzzománc kompozíciót.

Egyéni látásmódját már indulásakor következtesen formálta és mélyítette: mindig a természetelviséségből indult el, és „a látvány struktúrájának törvényszerűségeit” kereste. A „szerkezet” esztétikumának, a természeti formák, emberi alakok, építmények és kép-



zöldmennyek belső, geometrikus rendjének a „szépségét” azonban éppen nem a szerkezeti fegyelemnek, hanem a mögötte és benne rejlő lírának rendelte alá. A látvány mintha valóban „eltűnne”, csak a formák, színek és a teret kitöltő, hangsúlyos vonalak maradnak, ám előtűnik – éppen a játékban, a valóságos testek vagy az anyagi korpuszelemek felbonthatásában és új sorrendbe illesztésében – maga a létezés!

S a geometrikus formakezelés nemes összhangban áll Csík István festészetében az organikus látásmóddal. Mindkettőnek az ugyanis az alapja, hogy pusztán a formák és színek harmonizáló rendszerében sejtjük meg és fejtjük föl – akár mint esztétikumot, vagy még inkább filozófiai kódrendszer gyanánt – az emberi életet, a mindennapok kultúráját, így egész viselkedésünket, gondolatainkat és érzelmeinket meghatározó kapcsolatokat.

Geometrikus allegóriák ezek a festmények, melyek éppen a szétbomló (vagy atomizálódó) világ ellenében szólnak, s legfontosabb bennük a már említett kapcsolat. Hiszen minden képe azt mutatja, hogy az ember afféle „síkfelületként” van egyedül a világban, de ha össze tudja magát kötni más „síkfelületekkel”, képes együtt mozogni velük – képes tehát a valódi kapcsolatokra –, akkor megtalálja-megteremti kiterjedését a térben is. És lehet, hogy nemcsak a három-dimenzióban, hanem le tud bukni az archaikus mélységéig, és föl tud emelkedni az emberfölöttihez...



AGRIA –irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat; 2009/téli szám – a Kilencekkel

A Kilenceknek szentel nagyobb terjedelmet a múlt évi utolsó kötet – egyrészt Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek Imre, Rózsa Endre és Utassy József verseit közli; másrészt Vasy Géza tanulmánya (*Pályakezds és pályáiv*) emlékezik arra, hogy 40 éve, 1969 decemberében jelent meg az *Elérhetetlen föld* című antológia. A pályakezds költők maguk szerkesztették a könyvet, s hiába keltett nagy feltűnést, új hangjával is, a kulturális politika igyekezett meggátolni a szerzők további útját. (Mint a névsorból s az azóta kibontott életművekből látszik: sikertelenül.) Az év végi folyóirat-kötet olyan gazdag (s igen terjedelmes is a maga 272 oldalával), hogy szinte lehetetlen egy fülszövegben szemelgetni a finom rend szerint visszatérő *ARTériák*, *Műhely*, *Könyvajelző* és *Emlékezet* rovatokból. Hadd emeljünk ki mégis az *Erdélyi*

palackpostát (Lászlóffy Csaba, Nagy Pál, Gál Éva Emese, Bölöni Domokos, Paizs Tibor verseivel); Bertha Zoltán tanulmányát (*„Jókedvet is láttam”*) Tamási Áron székely népi humoráról és kedélyvilágáról; vagy éppen Szakolczay Lajos elemző esszejét egy Schéner Mihály-kiállításról (*Angyalok a pokolban, ördögök a mennyországban*).

A VÖRÖS POSTAKOCSI – „CSAK FIÚK ÉS LÁNYOK. ELÉG AZ.”

Hol Rezeda Kázmér, Hol Rezeda Kázmérné a szerkesztő, máskor meg a Hasas Pasas (egyébként Gerliczky András), aki útra bocsátja – Krúdy nyomába eredve – a *Vörös postakocsit*. Negyedévente, Nyíregyházáról, bohókás fegyelemmel, szomorú-humorral, mindenenekélt: játékkal. A megelőző számban legjobban az *Úti füzetek* rovat tetszett

(avagy a *111 hírhedt regény*), közte is az említett Gerliczky Ulysses-stílusgyakorlatai, Jókai, Krúdy, Veres Péter, Bulgakov és Borges „író-köntösében” gondolva újra Leopold Bloom híres WC-jelenetét. Most pedig itt van a *Testkultúra*-szám – „Csak fiúk és lányok. Elég az” felkiáltással a címlapon. Minden további mustra helyett hadd idézzek Rezeda Kázmérné ajánlásából:

„Mai hétköznapi kultúránkat tagadhatatlanul a test kultusza jellemzi. Közhely a tévében, az újságban, az interneten meztelen nőt látni, napról napra tökéletes fedetlen testeken átsiklani tekintetünkkel, testünk tökéletesítésén legalábbis gondolatban gyötörödni. A testről való beszéd azonban már nem ilyen egyszerű, sem hétköznapi szituációkban, sem a tudományos diskurzusban. Milyen is valójában az emberi test? Eszményi szépséget és lelki tisztaságot sugárzó vagy gyarló és bűnös? Férfi vagy nő? Hogyan válik elbeszélhetővé például szexualitása? Miként ütköznek és formálódnak a különféle eredetű hagyományok a testről való diskurzusban?

(...) A testről való beszéd (...) végtelen távlatokat nyithat, számunkra most az ember történetének sajátos horizontból való megismerését ígéri, a társadalmi nemek elméletei, illetve a test biológiai és kulturális meghatározottságának antropológiai szempontjából.”
– Ezért olvastam volna szívesen még valamit Mary Douglastól, vagy éppen róla...



SZÓKIMONDÓ – *Hajdúszoboszló kulturális havi lapja; 2010/márciusi szám*

Még a februári kiadásból kívánczok ide egy izgalmas – olykor tanulmány-igényű, értékelő megállapításokkal is tűzdelt – portré Adonyi Sztancs Jánosról (*Versek, novellák, arisztokraták*), melyet szerzője, Erdei Sándor egyszerű tollrajznak nevez, s olvasható itt egy rövid prózai részlet is Adonyi Sztancstól. A *Szókimondó* márciusi számát ismét Erdei Sándor írása indítja: Bakó Endre irodalomtörténész frissen megjelent monográfiáját (*Nadányi Zoltán világa*) értékeli *Több volt, mint „bihari trubadúr”* címmel. E számban is olvasható egy Adonyi Sztancs-novella (ő a Szoboszlói Irodalmi Esték vendége is volt közben Lövei Sándorhoz hasonlóan, akiről Vida Lajos főszerkesztő írt portrét); s itt olvasható a Fekete Borbála festőművész-rajztanár emlékéét felidéző sorozat harmadik része (*Csodaforrást fakasztó*

rajztanár) – az összeállítást Tatár Éva készítette. Igazi vizuális antropológiai tett – szintén Vida Lajos vállalkozásában – a *Családi fotó Hajdúszoboszlón 1933 ősztől* című cikk: régi fotográfiák segítségével pillant vissza a mindennapok történelmébe. Az ünnepi aktualitáshoz Erdei Gyula írása kapcsolódik: *Mozaik az 1848/49-es szabadságharcról*.

KLIGL

(Múzeumi Tudományért Alapítvány, Szeged, 2010.
A bevezető tanulmányt írta: Feledy Balázs)



A szobrászművész 65. születésnapját köszöntő, kiállításában, tartalmában is reprezentatív, összegző-szintetizáló (a Szegeden február végén, éppen Klígl Sándor születésnapján bemutatott) albumban a négy évtizedes hivatásos pálya ívelését részben rendhagyó módon követhetjük nyomon.

Nem hiányoznak a szükséges életrajzi és oeuvre-adatok: a megközelítőleg 100, közösségi megbízásra és magánmegrendelésre készült mű listája. Ebből több mint 50 köztéri alkotás, és nemcsak itthon láthatók a szobrok – a legtöbb a művész lakóhelyén, Szegeden –, de Svájcban, Németországban, Romániában, Szerbiában is. Az első jelentős köztéri megbízásokat a Hódmezővásárhelyről 1980-ban Szegedre történő áttelepülése után, a '80-as évek közepétől kapta, és ekkor kérték föl fővárosi szobortervre is. A köztéri szobrok és kispasztikák, domborművek, érmekek mellett – melyek fotói számos esetben több nézőpontból mutatják

be a szobrot – a Klígl által készített ékszerekből, grafikákból és festményekből szintén kapunk kínálatot.

Az ékszer-művészség vagy a grafikai habitus megjelenése nem meglepő (a formaalakítás ugyanúgy hat a monumentalitás, mint a miniatűr teljesség irányában, a grafikai karakter-, helyzet- és mozdulattanulmányok pedig a későbbi tér-formák működésének kétdimenziós vázlatai, miközben, elsősorban az önálló alakok, autonóm értékű rajzok is). A Klígl Sándoréhoz hasonlóan nagyigényű festészeti vonal azonban a szobrászoknál ma már rendszerint csak a kiegészítő kísérlet szintjén marad. Klígl ugyanis nemcsak kiváló szobrász, de érzékeny festő is: az *Esküvő*, a *Magasles* vagy a *Hattyúk* és a *Repceföld* bizonyítják tehetségét, igaz, festői kifejezését inkább jellemzi a stílusok sokfélesége, míg szobrászatának allegorikus realizmusa egységes karakterré nemesül.

A klasszikus albumszerkesztési elvek szerint tanulmány és életrajz, elemzés és valómás kapcsolódik a bemutatott művekhez. Feledy Balázs művészettörténész leíró és elemző életmű-ismertetése vezet be a szobrász és a szobrok világába, Lengyel Györgyi lejegyzésében pedig egy képes vallomássorozat adja az albumot záró, *Életrajz, dokumentumok* fejezetének gerincét. Csupán 6, igaz, a megszokottnál nagyobb alakú oldalon majdnem félszáz, kisméretű színes, esemény- és zsánerfotót látunk az apró-betűk között. Nem hiszem, hogy további fél ív beillesztése (168 helyett 176 oldalas lett volna az album) megoldhatatlan kiadási költséget jelentett volna, de az életrajzi barangolást jól érzékelhetően levegőssé tenné.

Persze, ez a toldalék-jelleg így azt hangsúlyozza, hogy az életműben nem is annyira az élet, hanem a mű a fontos, amire csak ráérősít a Feledy Balázs írta pályakép címe: *Művek által hitelesített életmű*. (Sokatmondó egyébként a pályakép-fejezet két előlapja: Szent Ferenc és a Corpus-relief szövegposz-

tamensét, oszloptestét maga az idézett cím s egy Szent Ferencről szóló idézet adja: „Úgy hiszem, ő az, aki által az Úr az egyház hitét az egész világon meg akarja újítani.” Ars poétikaként is fölfogható e két kiemelés.)

Feledy Balázs 12 oldalas tanulmányához – a szöveg egyébként több mint két ív, azaz kismonográfia terjedelmű – 16 műreprodukció illeszkedik, ám itt a képek valóban csak illusztrálják az írást. Annak hangneme a tudós és összegző, dokumentáló, biografikusan előre haladó, leíró–elemző–reflektáló jellege ellenére is személyes és asszociatív. Köszönhető ez annak, hogy Feledy a nyilvánvaló megérintettség lelki helyzetében rendezte sorba a művészről szóló tényismerteket, s ezzel együtt helyezte értelmező kontextusba a műveket. Feledy úgy meséli el Kligl Sándor életét, hogy abba ugyanolyan természetességgel illeszkednek a megidézett alkotások, mint a szükséges életrajzi adatok (például egy gyermekkori nyaralás emléke vagy a helyszínválasztások ébresztette dilemmák). A művészettörténész úgy mesél, hogy a szobrokból fejt vissza az életet, mintegy értelmező tartalommal töltve föl azt a „fölösleget”, amit a szobrász a párbeszéd tereként hagyott üresen az alakok között...

A köztéri szobrokat és kisplasztikákat bemutató fejezetek gyakorlatilag szöveg nélkül élnek, utóbbiban a műtárgy-dokumentáló jelzetek mellett nem is szerepel semmi más. A magam részéről szerencsésnek tartom, hogy nem szöveges-képes kalauzt kapunk, hanem a képek egymással és egymásutánosságukban folytatnak egymás között és velünk párbeszédet (a szerkesztés feladatait maga a szobrász vállalta). A címek és dátumok, méretek, anyagok és föllelhetőségek mindenütt megtalálhatók, a további szöveg-idézeteknek azonban itt nem esztétikai vagy műtörténeti értelmező, hanem – jelképes, szimbolikus kiemelésükből adódóan – párbeszédhelyzet-teremtő szerepük van.

Így bukkan föl például a *Köztéri művek* fejezetben egy részlet József Attila *A hetedik* című verséből (a békéscsabai *József Attila-emlékműhöz*). Szintén egy részlet olvasható Szent István király Intelleimből (a Vatikáni Múzeumba került *Szent István és*

Gizella kisplasztikához, illetve a szegedi és kapuvári köztéri művekhez). Assisi Szent Ferenc *Naphimnusa* megismételt ars poetica (a 2 méter magas budapesti *Szt. Ferenc bronzszoborhoz*). Az újtestamentumi idézet, János 18:37 – „Én azért születtem, és én azért jöttem a világra, hogy bizonyoságot tegyek az igazságról. Mindaz, aki az igazságból való, hallgat az én szómrá.” –, időben és térben is egyetemessé teszi a jelentést (az erdélyi Brassóba került bronz *Korpuszhoz*). S ugyancsak valamértékű részletet ad Petőfi Sándor *Kiskunység* című verséből (a költő tiszalpäri bronzportréjához).

A szobrokat gyakorta több nézőpontból látjuk, a kiemelt részletek újraértelmezik az egészet, a háttérben gyakran felbukkanó, élő városi környezet pedig azt az illúziót kelti föl, mintha a szobrok valóban élő részei lennének a mindennapi életünknek.

S ez nem csak abból adódik, hogy az emlékművek – és más, emlékidőző szobrok – mellett Kligl Sándor gyakorta és szívesen mintáz művészi módon köztéri zsánereket. *A Fiala pár*, *a Fiú kutyával*, *a Kövön ülő kislány*, *a Játzó gyerekek* és más, hasonló művek a köztéri szobrászat jubileummentes küldetésére is fölhívja a figyelmet. Kligl (és a megbízó) mer szakítani azzal a – sajnos, még uralkodó – nézettel, hogy a szobornak pusztán az emlékezés helyén álló statumnak kell lennie. Kligl a tisztelet, a szükséges emlékezés, az erkölcsi példaállítás mellett erősen hisz a művészet játékfunkciójában.

S magam a kisplasztikai fejezetben még legalább húsz olyan munkájára bukkantam, melyek méltán követelhetnék maguknak akár a köztéri státuszt is.

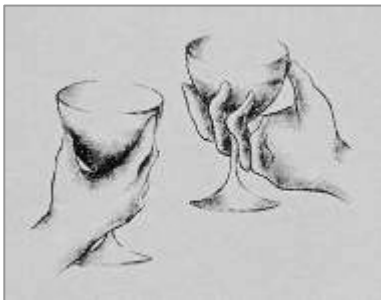
Köszönetet mondok a *Nagyítás* hetilapnak, hogy lehetővé teszi az abban megjelent írásaimnak szerkesztett közreadását a *Nézó* • Pontban!



ÜNNEPI KÖSZÖNTŐ

**A Hegyibeszédések Baráti Társaságának
füzetei 11. – Mohács, 2009.**

A mohácsi szőlőhegy tetején Gabona Heirich Miklós tanyája a Hegyibeszédések Baráti Társaságának találkozóhelye. A bejáratnál nemzetiszín lobogót és a társaság emblémás zászlóját táncoltatja a szél. A művészetkedvelő csapat tagjai – akik között többen maguk is alkotók – a városból, a Szigetről és Dunaszecskőről érkeznek ide.



A kezdetben alkalmi asztaltársaságból verbuválódott 2004 őszén a Hegyibeszédések Baráti Társasága, annak alapítója a Gömörből odaszármazott, sokáig Debrecenben élt, de már a mohácsi talajban egyre erősebb gyökeret vert dr. Lenkey István.

(Lenkey Istvánt, a könyvtárost, teológust, művészeti író, érzékeny és értő kritikust, a jeles kisgrafika-gyűjtőt egyébként gömöri munkásságáért, s nemkülönben az immár két évvel ezelőtt a putnoki Gömöri Múzeumnak adományozott alkalmi kisgrafika- és exlibris-gyűjteményéért a Pro Gömör Díjjal tüntették ki.)

A Társaság – már csupán a névválasztásból adódóan is – egyszerre vallja a *homo ludens* elvét, de jelen van a *homo aestheticus*, a *homor moralis*, a *homo faber* és *homo politicus* számos karakterjege is. A tagok többsége már gyerekkorától ismeri egymást – ezért is sokatmondó jel, hogy az éppen ideszármazott Lenkey lett az alapító –, s e régi ismeretség, sőt, barátság magától kínálja, hogy az emlékezés motívuma legyen a meghatározó működésükben, de ez nem föltétlenül van így. Izgatja őket minden jelenbeli probléma, értelmezik a jelenségeket, s míg a múltról beszélnek, egyúttal mindig a jövőben is gondolkodnak.

Középponti és állandó témája találkozásaiknak a Művészet. Mint vallják: „együttléteik fényét” az adja, hogy a művészetről vallott és kialakított gondolataikat vitatják meg. S mivel többen vannak közöttük amatőr vagy hivatásukat szélesebb közönség előtt is gyakorló alkotók, ezek a találkozóik szakmai műhelybeszélgetésekné is fölfoghatók.

Nyoma is van alkotó együttléteiknek. Megalakulásuk után elindították a Hegyibeszédések Baráti Társasága Füzeteinek sorozatát. Az ötéves évforduló előtt már tíz ilyen kötet jelent meg: *A nyolcadik törpe* címmel versek Takács Szabó Kálmántól; Dr. Semsey Andorra emlékeztek *Abiüt non obiüt* címmel; az *5 vers 5 rajz* Fecske Csaba verseit és Szabó László István rajzait adta közre; *A szépség ünnepei* címmel jelent meg Lenkey István tizenkét kiállítás-megnyitójának szövege; született egy kis rajzalbum Szigeti Szabó János munkáival (*Arcok*); önálló verseskötettel jelentkezett Bablics László Fülöp (*Múzsám a folyó*); majd újabb két, (Imolay) Lenkey István nevéhez kapcsolódó kiadvány folytatta a sort: *Az én Tompa Mihályom* és az említett kisgrafikai gyűjteményhez készített *Kiállítási vezető*; tizedikként pedig Rónaky Edit tanulságos és játékos, egyúttal olvasmányos és szülő-pedagógiailag szintén hasznos munkája jelent meg: *Nyelvteremtő utódainak – Gyerekkori szóalkotások*.

Az ötödik évforduló ünnepi kiadványa (a 11. kötet) Takács Szabó Kálmán *Ünnepi köszöntő* című, 120 oldalas verseskötete, melynek (fent is látható) borítórajzát Szabó László István, a versek között szereplő 15 – a karikatúrától, a kettősportrén keresztül, a hagyományos karakterábrázoló portrérájzokig terjedő műfajválogatati kínálatot fölmutató – grafikát Szigeti Szabó János készítette. A társaság rendszeresen megünnepli a tagok névnapját, születésnapját, s rendszerint személyre szóló alkotások az ajándékok. Takács Szabó Kálmán csaknem mindig verset ír az ünnepek köszöntésére – ezek a művek alkotják a kötet darabjait.

Alkalmi versek, ünnepi köszöntők, panegiricusok, dicsőhimnuszok? Vajon mennyire lehetnek közérdekűek? – fogalmazhatja meg gyanakvását a kívülről. S a gyanakvás mindaddig tart, amíg bele nem lapoz a kötetbe. Hiszen az elfogult baráti hangból még nem föltétlenül adódik a következtetés, hogy a személyre szabottság egyúttal magánügyeket takar.

Mert vajon mit kezdenénk akkor költészetünk maradandó szerelmesvers-kincsével, mit kezdenénk az „alanyi költők” versvilágával? Takács Szabó Kálmán versei is – az esetek többségében – csupán abból a szempontból alkalmi költemények, hogy alkalom szülte őket.

A költői erény amúgy mindig alkalomból táplálkozik (amit patetikus megnevezéssel illetként emlegetünk), és azt az alkalmat, a mondhatni magántügyet, teszi közérdekűvé.

Ha eltekintünk a címzettől, illetve az alkalom megnevezésétől, ezek a versek a mindnyájunkat foglalkoztató létkérdéseket járják körbe, bontják ki azok rétegeit, teremtenek e körbejárásból és belülrre kerülésből érzéki képeket. S nemkülönben a szerepből – hiszen Takács Szabó, míg másokhoz szól, felölti annak a Másiknak az arcát, jellemét, lelkét, az egyes szám mindig többes számként értelmezhető, illetve fordítva.

Olvassuk csak a Lenkey-ciklus *Kézfogásából*: „...a leltárban a hiányt / elmondani nem tudom / – a feladatok sorát / én adtam magamnak –, / és csak köszönni merem, / hogy a Viharban / mégis / egyenesen, / állva maradtam...”



EDUCATIO – 2009/tél; 2010/tavaszi

„Interdiszciplináris szemle azok számára, akik az oktatás társadalmi összefüggéseit keresik” – olvasható a XVIII. évfolyamát író, Kozma Tamás professor emeritus (Debreceni Egyetem) főszerkesztői gondozásában megjelenő negyedéves folyóirat impresszum adatai fölött. Ez a szándék egyébként kiderül a tudományterületi meghatározásból is, egyúttal a tudományterületek átjárhatóságára utalva: „pedagógia; szociológia; história; ökönomia; pszichológia; politológia”. S kiderül a két legutóbbi kötet tematikus összeállításából is: A 2009. évi téli szám a rendszerváltás és oktatáspolitikai egymásra hatásának két évtizedét (1989–2009) értékeli. Kozma Tamás vezető tanulmánya nemcsak az oktatáspolitikai, szűkebben a közösségi és kisebbségi intézmények helyzetét vizsgáló korábbi kutatásaira, hanem a még jelenleg is folyó CHERD-kutatások részeredményei-

re szinten alapoz. Elegetdő tényanyag gyűlt össze ahhoz is, hogy a felsőoktatás-kutatók félelmeit megfogalmazza – a „kié a főiskola?, kié az egyetem?, kié a rendszerváltozás? kérdései, s a reá adott, sokszor a pillanatnyi érdekek diktálta intézményi válaszok, a közösségi/kisebbségi felsőoktatási intézmények „életrajzai” azt is sejtetik: mintha az egész fordulat (pontosabban, annak beteljesedése az uniós, avagy a bolognai csatlakozással, s még konkrétan: annak oktatáspolitikai értelmezése) „egyetlen hatalmas félreértés lett volna”.

S e folyamat fönt jelzett „beteljesülését”, a Bologna-folyamatot értékeli a legújabb, idei tavaszi *Educatio*-kötet, a címlapajánlón is jelezve, hogy a 2006–2010 közötti időszak gyorsmérlegét kívánja megvonni. „Hoztak is, meg nem is” – az ígéretek veti össze a felemás valósággal Polónyi István tanulmánya, mely a 2006–2010-es kormányciklus oktatás-gazdasági összefüggéseit, oktatáspolitikai döntéseit elemzi, persze, a szerkesztők is, a szerző is tisztában vannak azzal, hogy az oktatáspolitikai döntések hosszabb távúak, így a közelmúlt időszakát csak az előzmények és a lehetséges kihatások tükrében lehet mérlegre tenni, önmagukban kevésbé értékelhetők. Kozma Tamás itt is azt a régóta követett elvét hangsúlyozza, hogy elsősorban biztos (erkölcsi-értékbeli, tudományos és szakmapolitikai) alapokra épülő jövőkép kell az oktatásügy hatékony megreformálásához, az úgynevezett „oktatásügyi expanzió” is csak így képzelhető el. Kozma „expanzió-képe” egyelőre 2020-ig szól, s erre az időszakra az jóslhatók, hogy a felsőoktatásban résztvevők köre nemcsak tovább „terjed”, hanem valóban megjelenik a „negyedik” fokozat”, és általános gyakorlattá válik az „élethosszig tartó tanulás”.



Vojtina Bábszínház

4026 Debrecen, Kálvin tér 13.

Tel. / fax: 06 (52) 418-160

e-mail: vojtina@vojtinababszinhaz.hu

Színháztermi előadások áprilisban:

11. vasárnap	10.00 óra	A kiscigányok családi előadás
18. vasárnap	10.00 óra	A király, a macska és a hegedű családi előadás; Bemutató
20. kedd	10.00 és 14.00 óra	A király, a macska és a hegedű bérletes előadás
21. szerda	10.00 és 14.00 óra	A király, a macska és a hegedű bérletes előadás
22. csütörtök	10.00 és 14.00 óra	A király, a macska és a hegedű bérletes előadás
23. péntek	10.00 és 14.00 óra	A király, a macska és a hegedű bérletes előadás
25. vasárnap	10.00 óra	A király, a macska és a hegedű családi előadás
27. kedd	10.00 és 14.00 óra	A király, a macska és a hegedű bérletes előadás
28. szerda	10.00 és 14.00 óra	A király, a macska és a hegedű bérletes előadás
29. csütörtök	10.00 és 14.00 óra	A király, a macska és a hegedű bérletes előadás
30. péntek	10.00 és 14.00 óra	A király, a macska és a hegedű bérletes előadás

A király, a macska és a hegedű

*„Hol volt, hol nem,
túl a folyón, de a dombokon
meg a tengeren innen,
élt-éldegélt egykor valaki.*

*Na, ki?
Hát akinek a tisztelet,
sőt a hódolat méltán kijár:
egy derék, jó Király.*

*(Mi tagadás: manapság erre felé
ez igen ritka madár...)”*

Mesebeli országunkban az a közmondás járta, hogy egy király, akinek az udvarában hegedűlnek, többet ér, mint egy király, akinek a bankban sok pénze van. Királyunk boldogan muzsikált népének, de a számtartók, bankárok, hivatalnokok hangoskodását nem tudta elnyomni a hegedűszó.

Yehudi Menuhin muzsikás meséjéből megtudhatjátok, hogy testünk és lelkünk akkor is didereghet, ha hiányzik életünkől a szépség...

Az előadást négy éves kortól ajánljuk!

Játékszínházi előadások:

7. szerda 10.00 óra

8. csütörtök 10.00 óra

9. péntek 10.00 és 14.00 óra
Babusgató; tipegő program

11. vasárnap 10.00 óra
Babusgató – tipegő program;
családi hétvége

12. hétfő 10.00 óra
Babusgató; tipegő program

Életrajz a játékszínházi „tipegő” programról

13. kedd 10.00 óra

15. csütörtök 10.00 óra

15. csütörtök 14.00 óra

18. vasárnap 10.00 óra

19. hétfő 10.00 és 14.00 óra

20. kedd 10.00 óra

20. kedd 14.00 óra

21. szerda 10.00 óra

21. szerda 14.00 óra

22. csütörtök 10.00 óra

22. csütörtök 14.00 óra

23. péntek 9.30 és 11.00 óra

25. vasárnap 10.00 óra

26. hétfő 10.00 és 14.00 óra

27. kedd 10.00 óra

28. szerda 10.00 óra

29. csütörtök 10.00 és 14.00 óra

Mátyás, a furfangos
dramatikus-bérlertes előadás

Mátyás, a furfangos
dramatikus-bérlertes előadás



Mátyás, a furfangos
dramatikus-bérlertes előadás

Mátyás, a furfangos
dramatikus-bérlertes előadás

Mátyás, a furfangos
dramatikus-előadás

A kiskakas gyémánt félkrajcárja
kézműves-bábkészítő; családi hétvége

„Bújj, bújj, zöldág...”

táncház – gyermekjátékos

A kiskakas gyémánt félkrajcárja
kézműves-bábkészítő

A kiskakas gyémánt félkrajcárja
kézműves-bábkészítő

A kiskakas gyémánt félkrajcárja
kézműves-bábkészítő

A kiskakas gyémánt félkrajcárja
kézműves-bábkészítő

Mátyás, a furfangos
dramatikus-bérlertes előadás

Mátyás, a furfangos
dramatikus-előadás

Mátyás, a furfangos
dramatikus-bérlertes előadás

Mátyás, a furfangos
dramatikus-előadás; családi hétvége

„Bújj, bújj, zöldág...”

táncház – gyermekjátékos

Mátyás, a furfangos
dramatikus-bérlertes előadás

Mátyás, a furfangos
dramatikus-bérlertes előadás

A Hegedűs Ember története
dramatikus- előadás

Mátyás, a furfangos

Miről szól mesénk? Három pajkos és játékos kedvű udvarhölgyről és a királyi nevelő kisaszszonyról. Á, dehogvis! Természetesen Mátyás király vándorlásairól, furfangjairól, udvarlásairól, és bölcs döntéseiről. Á! Erről is, de inkább a három udvarhölgy tanulmányairól, hiszen Eleonóra kisaszszony, a nevelőnő szépre, jóra próbálja őket szoktatni...

De tudjátok, mit? Gyertek el, hiszen e játékunkban van olyan mese, amit Nélkületek el sem tudnánk játszani!

A kiskakas gyémánt félkrajcárja

Jókedvű játékosok és a játszani sosem rest gyereksereg által kel életre minden ebben a sokak által ismert és kedvelt történetben: a kakaska és gazdája, az özvegyasszony, a török császár, sőt, még a császár bugyogója is! Az pedig természetes, hogy a kiskakas nélkül senki nem megy haza. Hangos kukorékolását otthon is lehet majd gyakorolni, mert bájos, kedves figuráját mindenki elkészítheti bábként is a játék végén.

„Bújj, bújj, zöldág...”

Varázslatos mondókákkal, rigmusokkal, énekszóval és muzsikával csalogatjuk a Tavaszt, s nyitjuk ki Veletek együtt az „aranykaput”. Ez bizony a Nap kapuja, mely ilyenkor, március 21-én, a napéjegyenlőség napján nyílik meg. Ezt a jeles napot érdemes évről évre énekel, táncol fogadni, várni.

A Hegedűs Ember története

„Volt egyszer egy ország: Vidámság Földje. Vidámság Földje: csak így nevezték a környező népek, merthogy igen jóra való, vidám természetű emberek lakták. Csak Ludovérc, a gonosz lápi boszorkány dúlt- fúlt, dohogott magában: sehogy sem szívlelhette az emberek vidámságát...”

Így kezdődik a mese, és a jókedvű, táncolni, nevetni szerető országlakók egész seregének záró táncával ér véget. No, de addig a Hegedűs Emberrel útra kelve kereshetjük a Szépen Szóló Harangocskát, segíthetünk a három állatkirálynak megtudni a muzsikás bánatát, majd láthatjuk, ahogy Ludovérc, a lápi boszorkány... De tudjátok, mit? Gyertek el, „múlasuk együtt az időt”!

Babusgató

Nekiünk, felnőtteknek, játszóknak és szülőknak egyre fontosabb, hogy ne veszítsük el a mértéket a természet ritmusaival. Így gyermekeink fejlődésében is a legtermészetesebb ütemet megtartva fedezzük fel magunkban is a hozzá (Természet) és hozzájuk (Gyermekek) vezető utakat! Egy játszó-térben az érzékszervekre ható ritmus, kép, muzsika harmóniáját keresve próbálhatja ki magát minden szülő annak érdekében, hogy szinte most született (3 hónapostól a 3 évesig) gyermekével kiteljesítse kapcsolatát. A tartalmakat a magyar nép műveltségéből merítjük. Ringatva, énekelve, „babázva” megpróbáljuk „lassúbbítani” az időt, a gyermek életritmusához igazítani felnőtt időérzékelésünket.

A foglalkozásra csak az előre bejelentett baba-szülő párt tudjuk fogadni. Egy alkalom egy óra időtartamú, legfeljebb 30-33 fő (12-15 gyermek és szülei) vehet rajta részt. A részletekről a 06/52/418-160-as telefonszámon érdeklődhetnek Láposi Terkánál vagy Kapusi Miklósnál.

A Vojtina Bábszínház kiállítása:

„MINDIGVOLT MESE „
2010. március 2. és május 2. között (hét-
köznapi 9-18 óráig, hétvégén 9-12 óráig)

A Vojtina Bábszínház bábarchívuma több mint 30 év alatt hatalmasra nőtt, de nem a számosság, a mennyiség a fontos benne, hanem a mesei szerepkörök képviselőinek aránya, minősége. Ezen kiállításunk a mesei világ belső hierarchiáját, tereinek lakóit próbálja megmutatni. Az archívumunkból előszedett uralkodók, vitézek, lovagok, királylányok, tündérek, gonosztevők, állatok, még ki tudja, kik, eddig még nem látott csoportosításban mutatkoznak meg. Bábjaink minden mesei határvonalat átlépnek, nem számít az idő, a kor, a saját mesei közeg, összekeverednek, csoportokba verődnek, hogy találkozásaikból kialakulhasson a Mesei világ lélegző téri szerkezete.



„FILMSZÍNEK ÉS MIEGYMÁS”

Jankovics Marcell kiállítása (március 10. és április 25. között)
a Kölcsey Központ Bényi Árpád Galériájában

Nem feltétlenül a szülői orientációnak tulajdonítom, hogy (négy- és hat éves) lányaim „önálló” mesefilm-választásai többnyire „megnyugtatóak”, apai szempontból is, hiszen a hollywoodi klasszikusok nem egyszer leszorulnak a képzeletbeli dobogóról. Ott ugyanis a francia, gyermekeknek szánt ismeretterjesztő rajzfilmek (*Az emberi test, És lőn az ember...*) előtt a *Magyar népmesék* állnak. Nemsokára „bele-nőnek” a *János vitéz*be és a *Fehérlófiába*, elkalandozhatnak regerejtő múltszigetekre az *Ének a csodaszarvasról* filmkockáin; aztán következhet *Az ember tragédiája* – Jankovics Marcell tehát nem kis szerepet tölt be a gyermeki lélek mesevarázslatában, vagy abban, hogy a történetekkel és a képekkel mintegy újravarázsolják a világot.

Jankovics Marcell Illusztrációja
a Mátyás-mesékhez





Az ötlet már a 1970-es évek végén megfogalmazódott, de csak 1983-ban kezdett bele az „emberiségköltemény” feldolgozásába. Közben (ahogy később is) a pénzhány miatti kényszerszünetek akadályozták a munkát. A forgatókönyv 1983-ban elkészült tehát, de a munkák megkezdéséhez szükséges pénz csak öt év múlva kapta meg. 1990-ben *Az úr* színe lett kész, majd nagyjából évenként született egy-két újabb epizód.



Egy „kocka” a negyedik színből – és egy részlet a kiállításból

A Kossuth-díjas, Prima Primissima-díjas, Erdemes Művész rajzfilmrendező-illusztrátor, író és művelődéstörténész Jankovics Marcell (aki legutóbb, 2009-ben a kortárs vizuális művészet érdekében végzett munkájáért a Kulturális Világtanács által odaítélt Leonardo da Vinci-díjat kapta meg, 2010-ben a Kölcsey Társaság Kölcsey Emlékplakettese lett) film- és könyvillusztrációiból nyílt kiállítás Debrecenben, de előtte már látható volt egy válogatás a Szombathelyi Képtárban is. A kiállítás rajzai mellett a „fővonalon” *Az ember tragédiájából* kaptunk részleteket. A mű animációs feldolgozása Jankovics Marcell legnagyobb vállalkozása, és több mint negyedszázadon keresztül készült. Be lenne hát fejezve a nagy mű, igen... (a teljes film három óras, és összesen több mint 400 millió forintba került) – s mint az korábban már több fórumon elhangzott: Jankovics nem tervezi, hogy újabb filmbe fog.

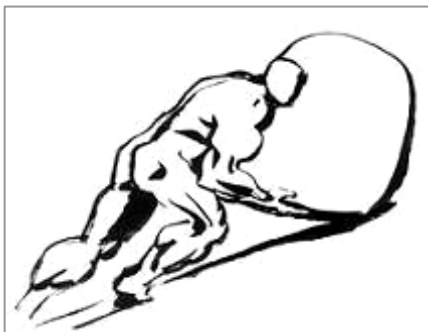
A '90-es évek második felében a film mintegy kétharmadának nyersváltozataiból tüzték műsorra a csonka tévépremiert. Jankovics végül a Prima Primissima-díj összegéből fejezte be a produkciót.

Mivel nem időrendben haladt, így lett az utolsóként elkészült epizód a mondhatni, „legkeserűbb” londoni szín, melyben Madách saját korának allegóriáját látjuk, s mint ilyen, alkalmas a mindenkori jelennel való összevetésre is.

„Adódott a gondolat, hogy a londoni szín nem játszódhat kizárólag Madách korában, hanem az én koromról is szól. Ez elkezdődik Madách Angliájának, a viktoriánus időszaknak a csúcán, és valamikor, egy pontosan meghatározhatatlan jelenben ér véget” – kommentálta e részletet Jankovics Marcell (s nem véletlen az sem, hogy felvillannak a Marilyn Monroe-t, Puskás Ferencet és Elvis Presley-t megelevenítő kockák is). Ennek képeit Szombathelyen láthatta először a közön-

ség, Debrecenben így a Madách-képsorozatból a teljes keresztmetszetet kaptuk.

A tragédia végén mégiscsak van menekülés, még a szellem bukása és a fizikai széthullás után is: a szeretet és a család az, amiért érdemes küzdeni. „A küzdés maga”, mint cél tehát, nem fogadható fel a filmrendező értelmezésében sem „tetten érhető” tartalom nélkül. E gondolatiság – bár ellentmondásban áll a madáchi koncepció öngyilkosság-motívumával – egyúttal reflektál is az 1974-ben elkészült *Sisyphus* című rövidfilmjére (ebből is ad egy grafikai csokrot a tárlat – e munkáját egyébként Oscar-díjra jelölték, 1977-ben pedig Arany Pálma-díjas lett a *Küzdőkkel* Cannes-ban a rövidfilmek kategóriában).

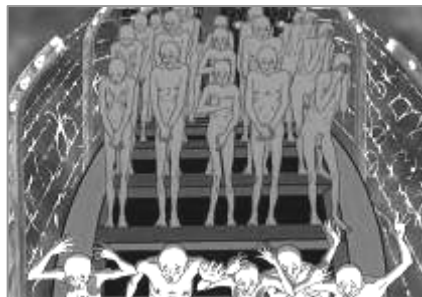


Jankovics Marcell: Sisyphus

Ritter György szerint Jankovics stílusa és a madáchi szöveg házassága termékenynek bizonyult.

„A rendező átemel bizonyos remek megoldásokat korábbi *János vitéz* (1973) és *Fehérlófia* (1982) című munkáiból, mégis inkább a *Magyar népmesék*-sorozat és az *Ének csodaszarvasról* (2002) szimbólumaira épülő, már-már enciklopédikus illusztrátori stílusát fejleszti tovább. Az archaizmusért való rajongását maximálisan kiélhette a világtörténelmi korokon végigrohanó alpmű vizualizációjában, ahol ezernyi utalást rejtett el emberi és tárgyi metamorfózisokba cso-

magolva. Képi világa egyaránt ezekre az átalakulásokra épül, amelyben a korok, tárgyak és emberek, különösen persze Ádám reinkarnálódik, születik újjá és bukkik el. Ezt még aláhúzza a hegeli dialektikán nyugvó eredeti alapszöveg is. Bár úgy tűnik, Jankovics nem értelmezte át radikálisan az eredeti művet, meghagyja a mű tagolását, mégis rengeteg aktualizációt épít a filmjébe.”



Jelenetek a „Tragédiából”

A debreceni kiállítást ajánló Szemadám György festőművész amellett, hogy *Az ember tragédiája* feldolgozását „grafikai bravúrnak” minősítette, felhívta arra is a figyelmet, hogy a mű a hét főbűnre, a kevélységre, fősvénységre, bujaságra, irigységre, torkosságra, haragra s (jelki) restségre emlékeztet, ezáltal pedig Jankovics újabb aktuális értelmezési lehetőségeket vitt az adaptációba.

Habár a *Tragédia* kapja a főszerepet a tárlaton, s a „filmszínéhez” sorolható az *Ének a csodaszarvasról* című alkotás külön ciklusban bemutatott több grafikai jelenete is, a címben jelzett „miegmás” szintén fontos. Könyvillusztrációk, könyvek a vitrinben, népmese-képek, melyek talán legművesebb lapjai a Mátyás anekdotakörhöz kapcsolódnak. A „miegmás” teszi teljessé a képi világot, melynek legfontosabb jellemzői a csodaszarvas-regében fedezhetők föl.

„A szimbólumokkal teli *Ének a csodaszarvasról* képein a kozmikus világ és a magyar mitológia kapcsolódik össze, s

minden rajza valóságos művelődéstörténeti tanulmány – nyilatkozta Pusztay János egyetemi tanár a 2009-es szombathelyi megnyitón. – A kozmikus összefüggések felfedezése, és az a képesség, hogy mindenben meglátni s megláttatni a mindenséget: ehhez eszköz a kultúra, amit ő egyébként sokkal szívesebben nevez műveltségnek. A mindenben a mindenséget látni és láttatni tehát az összefüggések feltárását jelenti.”



Jankovics Marcell Mátyás-grafikája



Szilágyi Imre:
Ex libris Jankovics Marcell

(linómetszet, op. 873.;
Csokonai portréjával
és a Jankovics-köteteket gondozó
Csokonai Kiadó megjelöléssel)

JANKOVICS MARCELL (majdnem teljes) FILMOGRÁFIÁJA

- Jónás és a cet* (1 p, első önálló rövidfilm, nem került forgalmazásba) – 1963
United States Steel Co. (reklám: 4x 30 mp, amerikai megrendelésre, Szoboszlai Péterrel) – 1964
Gusztáv (sorozat: 68 x 5 p, író, tervező, rendező – Nepp József, Dargay Attila és mások társaságában) – 1964–1968
Szűlveszteri legenda (7 p, Karinthy Ferenc novellájából) – 1965
Cogito, ergo sum (50 mp, a montreali EXPO pályázatára) – 1966
Tendenciák (8,5 p) – 1967
Álmok szárnyán - Dreams on Wings (9 p, Air India reklám) – 1968
Hídatvatás (4,5 p, Bélai István filmnovellájából) – 1969
Pucky Pinky (5 p, francia megrendelésre készített mintafilmm tv-sorozathoz) – 1970
Mélyvíz (1,5 p) – 1970
A róka és a holló (13 p, La Fontaine sorozat epizódja, francia-magyar koprodukció) – 1971
A gémm (13 p, La Fontaine sorozat epizódja) – 1971
Mással beszélnek (3 p, tárgy-animáció) – 1971
Az élet vize (3 p, Bojtár Endre novellájából) – 1971
János vitéz (78 p, társírók: Szabó Sípós Tamás, Szoboszlai Péter) – 1971–1973
Sisyphus (2 p) – 1974
Add tovább, számár a végállomás! (2 p) – 1974
Gusztáv (sorozat: 52 x 5 p, vezető rendező) – 1976–78
Küzdők (3 p) – 1977
Magyar Népmesék (sorozat: 78 x 6–7,5 p, író, tervező, rendező, dramaturg; kezdetben Lisziák Elek, majd a későbbi Kecskemétfilm Kft. művészei s Horváth Mária társaságában) – 1977–2002
Fehérlófia (80 p, társíró: György László) – 1979–81
Tangram (4 x 3 p, papírkivágásos kisorsozat a hasonló nevű kínai kirakós játékra) – 1986
Mondák a magyar történelemből (sorozat: 13 x 10 p, író, tervező, rendező; készült a későbbi Kecskemétfilm gyártásában) – 1986–88
Teremtés (25 p, a tervezett, de meghiúsult *Biblia* sorozat első epizódja) – 1989
A sámán Euráziában (35 p, animációs ismeretterjesztő film, társíró, társrendező Hoppál Mihály, a későbbi Kecskemétfilm gyártásában) – 1989
Az ember tragédiája - XIII. szín: Az úr (7,5 p) – 1990
Az ember tragédiája - IX. szín: A forradalom (11p 15 mp) – 1991
TV 'Rövidké' (13 x 5–10 mp, Nepp Józseffel) – 1991
Prometheus (2 p) – 1992
Az ember tragédiája - IV. szín: Kő és homok (11 p 40 mp) – 1992
Az ember tragédiája - XIV. szín: Csend, hó, halál (5 p) – 1993
Az ember tragédiája - XII. szín: Falanszter (18 p 17 mp) – 1993
Karácsonyi dal (rendelt film:1,5 p) – 1995
Caola Ovenall (reklámok: 3 x 48 mp és 25 mp) – 1995–1996
Az ember tragédiája - VIII. szín: Minden oly sötét (8 p 17 mp) – 1996
Az ember tragédiája - X. szín: Több fényt! (5,5 p) – 1996
Az ember tragédiája - III. szín: Jégkorszak (7 p) – 1997
Az ember tragédiája - I. szín: Teremtés (6 p 15 mp) – 1997
Az ember tragédiája - XV. szín: Ébredés (8 p 18 mp) – 1998
Az ember tragédiája - II. szín: Édenkert (7 p, társrendező: Martsa Piroska) – 1999
Az ember tragédiája - VI. szín: Hercules a válaszüton (12 p) – 2000
Ének a csodaszarvasról (96 p) – 1999–2001
Az ember tragédiája - V. szín: Démonkrácia (14,5 p) – 2004
Az ember tragédiája - VII. szín: Egy jottányit sem! – 2009

A TÁVOLSÁG LEGYÖZÉSE

A Debreceni Kodály Kórus

Pokol és Menny című koncertje Debrecenben, Miskolcon és Orosházán

A Debreceni Kodály Kórus – mely ebben az évben ünnepli fennállásának 55. évfordulóját, és 1971-től működik hivatásos együttesként – februári, *Pokol és Menny* című műsorát nemcsak Debrecenben adta elő (Megtestesülés templom, február 20.), hanem két nappal korábban Miskolcon is fölépelt (Deszka templom, február 18.), illetve Orosházán vendég-szerepelt a koncerttel (Petőfi Sándor Művelődési Ház, február 23.).

Az ifjú kórusvezető karnagy, Pad Zoltán (akivel az elmúlt év novemberétől hároméves szerződést kötött a fenntartó város) a 20. sőt, 21. századi magyar kórusművek műveiből válogatta és állította össze az új műsort, mely szigorú és szép dramaturgiát követ. A darabok tematikailag is kiválóan egymáshoz fűzhetőek a fölfelé ívelő szerkesztés mentén.

Karai József *De profundis* című művének első sorától („*A mélységből kiáltok hozzád, Uram!*”) az új nemzedéket képviselő Gyöngyösi Levente *Assumpta est Maria* darabjának angyali örvendező atmoszférájáig, az érzelmek (egyáltalán: a létezés) mennyekig emelő áhítatlan való teljes feloldódásáig. A műsor tehát egész kompozíciójában (szakrális, egzisztenciális, érzelmi és gondolati vonatkozásában) allegorikus értelmezést sűrít magába. A hagyományos önmagunkra ismerés egy másik, magasabb szintjét mutatja be. Mégpedig azt: hogyan juthat el az ember önmaga felismeréséig az Istenben.

A földi léttől, a porhüvely-szenvedéstől érkezőnk az anyagtalan megszabadulás állapotáig. Ennek kifejezéséhez igen alkalmas az emberi hang, a zene, amely ugyanolyan párbeszédhelyzetbe visz bennünket, mint az ima. S ez az út már föltételez egy előzetes megtapasztalást. A mélyből (*de profundis*) kiáltok hozzád, tehát eljutottam a mélybe. Pontosabban: felismertem, hogy a mélyben vagyok, s érzékelhető lett számomra a távolság.

A Debreceni Kodály Kórus műsora egyúttal ennek a távolságnak, vagy távolságoknak a leküzdéséhez vezető utat szintén fölillantja. Mert nemcsak az emberi mélység és az isteni magasság között van távolság, de a még oly megszentelt pillanatokban is, mint a kereszten függő Krisztus és a keresztlábához boruló Mária, a „*Mater dolorosa*” között, Szöllősy András *Planctus Mariae* című darabjában.

S távolság van a megszabadulás vágya és a megszabadítás eszközei között. A Fiú siratása után mintha önmagát siratná az ember a szenvedéstől való félelmében. Bárdos Lajos kórusműve, a *Libera me* azonban a mindennapi szenvedésen jóval túlmutat: a megszabadításért való könyörgést az Utolsó ítélettől való félelem hívja elő.

Távolság van a test, a több műben is direkt vagy metaforikus formában fölbukkanó vér, és a Lélek között. Orbán György *Veni creator Spiritus* című kórusműve a teremtmő és Szent Lélekhez mondott fohász. A megszabadítás látszólag kívülről jön, de az ereje ott munkál bennünk. Az önmagunkra ismerés vágya a hitben, az Istenben való magunkra ismerés meghatott döbbenete a találkozásban. Mert a távolságot legyőzi a hit, az ima, az ének. A harmadik, az est során fölcsendülő Bárdos-mű Adyval jelenti be *Az Úr érkezését*, Orbán György következő műve, a *Cor mundum*, az iménti „*háborús éj*” után, már az emelkedés stációja, a tiszta szív könnyűsége.

A *Planctus Mariae* megszabadító Krisztus-vére itt változik át az emberben abba a minőségbe, mely a bűn véreit elveszi, a bilincseket eloldozza, s az égő áldozat fényéből a Szentlélek lángjának fénye lesz. S az Úrnak zengett ének a széllel jár magasságokat Vajda *Kolindájában*, hogy végül Gyöngyösi *Assumpta est Maria*-ja lüktesse az örömt bennünk. A műsor címe ekképpen a *Távolság legyőzése* is lehetne; a modernizmus

szóhasználatával: *Az Idegenség legyőzése az Úrban*. Eljutva a Pokoltól a Mennyig.

A szellemi távolságok legyőzését, az Istennel való beszédhelyzetet idézte föl az ének. Elsőként *Karai József De profundis* című kórusműve.

Karai József 1927-ben született, zeneszerzést tanult, többek közt Ferencsik Jánosnál folytatott karmesteri tanulmányokat. Művei közül mintegy 100 Magyarországon, ennek körülbelül fele külföldön lett kiadva, világszerte játszott lemezfelvételeinek száma is meghaladja a százat. Közel 200 kórusművet írt magyar költők verseire és latin, angol, olasz, német szövegekre. Opusjegyzékében több zenekari, kamarazenedekari alkotás, hangszeres kamara- és szólódarab szerepel. Legfontosabb élményközege a ma embernek kétségekkel, fájdalomakkal teli világa. Más műveiben ellenpontként jelenik meg a természet. Zenéjét jellemzi a lelki elmélyülés és a mélyen átélt humanizmus; a *Vox Humana* szól a szakrális énekekből is.

Karai foglalkozott az avantgárd hangszeres nyelvvel, ez vezette el őt a '70-es években a hagyományos kórushangzás megújításához. Az újabban keletkezett művek az improvizáció és harmónia egyéni alkalmazása, a repetitív technikák használata, szöveg és dallam viszonyának újszerű kezelése ellenére is mindvégig maximálisan figyelembe veszik az emberi hang sajátosságait. A *De profundis* 1980-ban vegyes karra íródott, latin nyelven, a 130 zsolttárra.

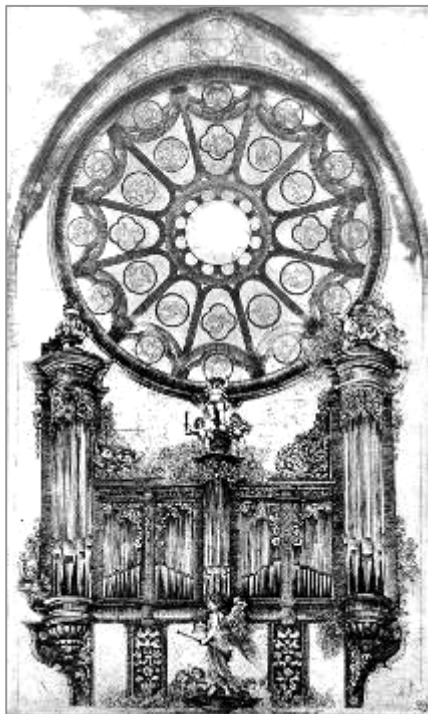
Szilágyi Imre Triptichon (rézkarc, részlet)

Kárpáti János tette föl a kérdést egy, az est következő művét adó Szöllősy András életét és az életművet elemző portréban, a zeneszerző-zenetudós 82. születésnapján, 2003-ban, négy évvel halála előtt, egyúttal a Bartók utáni magyar zeneszerzés egyik jelentős képviselőjének, Ligeti és Kurtág mellett a „harmadik” mesternek tartva őt:

„Lehetséges-e, hogy egy zeneszerző, aki évtizedekre visszanyúló szóbeli megnyilvánulásában az életet tragédiának, a világot megmagyarázhatatlan és nyomasztó káosznak tekinti, aki csaknem minden leírt kottafejében a gyászról, az elmúlásról beszél, művein

keresztül szépséget, tisztaságot, felemelkedést, vigasztalást sugároz hallgatóinak?”

Az Erkel- és Kossuth-díjas alkotó, aki halála évében, 2007-ben zenetudósként megkapta a Széchenyi-díjat is, a zenekari művek komponálása után 1982-ben egy kifejezetten vokális periódust kezdett meg, melyben egymással összetartozó, mégis különböző arcú kompozíciók születtek.



Előbb „A farizeusok ellen” (*In Pharisaeos*) írta vegyes-kari művét a *Vulgatából* vett szövegre, majd ennek párdarabját komponálta meg, a női karra készült *Planctus Mariae*-t. Míg az előbbi kemény hangvétellű „férfi darab”, indulatosan vádló jajszó, lelki ostromozás, fenyegetés volt, ez épp az ellenpontokat szóltatta meg: szelíd és fájdalmas „női zene” lett, egyszerre sirató és vigasztalás. Szöllősy biblikus indulatában a líra fokozódik drámai erejűvé, műve szuggesztív felkiáltásokkal és sűrű polifon szólamszöveggel teli. „A dallamosság szikár, csontos, vállaltan neobarokk.”



A *Planctus Mariae* szövegét a szerző két különböző irodalmi anyagból állította össze: Az egyik Jacopone da Todi *Stabat Mater*e, a másik pedig egy 18. századi magyar népi passiótöredék. A szöveg kiválasztása magában hordozza az alkotói leleményt: a latin és a magyar nyelvű anyag rétegeinek egymásra építését. A latin szöveg egy barokk témafej ellenpontra épülő dallamosságát hordozza, a magyar népi passió szövege a népi siratók melodikáját stilizálja. A mélyből felsejülő távolság lassan csökkenni látszik. Pad Zoltán vezényletével itt a Kodály Kórus női kara kapott szerepet, Molnár Andrea és Szöllösi Kármén szólóénekével.

A három, a műsorban szereplő Bárdos-kórusműből előbb kettő hangzott el: a *Libera me* és a *Jeremiás próféta könyörgése*.

Bárdos Lajos 1899–1986 között élt, a zeneszerző, zenepedagógus karnagy a 20. századi magyar zenetörténet egyik meghatározó alakja volt. Siklós Albert után Kodály Zoltánnál folytatta tanulmányait, annak a híres Kodály osztálynak tagjaként, akik nevezetesen, 1925-ös vizsgahangversenyükkel felforgatták az egész zenei közvéleményt.

Az irányzatot kritika Kodály tanári tevékenységét „céltudatos, anarchista befolyásolásnak” minősítette, Bárdos vonósnégyese a „hazug kakofónia” jellemzést kapta. Kodály megvédte tanítványait, egyúttal megfogalmazta tanítási koncepciójának lényegét és módszerét:

„Nekünk (...) nemcsak európai, hanem egyben magyar zenészeket kell nevelnünk. Ezért a magunk külön zenei szentkönyvét is meg kell ismerniök és magukba szívniök. Értem a régi népzene kincseit. Csak az európai és magyar hagyomány egybeolvasztása hozhat létre olyan eredményt, amely a magyarság számára is jelent valamit. (...) A magyar zenét nem mi találtuk ki. Megvan az már ezer éve. Mi csak ápolni, őrizni akarjuk a régi kincset, és ha olykor megadatik nekünk, gyarapítani.” – Ezzel az útravalóval, a „gyarapítás szándékával” indult el Bárdos Lajos.

Jelentős volt Bárdos egyházkarnagyi tevékenysége, gazdag életművének nagy részét alkotják magyar és latin nyelvű egyházi kórusművei, melyeket elsősorban liturgikus

használatra írt. Miséi közül izgalmas újszerűségével emelkedik ki a *Missá Prima* – ekkor fogalmazta meg zeneszerzői ars poeticáját: „Liturgikus szempontból ideálom a teljes tisztaság, egyesítve a praktikus követelményekkel.”

Magyarországon és világszerte is legnépszerűbb egyházi műve a *Libera me* című kompozíció, amelyet eredetileg Dienes Valéria mozgásszínházához írt. Egyházzenei életművében jól elkülöníthető egységet alkotnak az egyházi ünnepkörökhöz kapcsolódó latin nyelvű himnuszok, amelyeket Bárdos „kis motettáknak” nevezett. A himnuszok, mint népének- feldolgozások, igazi zenei gyöngyszemek, erőteljes, önálló karaktert képviselnek.

A *Libera me* a megszabadítást esdéli, és szinte ugyanezt a helyzetet fogalmazza tovább a *Jeremiás próféta könyörgése*. Utóbbi szövegét *Jeremiás síralmainak* parafrázisa adta. A bujdosó-kesergő hangulat a szabadsághiány felismeréséből fakad, miközben szintén fontos állomás a Pokoltól a Mennyig vezető úton, a Távolság legyőzésében. Ugyanúgy, mint az e sírámmra adott későbbi válasz is az Úrtól, mely a Bibliában 365 alkalommal fordul elő: „Ne félj!”

Szilágyi Imre: Triptichon (részletek)

„Semmit sem csinálók hátsó szándékkal, manipulációs akarattal. Az a fajta mesterember vagyok, aki annak örvend, ha egyféle módon ki tudja magából írni a hangokat. Tehát semmi idézőjel, a játék a stílusokkal nem szándékos. Az igaz, hogy hajlamos vagyok a zenei mindenevésre, és nagyon széles az a stílusspektrum, amit imádom. Ezért az lenne természetellenes, ha ez nem tükröződne valamiképpen abban a muzsikában, amit írok. Kis túlzással azt mondanám, hogy stílus-tiszta csak a tehetségtelenség tud lenni.”

A sokszínű egyéniség, az 1947-ben Marosvásárhelyen született Orbán György valamása az iménti, aki 1973-tól a kolozsvári Zeneművészeti Főiskola tanára volt, 1979-től már Magyarországon él, és a Zeneakadémián tanít zeneszerzést. Habár számos területen bemutatkozott, írt melodramát és



operát, szimfonikus-, vonószekari, szólóhangszeres műveket, dalokat, passiókat és oratóriumokat, sőt, filmzenéket is – Jancsó Miklós és Gothár Péter filmjeihez – ismertségét leginkább kórusműveinek köszönheti.

Kórusmuzsikája jelentős változásokon ment át a '70-es évek óta, ám néhány stílusjegy változatlanul jellemzi zenéjét. A szerzői találékonyság, ötletesség, a zenei formaelemek közötti áttételes és mélyebb összefüggések megteremtése. Kórusművei között versmegzenésítések, játékos fantáziák, madrigál-, nép- és virágének feldolgozások egyaránt vannak, s arányaiban nagyszámú az egyházi kórusmű. Közülük hallottuk előbb *A Veni crea-tor spiritus...*, a *Teremtő Lélek, jöjj közénk!* kezdetű művet.

Az ellenségek immár elűzetnek, a béke elközelg, a „gaudiorum praemia”, az „örömk jutalma” pedig kettős felfokozottságot ígér, hiszen az öröm maga is jutalom, ám ez az öröm majd az egymásra találás gesztusában teljesedhet ki.

A remény-érintés mozzanatát tárja elénk Bárdos Lajos *Az Úr érkezése* című kórusműve, mely az Erkel- és Kossuth-díjas, Kiváló és Erdemes Művész (a XII. Pius pápa által Szent Gellért Lovagrenddel kitüntetett Bárdos – hasonló kompozíciói közül rokonságba állítható kis motettáival, melyekben a nagyobb művekhez hasonlóan tökélyre tudta fejleszteni az énekelhetőséget.

Az Úr érkezése Ady Endre 1908-as, *Az Illés szekerén* című kötetében szereplő versének megzenésítése. A földi pokol magánya, a hiábavalóknak tűnő áldozatvállalás egyetlen gesztusban fordul át az örök reménységbe: Isten szótlan, „néma, igaz ölelésű”, az emberi hiúságot kioltó érintésében. „*Mikor elhagytak, / Mikor a lelkem roskadozva vittem, / Csöndesen és váratlanul / Átölelt az Isten*” – írja Ady.

Ezt követte Orbán György *Cor mundum* című fohásza. A találkozás létrejött: a kórusmű tartalmi és formai jegyei egyaránt az ujjongó dicsőséget készítik elő. A „tiszta szív” és az „erős lélek” Istenben való önmagára ismerése pedig azt a harmóniába oldódó feszültséget jeleníti meg, amely a „töredelmes szív” és a „töredelmes lélek” beismerése.

Befejezésként Vajda János *Kolinda* és Gyöngyösi Levente *Assumpta est Maria* című darabjai hangzottak el.

A Miskolcon 1949-ben született Erkel- és Kossuth-díjas Vajda János *Kolinda* című műve az ELTE Bartók Kórusának készült a Nagy László által fordított szövegre. Vajda több színpadi művet is írt, operát, operanovellát és balettet, oratorikus, zenekari, kamara- és szólóművei mellett kórusok számára komponált miséket, Mária-énekeket, egyházi alkalmakra írt liturgikus darabokat.

A kolinda Kelet-Európában, a szláv és román nyelvterületeken elterjedt parasztdalok, karácsonyi, betlehemes és újévi énekek összefoglaló neve. A szó a latin *calendae*-ből (a hónap első napjának nevéből) származik. Vajda János kompozíciójának érdekessége a magyar és latin szöveg egyidejű használata: „*Magasságot járó széllel, / a föld színén minden néppel, / zengjünk neked, Uram, éneket!*” S ott van a beteljesült remény is, hiszen: „*Ez a csillag megjósolta, / hogy a világ fordul jóra.*” És valóban, a visszatérően fölcsendülő-ismétlődő „*Cantate Domino*” az „*Énekeljétek az Úrnak!*” örömszólítása, a menny felé közeledve, átzeni az eget és az emberi szíveket.

Ez már a dicsőítés, a feltörő öröm szava, s lezárásként ezt fokozza még tovább Gyöngyösi Levente műve. Gyöngyösi az ifjú zeneszerző-nemzedék tagja, Kolozsváron született 1975-ben. 1989-ben települt a családja Magyarországra, s itteni tanulmányai során Orbán György növendéke volt a zeneszerzés szakon. A millenniumi operapályázaton 2. helyezést ért el *Gólyakalifa* című operája, 2005-ben Erkel-díjas lett, a következő évben 1. helyezést ért el az Európai Kóruszövetségek Munkaközössége versenyén.

Az angyalokkal örvendező, egyszerre hagyományos atmoszférát és modern kóruszenei élményt adó *Assumpta est Maria* nem más, mint Mária mennybevitelének az énekhang testében érzékvé lett „története”.

Az egyre biztosabb s átéltebb dirigens, Pad Zoltán vezényelte Debreceni Kodály Kórusban szólót énekelt: Stefanik Márta, Pinczésné Gönczi Hajnalka, Gyórfiné Hovancsek Tünde és Szegedi Ibolya.

TRADÍCIÓ ÉS MODERNSÉG – „ORTODOX MISZTIKA”

*Schnittke és Rahmanyinov művei
a Kodály Kórus előadásában Debrecenben és Budapesten*

Alfred Schnittke négy tételes *Konzert für Chor* című alkotásának három tételét, valamint Rahmanyinov *Vesperás* című, húsz tételes liturgikus darabjának részleteit adta elő a Debreceni Kodály Kórus március 17-én Debrecenben, a Megtestesülés Templomban, s egy héttel később Budapesten, az ortodox Boldogasszony Templomban, Pad Zoltán vezényletével.

A Gulyás György hangversenysorozat évadműsorának összeállítása a nemzetek zenéje mentén alakult ki: ősszel a francia kóruszene és a német romantika állt középpontban, februárban magyar zeneszerzők kórusműveit hallhattuk, a márciusi fellépéseken az orosz ortodox kórushangzás a meghatározó.

A Kodály Kórus műsorának plakáton is hirdetett címe: *Ortodox misztika*. Ehhez két meghatározó szerző műveiből válogatott a kórusvezető karnagy, Pad Zoltán. A koncert második részében Rahmanyinov *Vesperás*ából hangzottak el részletek, az eredeti 20 tételből összesen kilenc (1–3.; 6–9.; 13., 15.), s előtte, az első részben, a talán kevesebbek által ismert Alfred Schnittke *Kóruskoncertjének* három tételét (az elsőt, másodikat és negyediket) hallottuk. A debreceni előadás egyúttal magyarországi bemutató volt

Ortodox misztika: valami ősi, mélyről feltörő erő, talán „az áhítat virtusa” – de a „virtus áhítata” is. A szenvedélyek tengermorajlása után a nyugalomra áradó bizakodás egy magához húzó, magasabb szellemi rendben. A közösség lelkének – a tradíciónak – a feloldódása, egyúttal a világban való létezés helyét kijelölő formát találása. Tehát a misztika nem is valamilyen távoli, megfoghatatlan, elképzelt valóság, hanem megtestesült hit: annak a lehetőségnek a megragadása, hogy az ember közvetlenül érintkezhet a természetfeletti, az isteni erővel.

Ez a két erő, az ember bizonyosság- (és biztonság-)keresése, valamint az „isteni” bizonyossága feszül egymásnak, és találja meg végül a közös erővonalakat a lélekben, a hangban.

Alfred Schnittke: Konzert für Chor

66 filmzene, 9 szimfónia, versenyművek, színpadi zenék, kamara- és szólóhangszeres darabok mellett számos vokális mű, szakmai cikkek és könyvek – ezt hagyta örökül az 1998-ban, 64 éves korában elhunyt Garrijevics Alfred Schnittke, orosz zeneszerző.

Volga-menti német anyától és zsidó apától született. Apja Bécsben dolgozott, ő 12 éves korától magánúton tanult, a Szovjetunióba való visszatérésekor Moszkvában a karvezetés tanszakra járt, áttért a katolikus hitre, majd a Moszkvai Konzervatórium elvégzése után ugyanitt tanított, és szabadúszó zeneszerzőként dolgozott.

A szovjet rezsimmel való bonyolult kapcsolata 1958-ban kezdődött, *Nagaszaki* című oratóriumával. Megtisztelő felkéréseket kapott, de amikor elvárták, hogy alkalmazkodjon a hagyományosabb zenei nyelvhez, de ő hajthatatlan maradt, kiesett

a kegyekből. 1990-ben költözött Hamburgba, ahol zeneszerzést tanított.

Schnittke – Sosztakovics rangú egyéniség, fogalmazott a *Muzsika* cikkírója halála után. A művészet az ő számára is végérvényesen komoly játék volt. S bizonyos értelemben posztmodern, hiszen a zenét magáról a zenéről írta.

Kóruskoncertjében is jól érzékelhető, hogy az emberi hangot, a különböző szólamokat, sőt, a szólamvariációkat valóságos hangszerekként kezeli. (Leginkább talán az itt is elhangzó *Kozert für Chor 2. tételében*.)

S valóban posztmodern abban az értelemben is zenéje, hogy a hang, a levegőben fölrezgő lelkiség, folytonosan reflektál a testre; a megfeszülő-áradó érzelmek pedig – ha mégoly disszonáns orgiás, ha mégoly békét kereső és zuhanó, de a földet érés előtt a szárnyait megtaláló sok-neműségbe futnak is – visszavezetnek egyetlen, ki egyenesedő kérdőjelhez:

Hol van a helyem, ki vagyok én?

Schnittke számára a művészet mindenk előtt erkölcsi kérdés. A művésznek az 'igazságot' kell hirdetnie, a zenésznek a szavakkal kimondhatatlant. De nem szólít meg mindenkit, egyrészt: mert az igazság nem érdekli mindenkit, másrészt azért nem, mert az úgynevezett közérthetőséget nem a legolcsóbb eszközökkel igyekezett elérni.

Schnittke zenéje roppant érzelmes, sőt, inkább indulatos zene, éppen ezért soha nem szentimentális. Jól tudta ugyanis, hogy az érzelmeknek gátat kell szabni, hogy azok ne váljanak önmaguk paródiájává.

De nem is hideg, vagy aszketikusan egyszerű, az érzelmeik és a velük szembeni korlátozó racionalitás az ész és a szív párharca. Vagy ahogyan a szakírók fogalmazzák: az önmagában fölöldődő kifejezés, illetve a konstruktív fegyelem között keresi az egyensúlyokat. Egyén és közösség konfliktusa, harc a tradícióval, amely lehet nemes, és lehet bénító. Schnittke harcolt az orosz tradícióval is, de azt minden lázadása ellenére magáénak érezte. Minderről egy jelképes szófordulattal ezt olvassuk: „... a német-zsidó muzsikussal, aki eleinte odahaza németül beszélt, utóbb, felnőtt fejjel, az orosz nevezte anyanyelvének...”

Korányi Tamás a *Balkon* című folyóirat 1998. októberi számában (a zeneszerző haláláról megemlékező cikkben) a viszonylag korai távozással szemben is optimizmust emleget: az utolsó években a világ azért mégis felfedezte magának Schnittkét.

S akár a posztmodern jelzőt, akár a tradíciókkal való harcot említjük, egyaránt elvezet mindkettő a stílusok sajátos szintéziséhez. Schnittke kiválóan ismerte a zeneirodalmat, bátran nyúlt az elődök által már felfedezett anyaghoz. „Munkássága a zene egészét testesíti meg, egy-egy darabja sokszor emlékeztet valamire, amit már hallottunk, ám mégsem hasonlítható semmihez.”

Ismétlő fokozás, repetitív meditálás, de a monoton emlékezőformából folyton kizökkentő zenei *touvaillé*-ok sora, az érzelmeinkre fokozottan ható félhang-rímek, szólamidézetek és továbbgondolások, egyéni variációk sora a kiteljesedő egységben.

Schnittke számára nincsen idegen anyag vagy téma, a zenében mindent meg lehet

fogalmazni, vallotta. Hiszen a legtöbbször nem is az a fontos, hogy mi szólal meg, hanem az, hogyan szólal meg az a valami.

Itt pedig, mondhatni, magáról a megszólalásról is szól az ének. Schnittke egy ősi örmény szöveget zenésített meg, egy, a 900-as években, az első évezred fordulóján élt örmény misztikus, bizonyos Narekszkij elmélkedéseit.

A megszólított Úr himnikus, hódoló, vagy már-már eposzi jelzőinek hosszú felsorolásában megfogalmazódik az ember és az Isten viszonya, és a szöveget áthatja az Úr alkotó és alakító jelenlétének bizonyossága.

A megszólított után a megszólító is megjelenik – egészen rendkívüli, hogy mennyire modern ez a korai szöveg; az író önértelmezése bizonyos tekintetben szintén posztmodern jegy, miként az írás (vagy az ének) céljának meghatározása is az. Végig ott cseng a remény, hogy az éneket meghallgatja az Úr: „És versem imává és könyörgéssé válva váltsa ki az isteni irgalmat.”

Ez a szöveg, illetve ez az ének tehát arról szól, hogy az énekben, az imában való teljes önfelmutatás és önátadás, az ember lelkének énekké válása nem más, mint az isteni lélekkel való találkozás egyetemes élményének személyes kiteljesedése.

Rahmanyinov: Vesperás (részletek)

Rahmanyinov művébe is szinte már bele van kódolva az imént hallott Schnittke-i karakter. És nemcsak az ortodox zeneiség, a mély szólamok, vagy a tengermoraj-hang és az angyali éneklengések egymást ölelő, egymásra reflektáló, egymást kiegészítő párbeszéde miatt, hanem a lélek mélyzugaiban és az ember örökélet-vágyának érzéki megjelenítése miatt is.

Rahmanyinov az I. világháború kitérése után, 1915 elején komponálta a *Vesperást* – népi szóhasználatunkban Vecsernyének is nevezzük, egész-éjszakai virrasztást jelent –, és tette ezt a *cappella* kórusra, ortodox rítus szerint.

Közismert mű, gyakran megszólaltatták – érdekes módon, Magyarországon először csak 1987-ben –, s olykor nem is a teljes

darabot, csupán válogatva a hús tételből. Azok megengedik a szelekciót, s az új kapcsolatokkal egy új jelentést hozhatunk létre.

Hiszen bár liturgikus alkotásról van szó, melynek elvileg alkalmazkodni kell a kötött sorrendiséghez, ennek a zenének a teljességélménye nemcsak az egészben, hanem az egyes részletekben is ott van.

Ne feledjük azt sem: Rahmanyinov a szövegek és dallamok megválasztásakor követte az ortodox liturgia szabályait, és bár a Vesperás kezdetén recitációt hallunk, az előadások – ilyenek voltak a mű születésének idején is – valójában liturgián kívüliek, azaz: para-liturgikusak, ennek ellenére soha nem szűnik meg a közösségi cselekményjelleg. Ezért is olyan nagy az ereje. Mert magamba zuhanok s fölemelnek, egyedül vagyok a világban, de eggyé válok a világgal.

Németh G. István a *Muzsika* 2008. évi márciusi számában írta, hogy „Rahmanyinov Vesperásának mámorító pompája a benne felhasznált orosz egyházi énekek, illetve kjevi és görög liturgikus dallamok érzéki szépségében is rejlik. A hagyomány által szentesített dallamok feldolgozásakor nem annyira a komponista egyéni leleményének fitogtatása volt a cél, hanem – bartóki metaforát idézve – a dallam-drágakövek foglalatra illesztése.”

S fölcillannak eme „dallam-drágakövek” még akkor is, ha a műfaj jellegéből adódóan szándékoltan visszafogott eszközöket használt a zeneszerző.

Az a *cappella*-szerkesztésmód a teljes, egyórányi mű hallgatásakor ugyanúgy lenyűgöző változatosságot mutat, mint az ennek felére redukált, a Debreceni Kodály Kórus előadásában megszólaltatott összeállítás.

Visszatérően érvényesül a többsíkúág és a térszerű fenségesség, hiszen az előadás érzékenyen differenciált kórushangzást igényel, melybe finoman illeszkednek a szólóbetétek.

A Vesperás – az olykor visszafogott egyszerűség, vagy inkább tisztaság ellenére – kiválóan alkalmas az úgynevezett rétegelt énekkari hangzás elérésére: a differenciált dinamika és a kiszámított ritmika hatása együttesen érvényesül.

A kórushangzást pedig mindig fölerősítheti, megnesesítheti az a szakrális tér, ahol az emberi hang zenéje árad. A dallamosságot és örömet, az érzelmi vitalitást, a belső hullámzást a szólásokban.

Tornai József költő írta *Naplójában* (a *Kortárs* 1999/9. számában):

„Rahmanyinov: Vesperas. Minden, ami az orosz többszólamú kórusmuzsikában lehetséges. Emelkedés és zuhanás ég-föld, szomorú-főnséges, génuszi és démoni között.”



Brugós Zenóbia: A háló

(Gyönyörű fohász...)

a lélek illó tengermoraján
csillagokat röptet a szél;
hullámok ölelik az eget
– míg egybeárad mennybolt
és a mély. – És hull reánk
csillámló égi permet.

(Áldott elcsöndesülések...)

itt a lélek csak lebbenő láng,
s amott az elrugaszkodás,
a vágy tapossa táncát,
hogy ne fájjon, mi fáj,
s hogy fönt lebeg talán
– vagy lent, a mélyben árad (?)
Minden, mi halk gyönyörbe fárad,
megsimul az éjek angyalán,
az éjszakák után,
a győztes hajnalokban,
vecsernye-szók után,
a Krisztus ujja-rajzát
elfödő homokban...

– Elmossa víz, fodrozza szél,
takarja ég, a mélyzöldet
porlasztó messzi-kék...
befogadja az Örökkévaló.
S hajnalra készen áll,
a vesperás után
– ahogy az áhítat-vitorlák
virtustól feszített szép hasán
megáll a fény –
a győzelemre készített,
tündöklő hajó.

*(a Debreceni Kodály Kórusnak és Pad Zoltán vezetőkarnagynak ajánlva,
Rahmanyinov Vesperása próbájának hallgatása közben,
2010. március 11-én, Debrecenben)*

Dvorak: STABAT MATER

Debreceni Filharmonikus Zenekar (vezényelt: Kocsár Balázs)

Antonin Dvořák *Stabat mater* című monumentális vallásos kompozícióját tűzte húsvéti műsorára a Debreceni Filharmonikus Zenekar, a szokottnál terjedelmesebb vokális apparátust felvonultató előadáson, ahol a Debreceni Kodály Kórus mellett a nyíregyházi Cantemus Kórus is a dobogóra állt (karvezetők: Pad Zoltán és Szabó Soma). A húsvéti tematikájú művet április 1-jén, nagycsütörtökön Debrecenben, a Kölcsény Központban, és nagyszombaton Nyíregyházán, a Kodály Zoltán Zeneművészeti Iskola hangversenytermében szólaltatták meg, utóbb a Cantemus-bérlet *Népek zenéje* sorozatának *A Cseh Géniusz* című koncertjén. Szólót énekeltek: Létay Kiss Gabriella, Gál Erika, Pataki Potyók Dániel és Szvétek László, a Magyar Állami Operaház művészei; vezényelt: Kocsár Balázs zeneigazgató karnagy.

Dvořák *Stabat matere* hadakozik a korrall. Fájdalmas-gyönyörű, a keresztfára lassan hulló, a megváltó vért el nem mosó esőcseppek s fényben növekvő harmatok áradásából, a belső megrendültségből, a törekény örök-reményből kihallott párbeszéd ez Istennel. Hadakozik az idővel: mert rendkívüli az ideje a létben. S a zene kapukat nyit saját szerepünk meghatározásához a párbeszédben. Ideje van a Krisztussal való találkozásnak. Ideje a vigasztalódásnak.

Sokakhoz hasonlóan, Halász Péter zenetörténész, zeneesztéta is föltekerte a kérdést egy 1996-os rádióelőadásában: miért éppen a *Stabat matert*, a Krisztus keresztjénél zokogó Szűz Mária alakját versebe foglaló, nagyszabású szekvencia szövegét választotta Antonin Dvořák az első monumentális vallásos kompozíciója alapjául. Az a zeneszerző, aki az ismert mondás szerint „még a Jóistennel is csehül társalgott”, aki szorosan kötődött a 19. század romantikus zenei gyökereihez, és akit „látszatra felhőtlen, harmonikus, beszédes muzsikusként”-ként tartunk számon.

Nincs egyértelmű válasz erre a kérdésre – még a kortársak is csak találgatni tudták, hogy talán a kétnapos korában meghalt kislánya elvesztése ösztönözte volna erre 1876 tavaszán. A mű komponálását ekkor azonban csak elkezdte, s néhány hónapnyi munka után félretette a vázlatokat. Újabb családi tragédiák nyitatták ki fájdalmas lendülettel a félbehagyott partitúrát: meghalt a zeneszerző mindkét másik gyermeke.

Az 1877 novemberében befejezett művet 120 esztendővel ezelőtt, 1880 decemberé-

ben adták elő, és nagy sikert hozott számára az 1884-es londoni hangverseny. Az előadást 12 ezren hallgatták, a 840 tagú kórust és a 160 tagú zenekart a komponista diri-gálta. Előtte már budapesti meghívást is kapott, 1888-ban pedig az Operaház igazgatója, Erkel Sándor meghívására vezényelte a *Stabat matert* a Filharmoniai Zenekar élén.

A személyes tragédiák minden bizonnyal hatással voltak a zeneszerző szövegválasztására, de sem Dvořákot, sem a zenéjét nem jellemezte a tragikus világlátás alaphangulata. Mint ahogy a kereszthalál sem tragikus bibliai mozzanat, hiszen ennek hangsúlyozása ellentétben állna magával az evangéliumi örömmüzenettel is. Az Isten Fiát sirató Mária természetesen az emberanya mély-séges fájdalmát érzi át, de mint ahogy Karácsony üzenete csak a Golgota tövében kapja meg igazi értelmét, a kereszthalál jelentése is csak a megváltó ígéret beteljesülésének fényében válik nyilvánvalóvá.

Ezt a jelentést emelte ki Halász Péter is, amikor azt írta: ha figyelmesen hallgatjuk a művet, nem elsősorban a komor színek tűnnek föl. „Sokkal inkább támad olyan érzésünk, hogy a személyessé fogalmazott üdv-történeti tragédia mögött Dvořák megfogalmazásában mindig ott lebeg a vigasztalás is, a halálban ott az üdvözülés lehetősége, a kereszten függő Krisztus alakja mögött ott dereng a Paradicsom minden ember megváltására feltáruló kapuja.”

Dvořáknak nem ez volt az egyetlen műve, amelyben párbeszédet folytatott az égi hatalommal. Pályája során megzenésítette a katolikus liturgia több kiemelkedő szerepű

textusát, komponált misét, requiemet, Te Deumot – ám mindezeket csak 35 éves kora után, amikor első ilyen műveként megalakította a *Stabat mater*t.

Dvořák egy mézsáros fiaként született, s bár gyötrelmes volt az indulása, nagy ívű pályát futott be. Elvégezte a prágai Orgona-iskolát, évekig volt brácsás egy szórakoztató együttesben és a Prágai Nemzeti Színház zenekarában. Komponált is, Wagner stílusában, kevés sikerrel. Az 1870-es évek közepén figyelt föl rá Johannes Brahms, akinek *Németh requiemje* is ott van ama művek (a franciás és olaszos futamok, Händelt idéző áriák) között, melyek hatása fölfedezhető a *Stabat mater*ben. Brahms ajánlására kezdték kiadni Bécsben műveit: a *Morva dalok* című duett-gyűjteményt, a *Szláv táncok* sorozatot, majd kamara- és kórusműveket, szimfóniákat.

Megvolt tehát a veszélye annak, hogy – mivel Dvořák könnyen és gyorsan komponált – a népszerű muzsika népiessé váljon, majd a sajátos íz ellenére is zsánerdarabok szerzőjeként ünnepeljék – és felejtsek is el. Egyre erősebb belső kényszernek érezte a stílusváltást, igyekezve összeegyeztetni a szláv dallamosságot a legmagasabb igényű zenekultúra követelményeivel. E folyamat legfontosabb állomásai közé tartozik a *VI. szimfónia* és a *Dmitrij* című opera mellett a Jacopo da Todi, 13. századi szerzetes versét feldolgozó, a nagyromantikus dallamokkal együtt olykor a cseh katolikus népelemek repetitív egyszerűségét fölillantó *Stabat mater* – melyet egyébként, hogy csak a legismertebb feldolgozásokat említsük, a 18. századból Pergolesi, a 19. századból Rossini és Verdi megzenesítéseiből is ismerünk.

S nem kevésbé Babits műfordításából.



*„Állt az anya keservében
sírva a kereszt tövében,
melyen függött szent Fia,
kinek megtört s jajjal-tellett
lelkét kemény kardnak kellett
kínzón általjárnia.”*

Vagy a másik, Dvořáknál a harmadik tételben szereplő, szintén sokat idézett strófa:

*„Kútja égi szeretetnek,
engedd éreznem sebednek
mérgét: hadd sirjak veled!
Engedd, hogy a szívem égjen
Krisztus isten szerelmében,
s ő szeressen engemet!”*

XIII. Stáció

Józsa János Keresztút című
tűzzománc ciklusából

A költemény a saját korára jellemző extatikus világgkép tökéletes kifejezője, gondolati íve szerkezeti fegyelemmel társul, képekben gazdag, nyelvi kifejezése színes. Szigorú hitéleti üzenete, hogy a kereszthalál ábrázolásából kiindulva, a mindenkori, személyes Én aktív részvételét feltételezi. Az anyával együtt s az ő helyében áll ott a keresztnél mindenki, aki a szenvedés önkéntes átvállalásának megrendült állapotában a megváltás bizonyosságát felismeri. Értékvesztés helyett a vigasztalás himnusza, a korpusszal együtt ölelve körbe a mindenséget.

Dvořáké a szekvencia talán legmonumentálisabb megzenésítése. Óriási tablót ad tíz tételben, mintegy másfél órában, s a tételek szinte mindegyike lassú, Andante vagy Largo tempókban halad. A gyász megjelenítésének zenei toposzából épülnek föl a kórustömbök, játszva benne a tompított szenvedély intonációjával. Kocsár Balázs továbbgondolása fokozza és értelmezi a tempótükörzete lelki jegyeket: keresi és kiemeli a különböző karaktereket, beleértve azok egymáshoz való viszonyát is.

Dvořák nem illusztrál, zenéje nem sír, bánata inkább tartózkodó, a stilizáló szándékot belülről feszítik a szenvedélyek. A külső szemlélőből résztvevő lesz, sőt, az egyén szerepét a közösség veszi át. Az egyes szám első személyt a kórus egésze mondja ki, a szenvedést mindenki vállalja.

A befejező szakasz ellentmondásossága többeket foglalkoztatott. Mintha az egész művet besugárzó, a hit erejébe vetett bizalom meginogna – akár Beethoven *Missa solennis*ének Istennel birkózó Gloria-tételében. Mintha a zene a szövegjelentéssel is hadakozna, s mintha a közösségi toposzok után egy újabb, személyes, érzelmi jelentést fogalmazna meg – a komponista személyes énjének részvételével.

Talán ezért is más mindegyik *Stabat mater*-értelmezés: a zenében, a költészetben és az előadásban is. Hiszen bert bár a megváltás-üzenet mindenkire egyformán érvényes, de a személyes sorsra van szabva a hozzá vezető út.

Babits Mihály átköltését említettem, az utolsó kétszer három sort előbb tőle idézem, majd Sík Sándor fordításában:

„Ha majd el kell mennem innen,
engedj győzelemre mennem
anyád által, Krisztusom!
És ha testem meghal, adjad
hogy lelkem dicsón fogadja
a pálmás paradicsom!”

(Babits Mihály fordításából)

„A kereszt őrizzen meg.
Krisztus halála óvjon meg.
A kegyelem oltalmazzon meg.
S hogy ha testem porba tér meg,
Lelkem akkor a nagy égnék
Dicsőségét lelje meg.”

(Sík Sándor fordításából)

Olvassuk csak együtt, egymást váltva eme utolsó szakasz első két sorát, ugyanazokat a szövegrészeket Babits és Sík átköltői értelmezésében!

Ha majd el kell mennem innen...
A kereszt őrizzen meg...
Engedj győzelemre mennem...
Krisztus halála óvjon meg...

Mi is tehát a Paradicsom kapuját kitaró győzelem?

A vérharmatból fény lesz, és a megváltó oltalomban átalakítja értelmét az idő. Nem a *volt*, de nem is a *van*, hanem a *lesz* – ami számít.

(A fenti írás rövidített formában műsorvezető szöveggként hangzott el a debreceni és a nyíregyházi hangversenyek előtt.)

A Debreceni Kodály Kórus és a Debreceni Filharmonikus Zenekar évadbeli, hátra lévő koncertjei

Debreceni Filharmonikus Zenekar Rubányi Vilmos-bérlet



Április 29. – Debrecen, Kölcsey Központ
Bartók: Hegedűverseny
Schubert: VII. (C-dúr) szimfónia
Közreműködik: Kokas Katalin - hegedű
Vezényel: Medvezky Ádám

Május 13. – Debrecen, Kölcsey Központ
Mozart: Esz- dúr szimfónia KV. 543
Mahler: V. (cisz-moll) szimfónia
Vezényel: Kocsár Balázs



Május 27. – Debrecen, Kölcsey Központ
Ravel: Bolero
Ravel: Spanyol rapszódia
Debussy: Iberia suite
De Falla: Hét spanyol népdal
Közreműködik: Francesca Provvisionato
Vezényel: Kocsár Balázs

Debreceni Kodály Kórus Gulyás György- hangversenysorozat

Május 13. – Debrecen,
Szent Anna székesegyház
Michael Praetorius:
Es ist ein Ros' entsprungen
Sven-David Sandström:
Es ist ein Ros' entsprungen
Henry Purcell:
Hear my prayer, O Lord
Sven-David Sandström:
Hear my prayer, O Lord
Johann Sebastian Bach:
Komm, Jesu, komm
Sven-David Sandström:
Komm, Jesu, komm
Magyarországi bemutató!
Johann Sebastian Bach:
Lobet den Herrn
Sven-David Sandström:
Lobet den Herrn
Magyarországi bemutató!
Vezényel: Pad Zoltán

Június 2. – Debrecen, Bartók
terem
Monteverdi:
Vespro della Beata Vergine
Közreműködik:
Debreceni Filharmonikus
Zenekar
Vezényel: Vashegyi György

(Forrás: www.dfk.hu; www.dkk.hu)

PAPP IBOLYA:

Küzdelem

az egyik ember szereti érteni
a másikat
még ha csak úgy
találta is az utcán
mint mondjuk egy követ

a másik meg nem
még csak eszébe
se jutna
talán szólni kéne neki

mihaszna küzdenek
így naponta
elszakadni hamar a szálnak
pedig fölösleges

de hát ezek az életek
nem élhettek volna
együtt soha
az egyik nem bírja a levegőt
a másik a vizet



Regölyi Kereszt – Papp Ibolya festménye

*Ibolya,
Szekszárd, 2009. december*

Vitéz Ferenc: **Egyszer volt – a hol: nem volt**

volt egy patak, volt egy rét, volt egy erdő, volt egy hegy, volt egy csonka margarét';
volt egy szellő: felleget fújhatott a nap elé; volt egy nap is tehát fenn, s volt az
árnyék ideleenn; volt egy ember: árnyék volt, olyan árnyék, mint egy kő, nem volt
lelke, de hát az árnyéknak mért kellene?; látszat volt csak, levegő, s volt a lelke
– nekem volt –, a kő fölött lebegő, mint egy hal, ki a parton...; volt egy kereszt,
kőből volt, de az nem az árnyék volt, hanem volt egy kőhajó, volt benne egy utazó,
levegő és víz között, ott a volt-erdő fölött, patak és a hegy fölött; s volt egy madár,
erre szállt, kőkeresztnél körözött, galamb-e vagy sas-király volt a madár, s merre
jár – aki tudja, mondja meg, látta-e a lelkeket, és ha látta, adja vissza,
mert kiszáradt a patak; ez a madár a csórében víz helyett visz parazsat

Feri, Debrecen, 2010. április



Könyveken ülő – Papp Ibolya festménye

Ez is április

(Vitéz Ferenc)

Ez is április, talán a macska miatt,
mert áprilisban a kiscicák...

Ez is rügyfakadás, talán a lány miatt,
mert áprilisban a keblek...

Ez is egy születés, talán a betűk miatt,
mert áprilisban a könyvek...

Ez is vágycokozás, talán a comboké,
mert áprilisban az ölek...

Ez is valami leltár, talán a rendé,
mert áprilisban a házfalak...

Ez is valami mosoly, talán a tied,
mert áprilisban...

*Feri,
áprilisban*

PAPP IBOLYA:

Ez is május

Nemrégem múlt nyolcvannégy.
Bontogatjuk finoman a homály selymét,
hívom is ki mindjárt örülni a mostani
tavasznak, hogy akácok és spireák...
mert mit bánom én, ha naponta százszor is
elfelejti a nevemet. Zöldülő bokrok közt
az ölembe hívom, csalom, jön. Beleültetem.
Látod Anyám? Ez az út még mindig vezet.
És még mindig aranyosra süti a nap a köveket.

*Ibolya,
Dabas, 2009. május*

KISGRAFIKA – 2010/1.

A „Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület negyedéves folyóirata

A folyóirat rendszeresen segíti az exlibris- és alkalmazás-gyűjtőket abban, hogy közli egy-egy, a területen jelentős tevékenységet kifejtő grafikusművész alkotásjegyzékét. Az idei első negyedéves számban N. Török János kisgrafikai alkotásjegyzékének 2. részét adja közre Török Katalin összeállításában, ezúttal a 101–116. közötti opus-számú lapok és további 40, számozás nélküli (többnyire alkalmi) grafika adataival. Az elemző-szemléző összeállításban olvashatunk a hollandiai Van Gogh Village Neunen nyitásáról, László Anna és Tóth Péter szegedi kiállításáról, Kőhegyi Gyula, Sajtos Gyula és Ürmös Péter XV. kerületi, közös tárlatáról, Tavaszai Noémi legújabb bemutatkozásáról és a Vármegye Galéria erdélyi grafikát bemutató szemléjéről.

VÁRKONYI KÁROLY grafikusművész emlékkiállítását rendezték meg ez év elején a debreceni zeneművészeti kar galériájában. A grafikai tablók mellett kilenc olajfestményt is láthattunk a hagyatékából. Várkonyi Károly januárban lett volna 97 éves.

Várkonyi Károly fametszetes lapja a „Soha többé háborút” sorozatból

LELKEDBEN IS...

Lelkedben is vívhatok háborút: nincs véres áldozat, csak felborít kicsit, kibillent a csillagot szemedben, és arra bátorít, hogy ölj meg magadban minden szándékot a jóra, hogy legyél kegyetlen, míg felszállsz az utolsó hajóra – és ne legyenek álmaid. Imádkozva kulcsold össze a kezed, úgy kapaszkodj az égbe, szorítsd melledre a napot, s ebbe a fénybe visszatér majd mindenki, aki elhagyott.

KISGRAFIKA

88 oldalas. Rendszeres negyedéves megjelenés.
Közli a negyedéves Barátok Köre Gyűjtő és Művelődési Egyesület.
Folyóirat: 4110 Debrecen, 41. kft. Irattartalom: művelődésügyi és
személyes levelezés. 41. Árszáma: 400 Ft. Előfizetés: 1000 Ft/év.
Feltétel: belföldi postai díj a megjelölt cívre.

TARTALOM

Hermanus: Magyarok a Van Gogh Village Neunenben (Barna István)
GABRIEL KÖR – LÁSZLÓ ANNA ÉS TÓTH PÉTER SZEGEDI KIÁLLÍTÁSÁRÓL (László Anna)
Miként grafikusok lettek a Van Gogh Villagen (László Anna)
Tavaszi Noémi új kiállításáról (Kőhegyi Gyula)
Bátorítsd meg magadban minden szándékot (Várkonyi Károly)
H. Török János kisgrafikai alkotásjegyzékének 2. részéről (Török Katalin)
HÉBER – LAPISMÁSOK – KÖNYVISMÁSOK – KISVÁSÁRLATI HÍREK

2010/1
RÖVIDÍTETT ÉVI KALENDÁRIUM TARTALMÁVAL **DCA**



ELHUNYT CSERNÁTH GÁBOR. Életének 79. évében, húsvétkor meghalt az országosan ismert, hajdúböszörményi kisgrafika-gyűjtő. A KBK böszörményi tagozatát működtetette, a világ minden tájáról, közel 100 alkotótól, mintegy hatezer darabos gyűjteménye volt, a régió művészeire is koncentráló kollekcióját számos kiállításon bemutatta. Április 10-én temették.

A CSELEKVÉSSÉ ALAKÍTOTT GONDOLAT

Szabó András festménykiállítása a Benedek Galériában (*)

„Még nem hallok, csak érzem. / Még nem látom, csak nézem. / Még félek, még magam vagyok / – árvák a szeplős csillagok. // Ha megcsal minden dallam, / ki vigyáz rám a bajban? / Fektetném a fejem őszre: / hadd játssza a szeretőmet...”

Ezzel a verssel kezdődött a múlt év augusztusában vonzalmam Szabó András képeihez. Pontosabban: ez a két rövid versszak nem a kezdet, hanem már a válasz volt az alkotó egyik festményének megszólítására.

A *zene szárnyalása a rácsok mögött* című képet közös barátunk, Bodó István Csapó utcai művészellátójának a kirakátában láttam meg. A folyóiratban a festmény reprodukciójával együtt közöltem a verset, s mellette néhány gondolatot is följegyeztem erről a találkozásról.

Hogy megtudtam: a festmény címe előbb *A zene szárnyalása* volt, rácsok nélkül, a rácsok később kerültek a képre. „No, itt van az a bizonyos trouvaillé, írtam, az újdonság, az artisztikus ötlet, ami művészetté emeli a mesterséget” – utalva a fotográfia filozófiájából kölcsönvett kifejezés általános jelentésére. Tudniillik, kell egy olyan mozzanat, amely új kontextusba helyezi, így újra is értelmezi, a dokumentált pillanatot.

Bár a hagyományos fotó csak a megtörténtet képes rögzíteni, ellentétben például a képzelet számára is a megtestesülés lehetőségét adó festménnyel, teremtő képzelete révén azonban a festő is megtörténtté teszi a látható aktusban mindazt, ami fizikailag még nem megragadható, mondhatni: ha esetet vesz a kezébe, mintegy „lefotózza” a készülő képpel a hangulatait.

Az elgondolás kimondása, de már maga az elgondolás is megtörténtté teszi azt, amire gondolunk – az esztétikai szemiotika felől közelítve: ahogy a szavakat, úgy a képeket is „tetten érhetjük”.

Számos kijelentésünk (megszólalásunk) nem csupán elszálló szó, hanem cselekedet társul hozzá. Amikor például e szöveg végén azt fogom mondani, hogy „Szabó András kiállítását megnyitom”, akkor a kimondással valóban meg is nyitom a tárlatot.

S ha a képeket szeretnénk „tetten érni”, ez esetben nem föltétlenül csak azt érdemes megnézni, mit ábrázol a festmény (egy várost? a táncot? a menekülést? az Édenkeretet? vagy még nehezebben megragadható fogalmakat és jelenségeket, mint a szelet, vagy éppen a XXI. századot?); helyette azt faggatjuk inkább: a művész hogyan alakítja át „cselekvéssé” a látványt, az érzelmet, a hangulatot vagy gondolatot.



És hogy milyen jelentést visz bele ebbe a cselekvésbe: Ő is aktív részese, mint annak egyik szereplője? Vagy kivetíti az indulatait, formát keres azoknak, és ebben a formában

(*) Elhangzott: március 8-án, a tárlat megnyitóján

a fizikai gesztusok az érzelmi állapotokból táplálkoznak? Esetleg a cselekvő festő nem más, mint egy színpadi rendező, a kompozíciója egy jól nyomon követhető dramaturgia része, kiosztja a szerepeket, és utasításokat ad a játékhöz,

Nos, azon a tavaly nyári képen, amelyen a zene szárnyalt – a rácsok mögött –, Szabó András zenéje magától értetődően nem zene volt, hanem kép. Berendezte a porondot, és megteremtett egy allegóriát. Elindította a cselekvést, ezt követően a kép már a benne foglalt törvények szerint „mozgott” tovább.

A három zenész szecessziós vonalakkal formált alakjában, mint a kép kompozíciós mozgásában, fontos volt a játék. Ez a játék jellemzi több festményét, míg az említett – szecessziós – dekorativitás szintén megjeleNIK. Mégis úgy vélem: Szabó András látomásos-expresszív stílus kísérletei mellett másutt is meghatározó a szimbolikus jelentésképzés. A festmény által végrehajtott cselekvés tehát ebben az értelemben a felismerést, az egymásra találást szolgálja. Egyrészt, hogy a néző felismerje a dolgok közötti, elrejtett kapcsolatokat, ugyanakkor maguk a dolgok is felismerjék egymást.

Önmagában a szecessziós játékokban kicsi az esélye a fínt emlegetett trouvaillé megtestesítésének, inkább válhat gesztussá a látomás vagy az expresszív érzelmi-indulati kifejezés, de a felismerésben és egymásra találásban összpontosuló képcselekvés legtöbb megnyilvánulási formáját a szimbolikus ábrázolásban leli meg.

A zenészek (vagy nézők) elé helyezett rácsok miatt lett szimbolikus a kép, ez erősítette föl például a zene szabadságjelentését. Akkor azt a reményemet fogalmaztam meg, hogy ebből egyszer egy egész sorozat készül, s attól függően, hogy mi van a rácsok másik oldalán, e kompozíciós alapséma egészében értékelheti át az ábrázolt jelenet eredeti

mivoltát. A rács, mint a szabadsághiány megtestesítője, épp a vele ellentétes fogalmak, illetve jelentésképzetek ábrázolását és kifejezését várja el.



Szabó András festményeiből

Az iménti gondolatot megfogalmaztam az említett reflexióban, és most hozzáteszem, hogy hasonló szimbolikus cselekvés észlelhető Szabó András „táncos” festményein, madármotívumos alkotásain, illetve azokon a képeken, melyek eleve ilyen típusú fogalmazásmódot kívánnak, hiszen olyan aktuális egzisztenciális problémákat helyeznek a középpontba, mint például a modern ember szorongása, érték bizonytalansága, vagy



kiszolgáltatottsága egy ismeretlen fenyegetéssel szemben, a másik ismeretlenbe való menekülése, illetve az ezzel párhuzamosan jelentkező békevágya.



Szabó András: Város

Csupa komoly, aggodalomra okot adó, s már a rendteremtés szándékával történő végiggondolás folyamán is elbizonytalanító probléma, ennek ellenére érdemes annál a figyelemreméltó momentumnál is elidőznünk, hogy Szabó András mégsem világfájdalmat fogalmaz meg a képeken – sőt, ez az alapállás eleve nem lenne alkalmas a cselekvésre –, hanem finom iróniával, természetes humorral, látszólagos önellentmondást magában rejtő expresszív eleganciával közelít egyes egzisztenciális kérdésekhez is.

Gondoljunk csak a *Félelmetes New York*, a *Szél*, a *Város*, a *Kapocs* című festményekre, s még a *Kompozíció feketével* kataklizma-hangulata vagy a *Menekülés* mindent magába szippantó fenyegetettsége is felkínálja a transzpozíciós, egy másik mezőben való értelmezés lehetőségét. Ezen a másik síkon, ha nem is mindig a groteszk (mint a meghívón szereplő *Békét* című, karikatúra jellegű festménynél), de az ironikus megközelítés árnyalja a képek cselekvését.

A kikacsintás Kandinszkijre, a továbbgondoló reflexió, hogy a tárgy nélküli piktúra végső soron mindig létrehozza saját tárgyait, alakjait, cselekvéseit. A festőminta kritikája, miszerint az úgynevezett tárgy nélküli

liség azért sem valósulhat meg tiszta formájában, mert Szabó vállalása szerint a festészetnek erkölcsi, világnézeti üzenete is van.

Ezért a súlyos gondolat s a sokszor plasztikus síkforma ellenére is könnyed kifejezés, a komolyság és a játék, az irónia közötti látszólagos ellentmondás abban a mozzanatban oldható föl, hogy a festő egyszerre reflektál a környezetre (sőt, magára a korra, az általános világhangulatra) és a szubjektív érzelmekre.

Az 1956-ban Egerben született, Debrecenben élő, és két évtizede alkotó Szabó András, aki tíz éve rendszeresen részt vesz csoportos szemléken, önálló kiállításainak már a címadásával is utal e kettősségre. A *Csodák színei*, az *Öleld át a földet* patetikus, vagy a nem sokkal korábban zárult vámospércsi tárlata, a *Városom színei* között olvassuk a *Boldog pacsmagolást*, mely nem az önértékelés hiányára, hanem éppen az alkotói habitus tudatosulására vonatkozik.



Szabó András: Tánc

Most pedig, *A fény felé*, a *Békét* című festmény invitált: a három kövér grácia, mádröppenésű fenekekkel, felhő-kiterjedésű emlőkkel hódítja meg az eget, mintegy a boldog önzés, de magát a békegalambot is korlátozó, önfeledt szabadság állapotában tartva tükröt a földön élőknek. (S éppen Nónap lévén, az ábrázolás újabb többletjelentéssel társul...)

A reflexióba forduló transzpozíció miatt válik bizonyos értelemben posztmodernné Szabó András festészete, hiszen műveivel nemcsak az ábrázolt-kifejezett tárgyra, de a tárggyal szembeni viselkedésre is utal, a cselekvő festéssel magára a festőcselekvésre, arra a folyamatra, hogyan születik meg egy kép, hogyan kap formát egy ötlet, egyáltalán: miként lehetséges az, hogy a képeket a megtörtént vagy a véghezvihető metaforáiként értelmezzük.

Szabó András: Békét

A cselekvéssé alakított gondolatot hangsúlyozva, az ironikus önreflexiók mozzanatait nem feledve: a kiállítást megnyitom.



A Debreceni Városi Könyvtár Benedek Elek Könyvtárának kölsönzési sikerlistája szerzők szerint 2009-ben

Felnőtt

1. WASS Albert
2. COELHO, Paolo
3. MACOMBER, Debbie
4. MÁRAI Sándor
5. FABLE, Vivyan (Molnár Éva)
6. CHRISTIE, Agatha
7. BROWN, Dan
8. COURTHS-MAHLER, Hedwig
9. FOLLETT, Ken
10. LÓRINCZ L. László
11. KING, Stephen
12. MEYER, Stephenie
13. REJTŐ Jenő
14. MÜLLER Péter
15. WOKK, Herman
16. GARCIA MARQUEZ, Gabriel
17. POLCZ Alaine
18. JÓKAI Mór
19. HELLER, Joseph
20. MOLDOVA György

Gyerek

1. STILTON, Geronimo
2. CABOT, Meg
3. LÁZÁR Ervin
4. ROWLING, J. K.
5. BÖSZÖRMÉNYI Gyula
6. BREZINA, Thomas
7. MONTGOMERY, Lucy Maud
8. POL, Anne-Marie
9. HOROWITZ, Anthony
10. SHAN, Darren
11. BÁLINT Ágnes
12. NÓGRÁDI Gábor
13. NÖSTLINGER, Christine
14. G. SZABÓ Judit
15. SCHRÖDER, Patricia
16. SIMON, Francesca
17. CSUKÁS István
18. SZEPEŠ Mária
19. DOYLE, Debra
20. WILSON, Jacqueline

A fenti listákat Sass Bálintné könyvtárvezető és Madarasi Zoltánné gyerekkönyvtáros állította össze. Beszámolójukban hangsúlyozták: a szerző és konkrét könyvcím alapján készített lista azért nem lehet hiteles, mert egy-egy sikerkönyvet olykor csak hosszabb várakozás után tudnak kölcsönözni – gyakran a selejtezésre félretett, rongálódott anyagból veszik vissza a példányokat –, s ha a keresett könyv nem található, akkor ugyanannak a szerzőnek más könyvét kölcsönzik.

Az elmúlt évben egyébként 128 ezer 265 könyvet kölcsönöztek, miközben a leltári állomány 24 ezer 988 kötet. Ez a teljes anyag 5,1-szeres megforgatását jelenti.

SZÍNES IMPRESSZIÓK – KOLOZSVÁRY KATALINTÓL A BENEDEK GALÉRIÁBAN

Kolozsváry Katalin rajztanári, művészetszervezői (Vasutas Képzőművészeti Műhely), illetve autonóm alkotói munkájáról az elmúlt években több forrásból értesülhettünk. Ujváry Zoltán a Déri Múzeum Baráti Körének műterem-látogatásai során ismerkedett meg az alkotóval, majd mátészalkai és debreceni kiállítását is megnyitotta. Kolozsváry Katalin 2010 elején a Benedek Galériában mutatkozott be, *Színes impressziók* című tárlata apropóján idézek föl alább néhány gondolatot Ujváry Zoltán említett, korábbi ajánlásaiból.

Kiemelte a színek és formák belső érzékiségét, amit nemcsak a figurális ábrázolásokra vagy az aktokra értett, de a csendéletekre és a tájképekre is. „Ezt az élményt az adja, hogy a kép a néző lelki vágyait szólítja és szólaltatja meg. Az akt esetében egyébként mi sem lenne természetesebb annál, hogy az érzékiséget emlegessük. És külön elemzés tárgya is lehetne, hogy miért rendkívüli az, ha egy nő alkotó ábrázolja a női testet. Meglepőbb viszont, ha ezt az érzékinek nevezett tulajdonságot például egy tájkép vagy csendélet, egy enteriőr jellemzőeként említjük. (...) Kolozsváry Katalin tájábrázolásai ugyanúgy, mint a virág-, illetve hagyományos csendéletei érzelmileg fűtöttek, és mindenhol egy szelíd asszonyi minőség sugárik át belőlük. (...) Képei optimizmust, hitet és életszeretetet sugároznak vissza ránk. A virágok a tájban is hangsúlyosak, mindig az életet jelképezik, szívetet teremtenek, viszonyítási pontot, kapaszkodót kínálnak az általános otthontalanságban. Tavasztól őszig jelen vannak – a természetben, a kertben, a szobában. Ott vannak a ház előtt, az utak mellett, a hegyek alján, a kereszt tövében. A virágok is azt a nőiséget, azt a lány hullámmást, azt a lelkiséget és érzékiséget sugallják, ami áthatja Kolozsváry Katalin egész festésmódját. Nem a hétköznapi feszültséggel állnak szemben, hanem egész lényükkel sugározzák a szépség és a béke áradását. Érzelmi állapotokat tükröznek, és a tájak vagy a tárgyak is átveszik a virág hangulatát. Bizonyos értelemben a női aktokat is párhuzamba lehet állítani a virágok festői alkalmazásával. Olykor szinte csak jelzi a fátyolos derengést, egyszerre rejtőzködik és megmutat. Egy nő természetesen jól ismeri a női testet, de sokkal fontosabb az, hogy jól ismeri a női lelket. Mert az ő nőalakjai nem elsősorban a testi valóságról, hanem a lélekről szólnak. Áthatja az ábrázolást a csöndes derű, a látszólag statikus helyzetben gazdag érzelmi mozgások keletkeznek. A kiszolgáltatottságában mindig ott van a tartás, és ott van az emberi sors.”



A kiállító és közönsége a Benedek Elek Könyvtár Galériájában

Fotó: ANDICS ÁRPÁD

Maksai-vándorkiállítás Hajdú-Bihar megyében

(Hajdúhadház – Álmosd – Nyíracsaád – Téglás)

Maksai János festőművész a múlt év őszén a Szabó Magda Kávézó Galériájában mutatkozott be, előtte az Aranybika Galériában állított ki, s mint mondta, az idei év első felében nem is tervezett újabb bemutatót. A művészetnépszerűsítő szándék, s ezúttal a „kívülről jött” akarat azonban felülírta terveit: január és március között Hajdú-Bihar megyei vándorkiállításra kérték föl, összesen négy települést érintve.

Kiállításra szánt festménye volt kellő mennyiségben és minőségben. Maksai ugyanis évek óta félreteszi a maradandó és marad darabokat (mivel kizárólag festészetéből él és tartja fenn családját, ez olykor nem könnyű döntés, ám ő maga is jól tudja, hogy szükség van erre, mert a kiállítás ünnepe azért kicsit mégis más, mint a műkereskedelem hétköznapijai).

A megszokott, a közönség által is kedvelt témáiban (a csendéletek és városképek mellett leginkább a bohóc-karakterek és a bohócfigurát applikáló szituációk, illetve a lírai, olykor mesei-szürrealisztikus látomások festett világában) szintén számos kifutási lehetőséget lát, újabb megoldásokat és árnyalatokat, témavariációkat próbál ki, ezért az állandó gyűjteményi darabok mellett mindig jelentkezik újabbakkal is.

A vándorkiállítás első állomása Hajdúhadház volt – a Csokonai Művelődési Házban január 27. és február 5. között mutatták be alkotásait. Február 10-étől Álmosdon, az Ifjúsági Házban rendezték meg Maksai János tárlatát; február végén (26-ától) utazott Nyíracsaádra a képzőművészeti anyag (a Malom Galériába, a Ligetalja Közművelődési és Turisztikai Központ szervezésében); majd március 12–26. között a téglási Városi Könyvtárban láthattuk a képeket.

*Maksai János kiállítás-
megnyitó képei Álmosdról,
Nyíracsaádról és Téglásról*



**Alkotó pedagógusok tárlata
a Kós Károly Művészeti Szakképző
Iskolában és Kollégiumban**



*A januárban nyílt
Hajdú-Bihar
megyei művésztanári seregszem-
léről ANDICS
ÁRPÁD fotómű-
vész készített
felvételeket*



**MAKOVECZ IMRE KAPTA AZ IDEI
TŐKÉS-DÍJÁT KISVÁRDÁN**

Makovecz Imre Kossuth- és Prima Primissima-díjas, Corvin láncsal kitüntetett építész szellemisége, nemzetért érzett felelőssége, a magyar kultúra határokon átfelőlő összetartozása, a hagyományokból gyökerező megmaradás programja meghatározó volt a döntésben, hogy az idén márciusban ő vehette át az egyéni Tőkés László-díjat a kisvárdai református templomban. Makovecz alkotói pályáját két diktatúra szorította határozta meg: az internacionalizmus diktatúrája, és a globalizáció liberalizmusa. Hogy mi a közös ezekben a látszólag távoli pressziókban?

Mindkettő nemzetellenes, kívülről vezényelt és múlt-felejtető. Nemzeti tragédiánk, hogy a kommunista ideológia ki akarta törölni emlékezetünkől múltunkat, hagyományainkat, nemzeti karakterünket, a másik pedig a mai új generáció visszabutított tudatára rászabadította a sehová se kötődés szabadosságát, a mindenütt otthonlét, a kortalanság hamis illúzióit, időtlen eszmék tudatzabáló eszközeivel – mondta laudációjában Kulcsár Attila, Ybl-díjas építész. Az elmúlt két évtizedben a díjazottak között szerepelt mások mellett Gelu Pateanu, Sára Sándor, Benkő Samu, Szörényi Levente, Kallós Zoltán, Tempfli József, Nemeskürty István, Orbán Viktor, Kiss Tamás, Szabó Magda, Bánffy György és Koncsol László.

Lezárult a Holló László-verspályázat

Még az elmúlt év nyarán hirdette meg a Holló László Alapítvánnyal közösen a *Nézó • Pont* azt az országos verspályázatot, melynek legjobb alkotásaiból 2011-ben (a Kossuth-díjas festőművész születésének 2012-es, 125. évfordulója előtt tisztelgő kiadványok között) egy versantológiát jelentetünk meg.

Március 15-ig mintegy 40 szerzőtől több mint 80 pályázati vers érkezett be (a pályamunkák össze-
sitése lapzártakor még tartott).

Balogh Géza Holló László-díjas szobrászművész 2002-ben felavatott bronz portrészobra a művészről a tiszadadaai Holló László Általános Iskola előkertjében

Külön figyelmet és tiszteletet érdemel az alkotói csoportok részvétele, az irodalmi körön belül természetesen egyéni pályázatokat nyújtva be. A *7torony* internetes irodalmi magazin alkotói például (www.7torony.hu) a felhívást követően valóságos „hadjáratba” kezdtek a Holló László-művek felkutatásáért. Az irodalmi portálon csupán februárban jelent meg a felhívás, de a főszerkesztő, Serfőző Attila képzőművész, költő versének közzététele után összesen 15 szerző közel 30, Holló László valamely festményének vagy motívumának inspirációjára született verse jelent meg az internetes magazinban (a legtöbben a pályázatra is elküldték munkáikat). Lapzártakor 836 kommentet számoltam össze – valóságos párbeszéd alakult ki tehát nemcsak a költészetről, de Holló László művészetéről is, a megjelenített Holló-reprodukciók társaságában. S talán ez a legnagyobb eredmény!

Holló László plein air ülő aktja a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum Holló László-gyűjteményében



20 x 20 x 20 – Kendlimajor, Ludvig Nemzetközi Művésztelep



A Nagykanizsa melletti Kendlimajor művészkolóniájában a 17. Ludvig Nemzetközi Művésztelepet januárban rendezték meg, s a hó végén különleges záró-kiállítással búcsúztatták a nemzetközi törzs-alkotógárdát. A záró tárlat a *20x20x20* címet kapta, ott ugyanis 20x20 centiméteres képeken, húsz alkotó mutatkozott be, összesen hatvan munkájával. Mindenki három művét állította ki, de a monumentális miniatűr-tabló mellett az idényben született más munkák is szerepeltek. A kendlimajori kiállítás az úgynevezett „novelláskötetlet” miatt rendkívüli – fogalmazott a tárlatot bemutató Lehota M. János a legfrissebb kínálatot értékelő kritikájában a *Nagyítás* című hetilapban (*Képnovellák egy szegletvilágból*; 2010. február 10., 18. oldal) – „...sikerült ezt a vékony mezsgyét megtalálni, fölfedezni egy szegletvilág nézőpontját, ahonnan egész más a kilátás. Még akár az alkotók saját, korábbi műveire is.”



A felvételeket a Kendlimajor Művészeti Akadémia (Ludvig Nemzetközi Művésztelep) bocsátotta a *Néző • Pont* rendelkezésére

**A „Lecsókirálynó”
– avagy Győrfi András „paradicsom-projektjének” még nincs vége**

„Győrfi András úgy gondolta, hogy ezúttal az lesz a legjobb, ha tetőtől talpig paradicsomba öltözik. Elvégre karnevál volt a kispesti Artissimo Galériában, ahová Klotz Miklós fotóművésszel együtt hívták meg. Igaz, lekésték a farsangi időszakot – Győrfinek még nem sikerült elég paradicsomot vennie a piacon, hogy mindegyik festményére jusson belőle legalább egy, Klotz pedig azon morfondírozott, hogy tegyen-e piros rózsát a velencei porcelánmaszk elé vagy sem, elvégre kampányidőszak van, és ebben a nagy felfordulásban valaki még a rózsát is szegfűnek nézheti, mert túl sokáig szocializálódott.

Egyszóval, lekésték, mint lókupec a maga lovát, mert a *Karnevál* című közös kiállításuk éppen hamvazószerdán nyílt meg, de Győrfi és Klotz elég eszes volt ahhoz, hogy ennek az időbeli eltolódásnak is szimbolikus értelmet adjon: a gyanútlan ember előtt ugyanis összekeverednek-összefőnek a megtisztulás valós és maszkokkal eltakart szándékai, mint egy kiadós lecsóban a hagyma és paprika a paradicsommal.

Persze, az is meglehet, hogy mindezt csak a paradicsom gondolta így, mert embernek ilyen nem jut az eszébe. Győrfi egy paradicsomálarcot öltött magára, amit egy agyafúrt logikai csavarral erősített oda eredeti arcbereendezéséhez. Elterült rajta az Édenkert mosolya, mert egyébként, és alapjában, a paradicsom a boldogságot jelképezi számára, csak hogy a Paradicsom meghódítása egészen a lecsóig vezetett. Mert ha ő, Győrfi András, a festő, a Paradicsomban jól érzi magát, vajon milyen lelkiállapotban lehet a paradicsom – nemecesek kisbetűkkel győrfiandrás – a lecsóban?!



Klotz Miklós fotója és a márciusi tárlat meghívója



Szerezzétek végre!

Győrfi András
képzőművész

és

Klotz Miklós
fotóművész

KARNEVÁL című
közös kiállítására

2010. február 24. (szombat) 15 órától.
Közvetlenül maand:
Gajda Péter polgármester

Helyszín:
Artissimo Galéria (Kispest, Fő u. 38.)
A kiállítás megtekinthető:
2010. március 25-ig, naponta 11-18 óra között.
Belföldi jegyek részvételi adó nélkül február 19-ig a
Trophy.com/GyorfA.com e-mail címen.





Föl kellett tehát tennie a kérdést: hogy mi is az a lecsó. Ekkor kért segítséget Klotz Miklós barátjától, a fotográfustól – akivel nemrég már szerepelt együtt a Torockó-kiállításon, aki bejárta a fél világot a lencsével (tehát nem paradicsommal) Ausztráliától, Afrikán és a Szaharán át, Kínáig, érintve Velencét is, ahonnan vagy másfél évtizeddel ezelőtt jelentkezett először fotó sorozatával –, válogatna-e néhány műves-mázos arcki-fejezést a lecsóhoz.

Klotz figyelmeztette rá: ha már úgyis álarcot visel mindenki, kellene egy meztelen szakácsasszony is a képekre, nem baj, ha Greenway-módra. Györfi festményein csak néhány éve jelentek meg a nők, amikor megismerte a feleségét, és úgy gondolta, csakis őt festheti, mert szerelme-társa nem sértődik meg az iróniáért, ráadásul, ha az nem is reá, hanem az összes többi emberre vonatkozik, különösen, ha az összes többi embert Györfi Andrásnak hívják, lévén szó a groteszk kritikát irányító öníroniáról.

Végignézett a képeken, s úgy érezte, Cervantes annak idején elnagyolta művét, vagy szándékosan sok hiányt illesztett bele, és kész szerencse, hogy most elkészült az egyik új fejezet: Don Quijote és a Lecsókirálynő Velencében. Vagy valahol.”

Györfi András festményeiből

(Az írásmegjelent a Nagyítás hetilap március 3-i számában)

BOLDOGASSZONY – Forrás Galéria

A boldog szó jelenthetett gazdagot vagy szentet egyaránt (ami természetes, hiszen a gazdagság a szentek önként vállalt szegénységében is ott rejlik – vagy leginkább nem az anyagi gazdagságban mérhető). A budapesti Forrás Galériában március 20-ig nyitva állt tárlaton kortárs (kárpát-magyarországi) művészek járták körbe és értelmezték a Boldogasszony-kultusz, keresve egyúttal a magyarság-gyökereket, lévén szó Magyarország védőszentjéről.

KORPUSZ – Galéria 12

37 művész (mindannyian a XII. kerületben élnek és alkotnak, több nemzedéket képviselve) feltámadáshoz kapcsolódó műve volt látható április 6-ig a fővárosi galériában. Grafikák és olajfestmények, nemezmunkák és fémszobrok, faintarziák gobelinek, kerámiák, reliefek és fotónegatívok jelenítették meg Krisztust, illetve magát a Korpuszt, vagy a kereszthalálhoz és a feltámadáshoz kapcsolódó-kapcsoló lelki és szellemi attribútumokat.

Ehhez az összeállításhoz (illetve tervezett sorozathoz) dr. Papp Gyula nyugalmazott ezredes adta az ötletet, amikor még az év elején megemlítette, hogy újabb színekkel kívánja gazdagítani a már több, mint egy évtizedes múltra visszatekintő Debreceni Simonyi Napokat. Akkor beszéltünk egy olyan képzőművészeti kiállítás tervéről, amely a ló ábrázolását helyezi középpontba. Bár időközben a szervező ama félelmét is megfogalmazta, hogy a rendezvény kellő anyagi támogatása híján minden bizonnyal több ötletéről is le kell egyelőre mondani, ám a lovak itt maradtak, a hozzájuk kapcsolódó feljegyzések legalább a folyóirat hasábjain életben tartják a tervet, nemkülönben számos aktualitáshoz is kapcsolódnak.

Tisztában vagyok azzal, hogy a témában már rangos elemzések, értekező összefoglalások születtek, és nem is lehet a céloom versenyre kelni a jeles összeállításokkal. Csupán néhány töredéket adok itt (s szándékaim szerint a következő kötetekben), elemzések helyett reflexiókat, feljegyzéseket, asszociációkat, segítve a továbbgondolást, a lehetséges továbbgondolások sokféleségét – például arról, hogy a ló mennyiben jelképezi az emberit...

Rögtön két aktuális, márciusi évforduló is kapcsolódott a lovakhoz, egy debreceni és budapesti. Holesch Dénes festőművész centenáriumi emlékkiállítását márciusban rendezték meg a Magyar Kultúra Alapítvány székházában, s a lovak allegorikus ábrázolásában is jeleskedő László Ákos grafikusművész 70. születésnapjának kiállításának pedig szintén márciusban adott otthont a Debreceni Egyetem DOTE Elméleti Galériája.

Az idei kiskunfélegyházi Holló-díjak átadásakor továbbá az egyik kitüntetett, Sáska Tibor festőművész önálló kiállítása nyílt meg a félegyházi Hattyúház Galériában (erről hírt adtam, a folyóirat mostani kötetének első blokkjában, idézve a művészt méltató indoklást). A tárlatot a közönség figyelmébe ajánló Bálványos Huba Munkácsy-díjas grafikusművész a kiállító egyik erényeként éppen a ló-ábrázolásokat nevezte meg.

SÁSKA TIBOR LOVAI

Sáska Tibor festészetének csupán egyik – a kiállításon is csak néhány képével megjelenő – témája a ló, s ennek a választásának is van egy technikai, szemléleti és szimbolikus vonatkozása.

A képzőművészek egyszerre látták a lóban a két ellentétes tulajdonságot: a zabolátlan elemi erőt, illetve a büszke gyönyörűséget. A gyönyörűséget önmagára is értette az ember, miszerint képes úrrá lenni eme erő fölött.

Sáska Tibor itt látható festményein (fent az *Eső után*, alatta a *Lelkem* című képen) a büszkeség szelíd alázattá válik.



S nem is a ló, hanem a lóban benne rejtőző ember tétova találkozásának élményét, naiv megrendültségét érzékeljük. Sokat elárul néhány címadása is. A *Lelkem* egyértelmű önazonosításról számol be az allegóriában. Öt, a vágatásból éppen lecsendesült lovat látunk –



vajon melyik a művész Lelke? Szélen látható egy fehér ló – helyét keresve, s nemelve azt igazán az ötös fogatban sem. Vajon miféle vágya a léleknek a lovak szabadsága? Talán a tisztaságé és az erőé? Sáska technikai választása a vonal és a szín formaképző, mozgáskonstruáló szerepéhez idomul, s míg itt a címaddással alkotott metaforát, a bohócok ló képén a bohóc figurája emeli át a ló és az ember párbeszédét az allegorikus, egyúttal önríteliző mezőbe.

Sáska Tibor: Én és a Ló

HOLSCH DÉNES LOVAI

Holesch Dénes lovai a honvagy kifejezői is voltak, de másképpen, mint a gyermekkori, magyarországi emlékképekben. Paradox módon: maga a ló ábrázolása testesítette meg a hiányt, a hiány kitöltéséhez pedig a képzelet erejének – a ló mozgásában is ott rejlő végtelen energiának és a ló karakteréhez tartozó méltóságnak – festőtémában való „kiterjesztésével” tett kísérletet. S a megindultság és a csökönys kitarítás, a szolgálat, de nem a kiszolgáltatottság habitusa (tehát a „lóság” ábrázolása) oldja ezt a hiányt.



A ló témája kedvelt volt a romantikában; s a lovaglás motívuma az impresszionizmusban azért volt elterjedt, mert általa a mozgást, a mozgásban az eltűnő pillanatot ragadta meg a művész. Holesch azt is jól érzékeltette, hogy a ló és lovasa hogyan veszi át egymás mozgását, sőt, a mozgalmasságból azt a koncentrált, belső csöndet hívta elő, amely a két lény szinte eggyé válásának közege volt.



HOLESCH 100

Holesch Dénes festőművész (1910, Besztercebánya – 1983, Budapest) centenáriumi emlékkiállítását a Magyar Kultúra Alapítvány rendezte meg március 22. és április 11. között Budapesten, az alapítvány Szentháromság téri székházában

Holesch Dénes festőművész 1910. február 9-én – 100 éve – született a Felvidéken, Besztercebányán. A Budapesti Képzőművészeti Akadémián Réti növendékként eltöltött évek után Kinában indította művészi, emberi és politikai szabadságvágytól hajtott, félszázados világjárását, miközben ezer szállal kötődött hazájához.

A Kelet művészetének egyszerűsége párosul a nagybányai iskola ismérveivel a nagyvilágban mindenhol jelentős szakmai elismerést kivívó, rendkívül gazdag életművén. Erős jellemábrázoló képességét mutatják a New York-i Portréfestők Társaságának tagjaként készített portréi.

Ránk hagyott, a nagyvilág tizenöt országában szétszórt festőművészi örökségének erőssége, márkajegye a magyarországi, gyermekkori emlékképekből fel- felbukkanó, s az évek múlásával egyre erősödő honvágyról tanuskodó LÓ volt. A statikus, akadémikus ábrázolást elvetve, Holesch eleven, érző, mozgásban lévő négy lábúakat fest, megteremtve a csak rá jellemző, senkivel össze nem téveszthető „holesches” stílust a lovasfestészetben.

Külföldi sikerei után a teljes ismeretlenségbe érkezett meg hazájába, és 1983. május 11-én, rövid betegség után Budapesten elhunyt.

A világban szétszórtan hagyott életművét civil erőből, hivatalos támogatás nélkül, sokéves munkával sikerült Magyarországra hozatnunk. CENTENÁRIUMI EMLÉKKIÁLLÍTÁSA így egyfajta „világpremier”, soha, sehol nem látott képeiben is gyönyörködhetnek a magyar festészet rajongói.

Fekete Klári, rendező-kurátor

A LOVAK HALAK...

(László Ákos rajzához)

A lovak halak.
Barbár halak az időben,
paták hím-titka: nőnem.

Rémült lovak,
haragtól megriadva, szépen.
Paták szikráznak az égen.

Gyökéerként ordít mind
tápláló, szent kövek közé –
nyerítésük az Istené.

Siklik ölelésed.
S akár egy nagy, ősi nászban:
paták röptében tánc van.

Angyalok utolsó lova,
az alvókat még megcsodálja
ítéletet nyerítő harsonája.

Hallovak tánca;
a barbár bálnak soha sincs vége.
S e sikamlós játék
lett a férfi átkos menedéke.

A ló ereje csillag-magánya,
a ló futása máglya:
tűz a vízen –
tükrös lángok ficánkos árnya.

A ló hal és madár,
halála fölrepít,
üldözve-verve is segít.

Kővé mered a lóhalál,
vigyázza paták zenéjét.
S kövek helyett majd nőt talál.

Véres a bál, csurom.
Hold követi ló-szemek fényét;

ereszkedik, s csöndjét zengi
pókfonalnyi húron.



László Ákos itt közölt, 1998-ban
született versemhez készített
grafikája,
a művész kézírásával

Hiábavaló önmegváltások?

László Ákos grafikusművész, aki saját halálát 1993-ban a következő évre jósolta, 70. születésnapját ünnepelte kiállítással márciusban. Debrecenben, A „Pece-parti Párizs”, Nagyvárad után választott otthonában, ahová 1982-ben települt át. A város „napba-öltözött”, családja asszonytestét több naptársorozatban ihlette át emberhúsúvá-lelkűvé.

Archaikus-absztrakciós új-reneszánszát hozta a japonizmusnak: antropomorf kaligráfiák, képes haiku-meditációk egyszerre intim és impozáns sora formálódott meg tolla nyomán. Profán ikonjaiban sárkányokkal, sorsszikkal hadakozó Szisziüphosz-Szent Györgyök, Máriaék és örök szűzzé magasztosított cédaszerelmek siratták a keresztre feszített művészt.

Legfőbb inspirálója a fájdalom, vagy Hrabal szenvedés-felfogása: hogy jobban lásson. Ehhez példákat és optikát az életből és irodalomból vesz – Celan éjszakáinak mélyét könyvvel és könnyel utazza be.

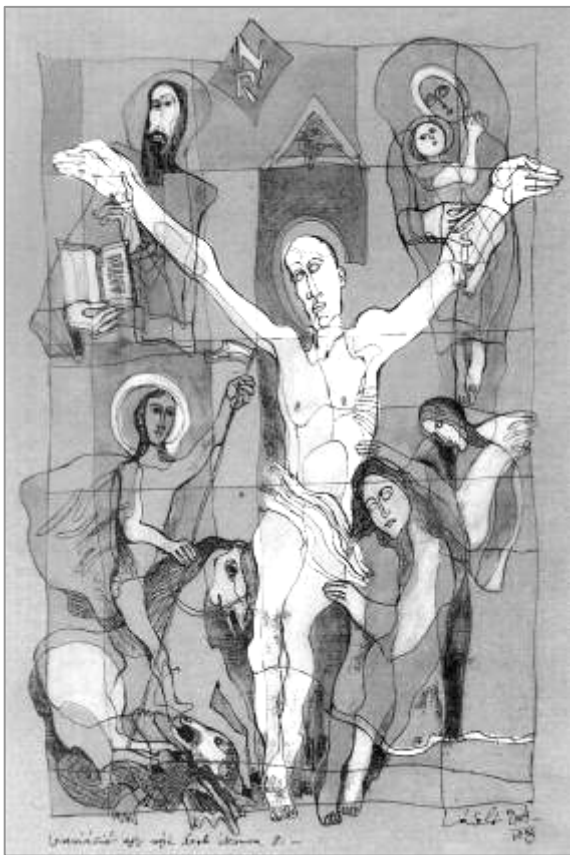
Az Énekek éneke és Babits Mihály, Ady Endre és József Attila, Juhász Gyula vagy éppen Gendzsi herceg szövegmaszkjában táncolva László Ákos mindig az utolsó szerelmet éli meg, s ezért képes arra, hogy a hím-titkú patákkal csillagokat rúgjon a sárkányfog helyett a jelenések angyalovain.

Mintha meg tudná önmagát váltani.

De amíg rajzol, addig hiszi, hogy még van esély.

Csak rajzoljon!

*László Ákos:
Variációk egy régi szerb
ikonra II.*





László '98

László Ákos a lovat – mint általában a művészet az állatokat – nemcsak valóságos és/vagy képzelt tulajdonságokkal társítja, hanem sorshelyzetek kifejezőinek, létallegóriáknak tekinti azt, illetve magát a viszonyt, amit a ló és a lovas, a ló és a benne (a testében) megjelenő környezete, vagy a ló metamorfózisa rejt magában. Továbbá az önazonosítás egyszerre több fokozatát és minőségét látjuk a ló (és lovasa) művészi (érzéki és szellemi) megjelenítésében és átfogalmazásában.

Küzdelem; Lovasok
László Ákos
grafikai lapjai



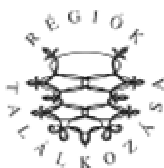
László Ákos visszatérő ló-ábrázolásai között gyakran feltűnik az Equus-metaphora, mint az érzelmi gyönyörök transzcendens átélésének paradoxona, illetve a leggyakoribb feldolgozások Szent György és a sárkány jelenetét mutatják be. E lapok különlegességét (vagy már-már ars poétikus jellegét) az adja, hogy az ikonográfiai ábrázolások figurális és szituációs toposzait követve, ki is lép egyúttal a szakrális képjelentések hagyományából. A művész egyszerűen Szent György, de nemcsak a sárkányt legyőző szent attribútumaival azonosul, hanem a lóval és a sárkánnyal is.

Mintegy az önmagával viaskodó, önmagát legyőző, a sárkánybarlangok emésztő mélységét és a megdicsőülés fokozatait egyaránt bejáró ló és lovas ő, mindannyiszor átélve az Apokalipszist. Itt látható Dürer-emléklapján a történelmi és társadalmi kritika egyaránt megjelenik: *A magyar Apokalipszis lovasa* György helyett Szent Istvánként indul dicsőséges történelmi útra, majd a vörös csillag kommunista gyilkosaként hull a történelem emésztő-gödrébe a többi csontváz közé...

László Ákos:
A magyar Apokalipszis lovasa – Hommage à Albrecht Dürer (vegyes technika)



A Magyar Kultúra Alapítvány programjaiból (Budapest, Szentháromság tér)



Április 6-tól : A Magyar Emlékekért a Világban Egyesület Széchenyi-estje és tárlata (az egyesület előadásai: április 20., május 4., május 18., június 1., június 15.); Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Budapesti Baráti Köre találkozói: május 13., június 10.; Ausztrália Magyar Baráti Köre: május 13., június 10.; Panoráma Világklub: április 23., június 18. Kiállítások: Április 19. – május 16.: Diós Magda képzőművész tárlata. Május 13–21.: „Ötvös-remek” – Ifjú alkotók kiállítása.

SZABÓ MAGDA ESSZÉÍRÓ-PÁLYÁZAT 2010

A „Szabó Magda Szellemi Örökségéért” elnevezésű, a nevelés és oktatás, képességfejlesztés és ismeretterjesztés, kulturális tevékenység és kulturális örökségmegóvás feladatait vállaló közhasznú alapítvány Szabó Magda (1917. október 5. Debrecen – 2007. november 19., Kerepes) szellemi örökségének őrzésére, ápolására jött létre 2009 őszén.



Vállalásai között szerepel a tehetséggondozás, kulturális programok szervezése, lebonyolítása, az írói munkásságát feldolgozó tanulmányok, a Szabó Magda életművét felidéző irodalmi-művészeti alkotások létrejöttének támogatása. Együtt kíván működni a közhasznú tevékenységeinek profiljához illő intézményekkel, műhelyekkel és más civil szervezetekkel, közös programokat szervez, a köz- és felsőoktatásban tanulókat/hallgatókat mozgósító versenyeket és pályázatokat ír ki, iskolákkal és könyvtárakkal működik együtt.

Juha Richárd Szobotka Tibor–Szabó Magda siremlékterve

■ Egyik első nagyszabású programként 2010 márciusában a Szabó Magda Szellemi Örökségéért Alapítvány a Debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziumával és a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központtal közösen hirdeti meg **Szabó Magda Esszéíró-pályázatát**, középiskolai (14–19 éves korosztály) kategóriában.

■ A középiskolások egyénileg pályázhatnak önálló esszével (8–12 oldalon, 15–25 ezer karakter terjedelemben). A pályamunkákat a következő témakörökben lehet elkészíteni (zárójelben a téma továbbgondolásához – személyessé tételéhez vagy aktualizálásához – szükséges Szabó Magda-művek címét adjuk meg):

1. Hétköznapi hősiesség hajdan és ma (*Abigél*; középpontban Kónig tanár úr vagy Horn Mici figurája)
2. Lázadás egykor és ma (*Abigél*; Vitay Georgina alakjának értelmezése a jelenből)
3. Konzervatív vagy szabad szellemű az ideális iskola? (*Abigél*; a Matula és saját iskolám összetevése)
4. Az alkotás titkai (A *Kívül a körön* című esszékötetből Az *író ideje* című levél egyéni értelmezése)
5. Döntések és választások (Csokonai életének drámája A *macskák szerdája* alapján)

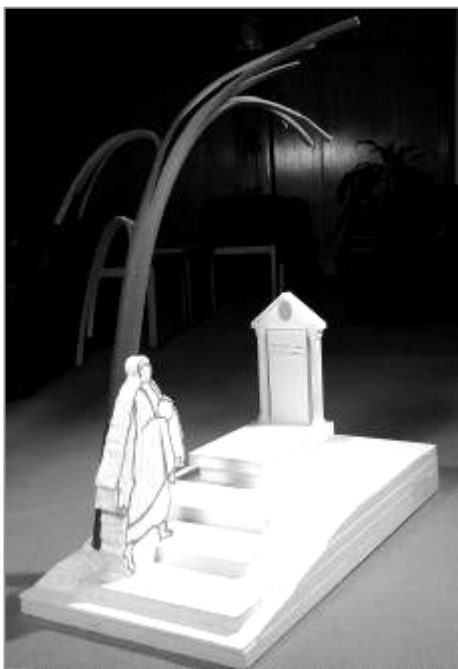
■ A pályázatokat 2010. május 31-éig kell postára adni a Dóczy Gimnázium címére (DRK Dóczy Gimnáziuma, 4024 Debrecen, Kossuth u. 35–37.); a borítékon fel kell tüntetni a „Szabó Magda Esszéíró-pályázat” megjelölést.

■ A zsűri nyáron értékeli az első fordulóban beérkezett pályázatokat, és a legjobbakat a 2010 októberében, Szabó Magda születésnapján hagyományosan megrendezett Matula Napok keretében szervezett szóbeli döntőre hívja. A döntő résztvevőit 2010. szeptember 6-áig írásban is értesíti.

■ A döntő időpontjában a szervezők egy nyitott, Szabó Magda irodalmi tevékenységét elemző tudományos tanácskozást tartanak, meghívott előadókkal.

■ Az első helyezett (egy felnőtt kíséreléssel) egyhetes olaszországi utat nyer, a további díjazottak 30, illetve 20 ezer forint értékű könyvutalványt és ajándékkönyvet, valamint Szabó Magda-émlékplakettet kapnak. A pályamunkák színvonalától függően az esszék önálló kiadvány formájában is megjelenhetnek.

*Szilágyi Bernadett
és Juha Richárd szobrászművészek
pályázati síremléktervei*



A *Für Elise* folytatásáról a *Nagyítás*ban



Szabó Magda 85. születésnapján, 2002. október 5-én, a debreceni Dóczy-gimnáziumban, a *Für Elise* megjelenésekor könyvét dedikálja

Töredék egy megíratlan Szabó Magda-regényből címmel posztumusz beszélgetés jelent meg a *Nagyítás* című kulturális hetilap 2010. február 24-i számában a 2007. november 19-én elhunyt Szabó Magda írónővel. Dr. Szurmainé Silkó Mária még az *Ajándékomat megbecsüld!* című, a 90. születésnapra kiadott kötet dokumentumanyagához készített több mélyinterjút Szabó Magdával, ezek nagy részét fel is használta. A bécsi évekről szóló vallomás most jelent meg először, s a közlés irodalomtörténeti értékét növeli, hogy abban a *Für Elise* tervezett folytatásáról olvashattunk. A könyv az egyetemi éveket és a Bécsben töltött időszakát ölelte volna fel. (Az első fejezet megjelent a *Holmiban*.) A magnófelvétel alapján gépelt szöveget még maga korigálta. Mintegy felvázolta benne a regény felépítését, megismertetett a szereplőkkel. A monologizált beszélgetés csupán ízelítőt ad azokból a gondolatokból, melyek a regény formálódásának időszakában foglalkoztatták az írónőt.

Szabó Magda Debrecenben, 1974-ben a könyvtárban, mellette férjével, Szobotka Tiborral dedikál 1978-ban, szintén Debrecenben (A Debreceni Városi Könyvtár helytörténeti fotóarchívumából)



A Debreceni Művelődési Központ kiállítási programjaiból



Mű–Terem Galéria (Batthyány u. 24.); Belvárosi Galéria (Kossuth u. 1.); Tímárház – Kézművesek Háza (Nagy Gál István u. 6.); Újkerti Közösségi Ház (Jerikó u. 17–19.); Józsai Közösségi Ház (Debrecen–Józsa, Szentgyörgyfalvi u. 9.)

MŰ–TEREM GALÉRIA

április 8–30.

LÁSZLÓ JÁNOS grafikusművész

május 6–28.

DUNCSÁK ATTILA festőművész

június 3–15.

HAJNAL GABRIELLA gobelinművész

július 1–23.

„FRESH-ART”

augusztus 5–27.

BEIN KLÁRA, NYÁRI ILDIKÓ, BÁNYÁSZ

JUDIT ruhatervező iparművészek

szeptember 9–30.

TOLVAJ PANNA és TARASI DANIEL
IOSIF (2009. évi FRESH-ART-díjasok)

október 7–29.

SULYOK GÉZA festőművész

november 4–26.

LESTYÁN GODA JÁNOS szobrászművész

december 2–30.

GYÖNGY ENIKŐ és BÓDI ILDIKÓ

BELVÁROSI GALÉRIA

április 7–22.

HANS–JOSEF MERTENSMEYER képzőművész

április 27. – május 22.

MAGYAR GRAFIKA – országos kiállítás

május 27. – június 12.

A FAZEKAS MIHÁLY ÁLTALÁNOS ISKOLA diákmunkái

július 9–31.

REGIONÁLIS NÉPMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS

szeptember 14. – október 5.

MAKOLDI SÁNDOR festőművész

október 15. – november 12.

MAGYAR GEOMETRIKUS MŰVÉSZET

JÓZSAI KÖZÖSSÉGI HÁZ

április 16-ig

TURUL SZOBROK a Kárpát-medencében

május

KOROKNAI RÓZA és TOLVAJ DÓRA

festőművészek

június

JÓZSAI DÍSZÍTŐMŰVÉSZETI SZAKKÖR

szeptember

CSUKÁSNE HORVÁTH JUDIT művész-
tanár

ÚJKERTI KÖZÖSSÉGI HÁZ

május

A TÚZZOMÁNC ÉS ÖTVÖSZOMÁNC
SZAKKÖR évadzáró kiállítása

június

A FESTŐTANODA évadzáró kiállítása

június

A MEDGYESSY FERENC KÉPZŐMŰVÉ-
SZETI KÖR ÉS SZABADISKOLA évadzáró
kiállítása

október

AZ ÉV TERMÉSZETFOTÓSA KIÁLLÍTÁS
a 2009. évi díjnyertes fotókból

TÍMÁRHÁZ

április

25 ÉVES AZ ÚJKERTI KÉZIMUNKA KÖR

május

„FAKOPÁNC” – fajték kiállítás

szeptember–október

35 ÉVES A DMK TISZTA FORRÁS
HIMZŐKÖRE

november

DEBRECENI KÉZMŰVESEK - 20 éves a
Kézműves Alapítvány

**Nagyvárad és Debrecen önkormányzata közös pályázatot hirdet fiatal képző-, ipar- és fotóművészek számára**

A pályázat bemutatkozási lehetőséget kíván adni a Debrecen és Nagyvárad térségében élő fiatal alkotóknak, segítve pályakezdésüket, új alkotások létrehozását. A tárlatra a technikák és stílusok sokszínűségét felvonultató, önálló művészi kifejezésmódban készült műveket várnak.

A pályázaton részt vehet: minden 35 évnél nem idősebb, hivatásos (MAOE vagy szövetségi tag) alkotóművész, valamint képző- vagy iparművészeti egyetemet (vagy ezek jogelődjét) végzett, illetve tanulmányait jelenleg folytató alkotó. A beérkezett művekből szakmai zsűri választja ki a Nagyváradon 2010 júniusában, Debrecenben 2010 júliusában kiállításra kerülő alkotásokat.

Díjazás: A nyertes nagyváradai és debreceni pályázó 2011-ben, Nagyváradon, majd Debrecenben, a Mű-Terem Galériában rendezhet önálló kiállítást. **További díjak:** Debrecen Város Díja és Nagyvárad Város Díja.

Művek az alábbi kategóriákban adhatók be: *képzőművészet:* festészet (max.100x130 cm), grafika (max. 70x100 cm) szobrászat (kispasztika); *iparművészet:* textil- (100x200 cm), kerámia-, üveg- és ötvösművészet; *fotóművészet* (max. 50x70 cm-es képek kerettel).

Pályázati feltételek:A tárlatra kiállításon eddig nem szerepelt, lehetőleg 2009–10-ben készült munkákat várnak. Az alkotásokat kiállításra kész állapotban (grafikákat keretezve), az adatokat (cím, keletkezés ideje, méret, technika, érték) jól láthatóan feltüntetve, csomagolva veszik át. Egy alkotó maximum 3 önálló alkotást adhat be. A méretbeli korlátok betartása.

A jelentkezéseket 2010. április 24-ig külön jelentkezési lapon az alábbi címekre fogadják:

Nagyváradon: Városi Kultúrház, Cím: P-ta Regele Ferdinand, 4. szám

Tel: 0040-359-409793 e-mail: casadeculturaoradea@yahoo.co

Debrecenben: DMK Mű - Terem Galéria, 4024 Debrecen, Batthyány u. 24. Tel.: 52/532-836

e-mail: mtgaleria@debrecenimuvkozpont.hu; www.debrecenimuvkozpont.hu

A munkák beadásának időpontja: 2010. május 3–11. 10–18 óráig

Helye: Debrecenben: DMK Mű-Terem Galéria, Debrecen, Batthyány u. 24.

Nagyváradon: Városi Kultúrház, Cím: P-ta Regele Ferdinand, 4. szám

A DEOEC 2010. áprilisi és májusi kiállításai**Élettudományi Galéria**

Látogatható hétköznap 8-20 óráig

VIRÁGHNÉ TÖRÖS BORBÁLA művész-tanár *Számvetés* című kiállítása (április 10–23.)

JÓZSVAINÉ KISLŐRINCZ EDIT festőművész (április 24. – május 7.)

KENÉZ FERENC intarziaképei (május 8–28.)

TAMÁS Gábor építész (május 29. – június 25.)

Elméleti Galéria

Látogatható: minden nap 8-20 óráig

PETRÓCZKY MARGIT gobelinművész (április 11–23.)

MÓRÉNÉ FEJES MÁRIA festőművész (április 25. – május 7.)

SIMON M. VERONIKA festőművész (május 9–28.)

Egy „arisztokratikus” szenvedély régebbi és újabb lapjaiból

A *Néző* • *Pont* állandó rovata az exlibris- (illetve kis- és alkalmi grafika-) gyűjtésről és készítéséről ezúttal nem jelentkezik önálló cikkel, bemutatok azonban néhány újonnan birtokomba került lapot, illetve azt a két, a debreceni ügyvéd, dr. Rab Ferenc számára készített nyomatot, amely a Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Nyíreő István-gyűjteményében szerepel.



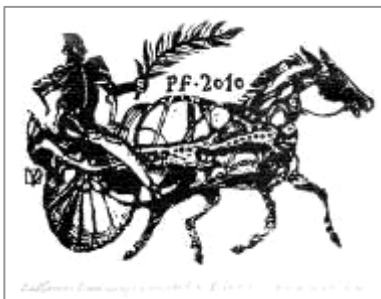
Petry Béla fametszete dr. Csohány János egyháztörténész teológusprofesszornak;



jobbra fenn:
Józsa János rézkarca
(*Ex libris Dr. Rab Ferenc*,
1986, op.354);
alatta
ismeretlen szerző munkája;

balra:
Éles Bulcsú
szitanyomatos
Mányoki Endre-
könyvjegye;

Vincze László
2010-es üdvöz-
lőkártyája
(linómetszet)





OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM
KÖZMŰVELŐDÉSI FŐOSZTÁLY



MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER MEGYEI KÖNYVTÁR
ÉS MŰVELŐDÉSI KÖZPONT



DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

VOJTINA BÁBSZÍNHÁZ



PATIKA EGÉSZSÉGPÉNZTÁR
...az Igazi

PATIKA EGÉSZSÉGPÉNZTÁR
PatikaCenter Szervező és Szolgáltató Zrt.

H-1022 Budapest, Bimbó út 18.
levelezési cím: 1535 Budapest Pf. 861



www.patikapenztar.hu, www.ujpiller.hu

NAGY KRISZTINA régióigazgató – Magyarországi Volksbank Zrt.



A DÉRI MŰZEUM BARÁTI KÖRE
és HOLLÓ LÁSZLÓNÉ MAKSA OLGA



ONIX NYOMDA KFT.

Koszorús Erika és dr. Karancsi János

KAPITÁLIS KFT – Kapusi József

KARTONPACK RT. – Tóth Gábor

SZÍNFORRÁS KFT. – Gergely Attila

M NYOMDAELLÁTÓ–PAPÍR KFT. – Májér István



PULYKAKAKAS ÜZLET- ÉS IRODAHÁZ
Sipos László



ÁDÁNY LÁSZLÓ – Csokonai-ház); Csokonai Vitéz Mihály Szellemi Műhelyért
„Élet-fa” Közhasznú Alapítvány

HOLLÓ LÁSZLÓ GALÉRIA
és Péter Képkerepezés (Péter Gábor)



SER–MÜLLER Kft. (Serfőző Attila)



FIRE LIGHT KFT.
Czibla Sándor



CEZE ÚT-, MÉLYÉPÍTŐ, KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT.

BLONDEX Kft. – Bodó István

KÓS KÁROLY MŰVÉSZETI SZAKKÉPZŐ ISKOLA ÉS KOLLÉGIUM

KÖLCSEY FERENC REFORMÁTUS FŐISKOLA

Tudományos és Művészeti Bizottsága;

ANDICS ÁRPÁD – fotóművész

ERDELYI MÁRTA

– Déri Múzeum Baráti Köre

MAKSAI JÁNOS – festőművész

Dr. RAB FERENC – ügyvéd



Békés

Nagy József; Katolikus plébánia



*Békés Megye
Önkormányzata*

Budapest

Dr. BÁNFI TAMÁS egyetemi tanár

Holló Ila (festőművész)

Magyar Kultúra Alapítvány

dr. Márton Gyula (geológus szakértő)

Budakeszi

JLD Kft. – Józsa Lajos szobrászművész

„KBK” Grafikagyűjtő és Művelődési
Egyesület – Palásthy Lajos

Debrecen

Anders Gyula és

Andersné Papp Zsuzsa

dr. Antal Péter

(ügyvéd, műgyűjtő)

dr. Bartha Erzsébet

Bihari Erzsébet

Cserép Zsuzsanna

(népművelő)

Csobán Péterné

dr. Csohány János és neje

Dezső Péterné

D. Király Sándor

(festőművész)

Farkasné Kovács Piroska

Gáti János

dr. Háló Magdolna

Harangi Jánosné

Józsa János

(festő- és grafikusművész)

Józsáné Bíró Mária

(fagottművész)

dr. Juha Enikő

(művészettörténész)

Juha Richárd

(szobrászművész)

Kármán József és neje

Kerékgyártó Kálmán

(költő)

Kémeri Zoltán

Kolozsváry katalin

(festőművész)

Komiszár János

(festőművész)

Korompai Balázs

(történész-muzeológus)

Korompainé

Mocsnik Marianna

(múzeumpedagógus)

dr. Kövér József

(szobrászművész)

Kujbus János

dr. Kurucz Márta

dr. Ladányi Éva

Madarász Gyula

(festőművész)

Madarász Kathy Margit

(iparművész)

Major Béla

dr. Major Józsefné

Márián Katalin

Máté László

(kulturális menedzser)

dr. Maticsák Sándor

(nyelvész)

Nagy Zoltán és neje

Németh Endre és neje

Németh Rudolf és neje

Nyíri István

Nyíri László és neje

dr. Ötvös László

(bibliakutató, költő)

dr. Papp Gyula

(ny. á. ezredes)

Pongor Sándor

Rácz–Fodor Sándor

dr. Ráthonyi György

Rózsa János

R. Poncz Mária

Székely Tiborné

Szilva Ernő és neje

Tamás–Kiss Andrásné

Turcsányi Béla

(festőművész)

Vántsa Zoltán

(költő)

Varga József

(fotográfus)

Zeke Lászlóné



Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjtemény,
Tájház és Múzeum, Művelődési Ház
Dr. Szonda István etnográfus

Gyula

Póka György (képzőművész)

Hajdúböszörmény

SZABADHAJDÚ Nonprofit Kft.

V. Szabó Sándor

ARANYCERUZA Kkt. Tarczy Péter

Andorkó Mária

Balla Zoltán

Csernák Gábor †

Illyés András

Molnár Pál

Pálnagy Balázs (festőművész)

Hajdúhadház

Égerházi Imre Emlékház

és Holló László Emlékszoba

Hajdúnánás

Móricz Pál Városi Könyvtár

és Helytörténeti Gyűjtemény



Hét Község

Ujváry Zoltán professor

emeritus, a település

Diszpolgára

Hódmezővásárhely

Hézsó Ferenc (festőművész) és neje

Kecskemét

Kalmárné Horóczy Margit

(festőművész)

Keszthely

dr. Súlyom Sándor

Keszthelyi Városi Könyvtár

Komárom

Orbán Irén (képzőművész)

Mátészalka

Szatmári Múzeum;

dr. Cserenyák László;

Szatmári Múzeum Baráti Köre

Mohács

Hegyibeszédesek Baráti Társasága;

dr. Lenkey István

Nádudvar

Ludman Imre



Nyíradony Város
Önkormányzata

Móricz Zsigmond Művelődési Ház

Pomáz

Ásztai Csaba (festőművész)

Testvérműzsák Alapítvány

Putnok

GÖMÖRI MÚZEUM;

HOLLÓ LÁSZLÓ GALÉRIA

Szekszárd

Szabóné Papp Ibolya

Médiapartnerek



TARTALOM

Holló László példája: Egy művész szabadsága az utazásban <i>Holló László Emlékházat és képzőművészeti gyűjteményt avattak Tiszadán</i>	129
Holló László-ünnepség Debrecenben <i>Aknai János festőművész Holló László-díjat kapott</i>	135
Angyal születik – Aknai János képeihez (<i>vers</i>)	137
„A 200 év művészete” – Bicentenáriumi kiállítás és Holló László-ünnepség Kiskunfélegyházán	138
Kálvin-emlékek	
<i>Napút – Kálvin 500</i>	140
Művészkönyv készül Kálvin Jánosról – Nagy Sándor Zoltán grafikai programja	144
Kálvinista Margó Csorba Péter – Hodossi Sándor: <i>Főiskolai áhítatok</i> (válogatás: 1994–2009)	148
<i>Mediárium, 2009/ősz-tél</i>	149
Kálvin az irodalomban (<i>Széljegyzet Ötvös László kéziratáról</i>)	149
Tanulmány	
Álmok és látomások a naiv művészetben	150
Kodály László naiv festői világa – A fa mint transzpozíciós tér Kodály festészetében	154
„Eccettel mesélek” – A látszatidill és a hiányfölmutatás <i>Kiegészítések Kodály László legújabb kiállításához (2010. április 7–28.; Gyöngyös, Pincegaléria)</i>	159
Kosztolányi 125	
„Egy mondata már írásmű” Följegyzések a 125 éve született Kosztolányi Dezső publicisztikájához	162
<i>Kosztolányi-Margó</i> <i>Tiszatáj, 2010. március; Napút, 2010/1.; Nagyítás, 2010. március 31.;</i> <i>Korunk, 2010. március</i>	178
100 adoma, 78 rajz – Grafikai „csattanók” a lapokon (<i>Komiszár János Holló László-díjas Festőművész Ujváry Zoltán 10 adoma című új könyvének illusztrációiról</i>)	180
Múzeumi Kurír	
A tavaszt előlegező tárlat	184
A „Másik” Csinszka – Márffy Ödön műzsája <i>Kiállítás a Modemben; Debrecen, május 23-ig</i>	188
Múzeumi (és képes kulturális) hírek	
7. Ezüst Négyszög; „Végy karjaidra, idő...” – Sinka-émlékestek; Kocsis István Tamás: A Camino szíve; Fotográfiai keresztmetszet a Belvárosi Galériában; „Ipari” tárlat; A Szépség csodája – A tűnt idők nyomában: Tar Károly versesköeteinek bemutatója; Holló Ila: A fény tükrében; A Déri Múzeum és a Baráti Kör programjaiból; ... továbbá	192
A régi és az új Debrecen – Képeslap-kiállítás dr. Nagy Attila gyűjteményéből	201
Kitörési kísérlet a képszabadságba az emlékek időzárványából <i>Brugós Zenobia grafikus- és festőművész kiállítása a DOTE Elméleti Galériában</i>	204
Margó	
Péntek Imre: <i>Félrebeszéd</i>	208
<i>Pannon Tükör; Atelier</i>	209
Wass Albert: <i>Nagy novelláskönyv; Egyedül a világ ellen; PoLíSz, 2010/tavasz</i>	210
<i>Magánbirodalom 2009</i> (Accordia-antológia)	211
Ozsváth Sándor: „ <i>Látjátok, feleim...</i> ”; Juhász István: <i>Nyomok az időben</i>	212

Csík István – 80 éves	213
<i>Agria, 2009/tél; A Vörös postakocsi</i>	214
<i>Szókimondó, 2010. március</i>	215
<i>Klígl</i>	216
<i>Ünnepi köszöntő</i>	218
<i>Educatio, 2009/tél; 2010/tavaszi</i>	219

Gyerekeknek

A Vojtina Bábszínház programjaiból	220
--	-----

„Filmszínek és miegymás” – <i>Jankovics Marcell</i> kiállítása a <i>Kölcsey Központ Bényi Árpád Galériájában</i>	223
---	-----

Kórusmuzsika – filharmonikusok zenéje

A Távolság legyőzése. <i>A Debreceni Kodály Kórus Pokol és Mennyi koncertje Debrecenben, Miskolcon és Orosházán</i>	228
Tradíció és modernség. „ <i>Ortodox misztika</i> ” – <i>Schmittke és Rahmanyinov művei</i> a <i>Kodály Kórus előadásában Debrecenben és Budapesten</i>	233
(<i>Gyönyörű fohász...</i>) – <i>vers, a Debreceni Kodály Kórusnak</i> és <i>Pad Zoltán</i> karnagynak ajánlva	236
<i>Dvorak: Stabat Mater – Debreceni Filharmonikus Zenekar hangversenye</i> <i>Debrecenben és Nyíregyházán</i>	237
<i>A Debreceni Kodály Kórus és a Debreceni Filharmonikus Zenekar</i> évadbeli, hátra lévő koncertjei	240

Válaszversek

<i>Papp Ibolya</i> képeire és költeményeire	241
Ajánló: <i>Kisgrafika, 2010/1.</i> ; <i>Lelkedben is... (vers Várkonyi Károly metszetéhez)</i>	243
A cselekvéssé alakított gondolat – <i>Szabó András</i> tárlata a <i>Benedek Galériában</i>	244
<i>A Debreceni Városi Könyvtár Benedek Elek Könyvtárának</i> kölesonzési sikerlistája szerzők szerint 2009-ben	247

Visszatekintés

„Színes impressziók” <i>Kolozsváry Katalintól a Benedek Galériában</i>	248
<i>Maksai-vándorkiállítás Hajdú-Bihar megyében</i> (<i>Hajdúhadház – Álmosd – Nyíracsa – Téglás</i>)	249
Alkotó pedagógusok kiállítása; <i>Makovecz Imre Tökés-díja</i>	250
Lezárult a <i>Holló László-verspályázat</i>	251
<i>20 x 20 x 20 – Kendlimajor, Ludvig Nemzetközi Művésztelep</i>	252
A „ <i>Lecsókirálynő</i> ” – <i>avagy Gyórfi András „paradicsom-projektjének” nincs vége</i>	253

A ló ábrázolása a képzőművészetben (1.)

<i>Sáska Tibor, Holesch Dénes, László Ákos</i> lovai – benne: <i>A lovak halak (vers);</i> <i>A 70 éves László Ákos köszöntése</i>	255
---	-----

Felhívás

<i>Szabó Magda</i> esszéíró-pályázat	262
Kiállítási programok; <i>FreshArt</i> -pályázat	265
Egy „ <i>arisztokratikus</i> ” szenvedély régebbi és újabb lapjaiból	267
<i>A Néző • Pont</i> támogatói és előfizetői	268

A folyóirat következő, nyári kötete június végén jelenik meg.
Tervezett lapzártá: május vége.